

Oblicza niezawodowej edukacji dorosłych w programie Erasmus+

Korzyści z realizacji projektów

Oblicza niezawodowej edukacji dorosłych w programie Erasmus+

Korzyści z realizacji projektów

Spis treści

- 5 Słowo wstępne

Wprowadzenie do tematu – co to jest niezawodowa edukacja dorosłych

- 8 Specyfika wyzwań edukacji dorosłych w Polsce
12 Europejczycy dla edukacji dorosłych
15 Uczę się, aby się rozwijać – znaczenie edukacji niezawodowej

Przybliżenie specyfiki sektora niezawodowej edukacji dorosłych w programie Erasmus+

- 24 Charakterystyka niezawodowej edukacji dorosłych w programie Erasmus+
29 Charakterystyka typów organizacji/instytucji, które mogą się ubiegać o dofinansowanie w sektorze Edukacja dorosłych programu Erasmus+
32 Jakie działania są dofinansowane przez sektor Edukacja dorosłych programu Erasmus+?
32 Akcja 1 Mobilność kadry edukacji dorosłych
33 Akcja 2 Partnerstwa strategiczne na rzecz edukacji dorosłych
36 Skala sektora Edukacja dorosłych programu Erasmus+
38 Internetowe źródła informacji wspierające wnioskodawców sektora Edukacja dorosłych
40 Przykłady działań możliwych do realizacji
40 Boost Your English & Your Spirits – o tym, w jaki sposób realizacja projektu „Mobilność edukacyjna kadry edukacji dorosłych” odmieniła British School Wawer
43 Szkolenia i wymiana doświadczeń miarą właściwych kompetencji kadry projektowej, na przykładzie zrealizowanych projektów edukacyjnych w Uniwersytecie Trzeciego Wieku w Lubsku – współpraca na rzecz wymiany dobrych praktyk
48 Budowanie kompetencji kluczowych a pedagogika uniwersytetów ludowych w Europie XXI wieku – współpraca na rzecz innowacji

Korzyści niezawodowej edukacji dorosłych dla słuchaczy i społeczeństwa

- 55 Doświadczając uczenia się!
- 59 Co znaczą słowa, których używam
- 64 „Plus znaczy więcej” – edukacja dorosłych w projektach informatycznych
- 69 Dobry sąsiad
- 73 Edukacja pozaformalna w bibliotece, czyli same plusy
- 76 Współpraca na rzecz rozwoju edukacji dorosłych w kontekście korzyści dla beneficjentów

Podsumowanie półmetka realizacji programu Erasmus+ Edukacja dorosłych w Polsce

- 83 Dane statystyczne – podsumowanie lat 2014–2017 w sektorze Edukacja dorosłych programu Erasmus+
- 93 Przykłady projektów sektora Edukacja dorosłych programu Erasmus+ koordynowanych przez polskie organizacje
- 97 Przykłady projektów z udziałem polskich organizacji jako partnerów

Korzyści wynikające ze współpracy międzynarodowej

- 104 Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Krakowie
- 109 Towarzystwo Lubelskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Lublinie
- 114 Ekologiczny Uniwersytet Ludowy
- 118 Centrum Kształcenia Ustawicznego nr 2 w Warszawie

**DR PAWEŁ POSZYTEK,
DYREKTOR GENERALNY
FUNDACJI ROZWOJU SYSTEMU
EDUKACJI**

Na półmetku realizacji programu Erasmus+ oddajemy do rąk Państwa publikację, której zasadniczym celem jest pokazanie na przykładzie doświadczeń beneficjentów programu, w jaki sposób program Erasmus+ Edukacja dorosłych wspiera niezawodową edukację dorosłych w Polsce. Treści w niej zawarte powinny ułatwić potencjalnym wnioskodawcom zrozumienie specyfiki tego sektora, a zatem skuteczne wnioskowanie o dofinansowanie. Poprzez pokazanie różnorodności i praktyki w obszarze niezawodowej edukacji dorosłych może to być również wkład w dyskusję nad jej rolą we współczesnym zmieniającym się świecie. Kolejni autorzy w kolejnych rozdziałach wskazują, komu taka edukacja jest potrzebna i dlaczego, jakie treści i formy obejmuje, oraz jakie organizacje mają ofertę edukacyjną z tego zakresu. Bardzo ważnym aspektem ich wypowiedzi jest podkreślenie, jak współpraca z zagranicznymi partnerami wpływa na rozwój różnych typów organizacji i instytucji oraz na ich ofertę edukacyjną dla dorosłych.

Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji zarządza programami unijnymi dofinansowującymi projekty wspierające rozwój edukacji w Polsce od roku 1993. Od roku 2000 jednym z obszarów wsparcia jest również niezawodowa edukacja dorosłych, przez pierwsze lata w ramach programu Grundtvig, a od roku 2014 jako sektor Edukacja dorosłych programu Erasmus+. Pozostałe sektory programu Erasmus+, tzn. Szkolnictwo wyższe, Kształcenie i szkolenia zawodowe, Edukacja szkolna i Młodzież, dysponują większym budżetem i w konsekwencji cieszą się większym zainteresowaniem wnioskodawców, tym bardziej zależy nam na pokazaniu różnorodności i specyfiki obszaru niezawodowej edukacji dorosłych. W roku 2017 obchodzimy w całej Europie 30-lecie programu Erasmus, dotyczącego początkowo tylko szkolnictwa wyższego. Obszar edukacji dorosłych nie osiągnął jeszcze pełnoletności, ale już znacząco pomógł wielu organizacjom rozwinąć współpracę międzynarodową i rozszerzyć swoją ofertę edukacyjną.

Bardzo liczymy, że ta skromna publikacja będzie stanowić inspirację i zachętę dla przedstawicieli różnych typów organizacji i instytucji do podejmowania zarówno współpracy zagranicznej, jak i działań krajowych w tym bardzo różnorodnym obszarze, który obejmuje najliczniejszą ze względu na przedział wiekowy grupę docelową i nie zawsze jest wystarczająco dofinansowany.

Zapraszamy do lektury!

**1. Wprowadzenie
do tematu –
co to jest
niezawodowa
edukacja
doroślých**

Specyfika wyzwań edukacji dorosłych w Polsce

W Polsce obserwujemy wybijającą się na tle innych krajów rozwiniętych dysproporcję między edukacją formalną młodzieży i najmłodszych osób dorosłych oraz aktywnością w obszarze uczenia się osób, które w wieku dwudziestu kilku lat wchodzą w samodzielne, dorosłe życie. Występuje u nas największa w Europie różnica między zaangażowaniem edukacyjnym osób na pograniczu dorosłości (w wieku 15–19 lat) oraz osób w wieku 25+, w tym zwłaszcza starszych (według badania Labour Force Survey, w Polsce BAEL – *Badanie aktywności ekonomicznej ludności*). W pierwszej kategorii wiekowej od wielu lat jesteśmy w grupie liderów w Europie, co nie należy jedynie łączyć z obowiązkiem nauki do 18. roku życia, gdyż podobny obowiązek w niektórych innych krajach nie przynosi takiego jak u nas efektu. Ponadprzeciętne zaangażowanie edukacyjne młodego pokolenia w Polsce potwierdzają dane dotyczące upowszechnienia wykształcenia wyższego. Tempo wzrostu w tym zakresie należy do najwyższych wśród krajów rozwiniętych. Odsetek młodych osób dorosłych z wykształceniem wyższym, który pod koniec ubiegłego wieku był bliski 10%, przewyższył już średnią w Unii Europejskiej (UE) i Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) i nadal rośnie, zbliżając się do 45%. Tymczasem zaangażowanie edukacyjne osób w wieku 25+, które ukończyły tradycyjne ścieżki edukacji formalnej, traci impet w takim stopniu, że w tej kategorii wiekowej należymy od lat do ostatniej grupy krajów w Europie. Podobne, choć nie aż tak skrajne różnice między pokoleniami, dotyczą poziomu umiejętności, które tworzą fundament rozumienia naszego świata i radzenia sobie w nim. Są to: zdolności porozumiewania się w języku ojczystym i językach obcych, w tym rozumienie tekstów; myślenie matematyczne, w tym finansowe; rozumienie odkryć naukowych; umiejętności cyfrowe. Młodzież i najmłodsze osoby dorosłe uzyskują wyniki powyżej średniej OECD, a osoby, które weszły w pełni dorosłe życie, a zwłaszcza osoby starsze, osiągają wyniki poniżej tej średniej. Spadek poziomu umiejętności podstawowych w następujących po sobie grupach wiekowych jest większy niż w innych krajach OECD (według badania PIAAC – *Międzynarodowe badanie kompetencji osób dorosłych*). Około 56% osób w Polsce w wieku 16–74 nie posiada podstawowych umiejętności cyfrowych, w tym 85% w wieku 55+ (według europejskiego badania społeczeństwa informacyjnego).

Luka edukacji pozaformalnej

Od lat wiemy, że obszar uczenia się dorosłych w Polsce wymaga poprawy. Jednak zbyt mało uświadamiamy sobie, że uczenie się dorosłych jest związane przede wszystkim z edukacją organizowaną poza systemem oświaty i szkolnictwa wyższego,

---

STANISŁAW DRZAŹDŹEWSKI
Radca generalny w Departamencie Strategii i Współpracy Międzynarodowej MEN. Zajmuje się problematyką uczenia się przez całe życie, w tym w szczególności uczenia się dorosłych. Uczestniczy w grupie ekspertów do spraw uczenia się dorosłych działającej w ramach europejskiej współpracy w dziedzinie kształcenia i szkolenia ET 2020 oraz w grupie krajowych koordynatorów wdrażania europejskiej agendy na rzecz uczenia się dorosłych.

czyli tzw. edukacją pozaformalną. To właśnie w zakresie uczestnictwa w takiej edukacji różni się zdecydowanie od czołowych krajów OECD i UE. Edukacja pozaformalna najszerzej występuje w bliskim otoczeniu osób dorosłych, tj. w pracy oraz w różnego rodzaju zorganizowanych grupach społecznych. W Polsce edukacja dorosłych sprowadzana jest ciągle jeszcze do form wykładowych – szkoleń, kursów, prywatnych lekcji, konferencji i innych zajęć edukacyjnych z wyraźnymi rolami „wykładowców/edukatorów” i „słuchaczy” w pomieszczeniach przypominających klasy. Tymczasem większość form rzeczywiście realizowanej wśród dorosłych edukacji pozaformalnej ma charakter praktyczny. Niestety formy takie nie zawsze są rozpoznawane u nas jako rodzaj edukacji. Edukacja dorosłych rozumiana szerzej jako zorganizowane uczenie się często zachodzi równoległe z wykonywaniem zadań w miejscu pracy lub w formach zorganizowanej współpracy obywateli. Dorosli, nie tylko w Polsce, zaangażowani w obowiązki zawodowe, rodzinne, społeczne i inne, nie mają czasu na kontynuowanie nauki w formach, które znają ze szkół i uczelni.

Dane dotyczące poziomu umiejętności podstawowych osób dorosłych w Polsce potwierdzają znaczenie edukacji pozaformalnej realizowanej w życiu zawodowym i społecznym. Umiejętności te są co prawda najbardziej różnicowane w zależności od poziomu wykształcenia, jednak następne czynniki różnicujące powiązane są wprost z uczestnictwem w edukacji pozaformalnej. Niższy poziom umiejętności podstawowych cechuje osoby nieaktywne zawodowo i społecznie oraz niektóre kategorie osób samotnych. Są to zatem osoby, które nie mają okazji do praktycznego uczenia się w miejscu pracy lub w kontaktach społecznych. Niska aktywność zawodowa i społeczna potęguje się z wiekiem i jest to dodatkowy, silny czynnik niskich umiejętności osób starszych.

Zbyt często praktykowane „szkolne” podejście do edukacji dorosłych jest powodem jej małej atrakcyjności i skuteczności. Oferty edukacji formalnej dla dorosłych oparte są na treściach i formach wypracowanych w edukacji młodzieży. Znaczna część ofert spoza edukacji formalnej także dryfuje w tym kierunku. Dorosli 25+, w tym zwłaszcza starsi, nie doświadczają znaczących korzyści z takiej edukacji i nie widzą potrzeby uczestnictwa w niej, nawet gdy jest bezpłatna.

Brak atrakcyjnej oferty edukacji pozaformalnej organizowanej w bliskim otoczeniu dorosłych można nazwać luką edukacji pozaformalnej. Lukę tę w pewnym stopniu próbują wypełnić instytucje i organizacje (publiczne, pozarządowe, komercyjne), w tym również w ramach działań projektowych programu Erasmus+, sektor Edukacja dorosłych, jednakże jest to kropla w morzu potrzeb.

Znaczenie edukacji niezawodowej dorosłych

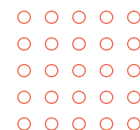
Rola edukacji niezawodowej dorosłych rośnie w ostatnich latach. Szybkie zmiany w gospodarce i społeczeństwie uświadamiają, że liczą się nie tylko umiejętności zawodowe, ale także ogólne. Pozwalają one na szybsze dostosowywanie się do nowych wymogów na rynku pracy, w tym do zmiany zawodu, gdy zachodzi taka konieczność. Podstawowe umiejętności, które nabywamy od najmłodszych lat

życia i podczas edukacji obowiązkowej, nie stanowią już fundamentu na całe życie – musimy je stale odnawiać. Dotyczy to także umiejętności złożonych i przekrojowych, które próbuje się upowszechnić w całym świecie w kształceniu na poziomie średnim, takich jak uczenie się uczenia, inicjatywność, aktywne uczestnictwo w kulturze, rozwiązywanie problemów, w tym także w zespole.

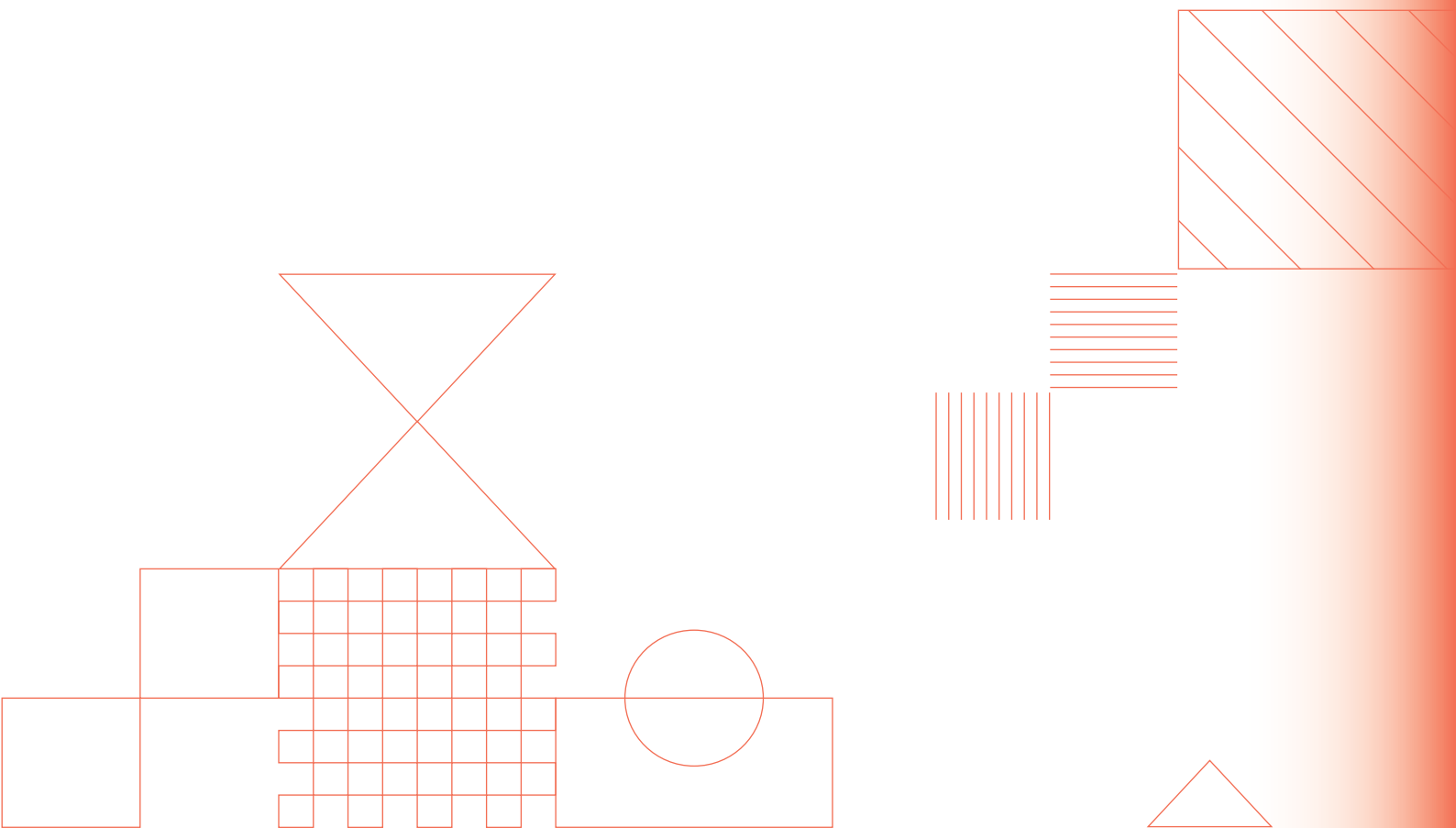
Znaczenie umiejętności podstawowych i przekrojowych, stanowiących razem tzw. kompetencje kluczowe, jest już trwale docenione w organizacjach skupiających najbardziej kraje rozwinięte, tj. OECD i UE. Umiejętności podstawowe dorosłych badane są szerzej w programie OECD/PIAAC od roku 2011/12. UE uzupełnia to badaniem umiejętności cyfrowych w ramach badania społeczeństwa informacyjnego od roku 2014. Umiejętności przekrojowe nie są jeszcze szerzej badane ze względu na trudności metodologiczne. Wymienione badania przyczyniły się do tego, że dbanie o umiejętności ogólne weszło do priorytetów polityki uzgadnianych w UE i OECD. Obecnie priorytety te są określane w ramach Nowego europejskiego programu na rzecz umiejętności (*A New Skills Agenda for Europe*) od roku 2016 w UE oraz Strategii umiejętności (*Skills strategy*) od roku 2012 w obszarze OECD.

W obu tych szeroko zakrojonych programach działań szczególną uwagę zwraca się na wsparcie edukacyjne osób z niskim poziomem umiejętności podstawowych. W krajach rozwiniętych stanowią one wciąż 1/5–1/4 populacji osób dorosłych, przy czym odsetek ten w przypadku umiejętności cyfrowych jest znacznie wyższy. Dla edukacji dorosłych tworzą oni największe wyzwanie. Oferty tradycyjnej edukacji formalnej są szczególnie nieefektywne w odniesieniu do tych osób. Bardziej skuteczna może być edukacja pozaformalna, jako ściślej powiązana z praktyką w różnych sektorach gospodarki i praktyką organizacji społecznych działających nie tylko w zakresie edukacji. Aktywizacja edukacyjna osób z niskimi umiejętnościami podstawowymi musi być ściśle powiązana z aktywizacją w innych zakresach – wsparciem w rozwoju osobowym, nabraniem pewności siebie, aktywizacją w społecznościach lokalnych, rozwijaniem grup znajomych, edukacją rodzinną, aktywizacją kulturową, promocją przedsiębiorczości i zatrudnienia. Bardzo ważne jest przy tym znalezienie i oparcie się na istniejących, ale niedostrzeganych potencjałach tych osób. Chodzi tu o wcześniej nabyte umiejętności praktyczne i różne przejawy aktywności, łącznie z aktywnością sąsiedzką czy religijną. Świadczenie takiej edukacji wymaga innej organizacji. Nie można tu przygotować jednolitych programów kształcenia, podręczników i dydaktyki, jak przywykło się to robić w odniesieniu do dzieci i młodzieży. Edukację pozaformalną trudno jest ująć w podręcznikach. Jest dostosowana do indywidualnych potrzeb osób uczących się nie tylko pod względem treści, ale też tworzenia odpowiednich sytuacji edukacyjnych. Jest przy tym rozproszona – organizują ją nie tylko instytucje edukacyjne, ale także wiele różnych podmiotów gospodarki, życia publicznego, społecznego i kulturalnego. Przykładem takiej edukacji może być nauka umiejętności podstawowych w miejscu pracy, w tym np. lepszego porozumiewania się czy myślenia matematycznego. Dorośli nie uczą się wtedy z podręczników, ale uczą się rozwiązywać problemy pojawiające się na ich stanowiskach pracy powiązane z biegłością w zakresie umiejętności podstawowych. Takie podejście promowane

jest w pracach Grupy Roboczej ds. Uczenia się Dorosłych powołanej w ramach europejskiej współpracy w dziedzinie kształcenia i szkolenia ET 2020, która ma opracować do połowy 2018 r. rekomendacje do polityki na rzecz poprawy umiejętności podstawowych osób dorosłych obejmujących uczenie się w miejscu pracy. Innym przykładem może być uczenie się w sytuacjach społecznych, np. przy działaniach wolontariackich na rzecz społeczności lokalnych.

Dużym wyzwaniem jest koordynacja takich rozproszonych działań proedukacyjnych. Tej koordynacji uczą się wszyscy i nie ma tu wyraźnych liderów. OECD promuje podejście całego rządu do rozwoju umiejętności, czyli włączenie w dbanie o umiejętności wszystkich ministrów, a nie tylko tych odpowiedzialnych za edukację. Unia Europejska promuje działalność krajowych koordynatorów wdrażania europejskiej agendy na rzecz uczenia się dorosłych przyjętej przez Radę Unii Europejskiej w roku 2011. W części państw UE powołani są już regionalni koordynatorzy. W Polsce planuje się zintensyfikować koordynację w tym zakresie od roku 2018 w ramach realizacji projektu *Inicjatywa na rzecz umiejętności* ujętego w ramach Strategii odpowiedzialnego rozwoju.

Europejczycy dla edukacji dorosłych

Starzejemy się. I choć jest to truizm, można o tym zjawisku mówić w sposób niebanalny. Można też, a nawet trzeba, próbować w niebanalny sposób przejść ten nieuchronny w życiu każdego człowieka etap. Starzenie się Europy nie oznacza jej końca, musimy tylko wspólnie spróbować spojrzeć na to zjawisko w pozytywnym świetle i uświadomić sobie znaczenie paradygmatu uczenia się w ciągu całego życia dla zachowania spójności społecznej oraz aktywności i samodzielności każdego dorosłego obywatela aż do późnej starości. Podejmowanie aktywności edukacyjnej przez osoby dorosłe jest ważne zarówno z perspektywy osobistej, jak i ogółu społeczeństwa. Dzięki zdobywaniu nowych umiejętności i doskonaleniu tych nabytych wcześniej osoby dorosłe mogą odpowiednio szybko reagować na zachodzące zmiany w świecie, a co za tym idzie – z sukcesem funkcjonować na rynku pracy do dojrzałego wieku oraz – bez limitu wieku – być aktywne w życiu osobistym i w swoich społecznościach.

Od wielu lat niestrudzonym Ambasadorem pozaformalnej edukacji dorosłych w Europie jest europejska organizacja pozarządowa *The European Association for the Education of Adults* (EAEA) z siedzibą w Brukseli, założona w 1953 r. jako *European Bureau of Adult Education*. EAEA skupia obecnie 142 organizacje członkowskie z 44 krajów. EAEA działa na rzecz uczenia się dorosłych w Europie oraz zwiększenia uczestnictwa i dostępu do edukacji formalnej, nieformalnej i pozaformalnej dla wszystkich. Współpracuje m.in. z Radą Europy, *International Council for Adult Education* (ICAE), *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* (UNESCO), *American Association for Adult and Continuing Education* (AAACE) oraz wspiera i upowszechnia budowanie partnerstw, rozwój polityki edukacyjnej, programów nauczania, badania naukowe i wspólne projekty europejskie.

Od roku 2006 Instytut Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy w Radomiu – jest członkiem EAEA, dzięki czemu aktywnie uczestniczy w działaniach na rzecz promowania i kształtowania polityki w zakresie pozaformalnej edukacji i uczenia się dorosłych w Europie. Jako koordynator współpracy z EAEA od wielu lat z przyjemnością obserwuję ogromny wysiłek i zaangażowanie tej europejskiej organizacji w lobbowanie wśród decydentów na poziomie Komisji Europejskiej na rzecz wspierania uczenia się dorosłych w Europie. EAEA regularnie przeprowadza badania nt. potrzeb i stanu edukacji dorosłych wśród przedstawicieli swoich członków, a wyniki w postaci raportów z badań stanowią realny przegląd aktualnej sytuacji uczenia się dorosłych w Europie, ukazując wspólne wyzwania, a także specyficzne potrzeby krajów. Ze względu na rozproszony, międzysektorowy charakter działań w zakresie uczenia się dorosłych, środki finansowe alokowane są

DR MAŁGORZATA SZPILSKA
Doktor nauk społecznych,
adiunkt w zakładzie Kształcenia
Ustawicznego w Instytucie
Technologii Eksploatacji –
PIB w Radomiu. Blisko 13
lat doświadczenia w pracy
naukowo-badawczej m.in. jako
kierownik, wykonawca i ekspert
metodologiczny w krajowych
i międzynarodowych zespołach
badawczych UE (EQUAL, COST,
Leonardo da Vinci, Grundtvig,
LLP, obecnie: Erasmus+). Autor
i współautor artykułów/publikacji
(ponad 30), raportów z badań
(15) z obszaru europejskich
i krajowych priorytetów rozwoju
ustawicznej edukacji zawodowej
dorosłych, międzynarodowych
programów i dobrych praktyk
projektów badawczo-edukacyjnych
UE, standardów kompetencji
zawodowych, zmian na europejskim
rynku pracy. Członek Redakcji
kwartalnika *Edukacja Ustawiczna
Dorosłych / Polish Journal of
Continuing Education*. Koordynator
współpracy z międzynarodowym
stowarzyszeniem edukacji
dorosłych *European Association
for the Education of Adults (EAEA)*
oraz członek zarządu *European
Association of Institutes for
Vocational Training (EVBB)*.

głównie na potrzeby edukacji w wieku szkolnym, kształcenia i szkolenia zawodowego oraz edukacji na poziomie wyższym. Z tego względu EAEA mocno lobbuje na rzecz ważności i potrzeby wspierania edukacji osób dorosłych. Okazją do tego była m.in. prowadzona przez Komisję Europejską na początku roku 2017 połowiczna ewaluacja programu Erasmus+. Stanowiła niepowtarzalną okazję do podkreślenia ważności programu dla wspierania edukacji dorosłych, a przede wszystkim zaznaczenia potrzeby większego wsparcia edukacji dorosłych w kontekście nowego dokumentu Komisji Europejskiej dotyczącego rozwoju umiejętności podstawowych wśród osób dorosłych: *Ścieżki poprawy umiejętności – nowe możliwości dla dorosłych*.

Celebrowane 30-lecie programu Erasmus zbiega się z ustanowieniem przez EAEA roku 2017 rokiem uczenia się dorosłych w Europie: *2017 The Year of Adult Education in Europe*. Na stronie internetowej (www.eaea.org/en/policy-advocacy/2017-the-year-of-adult-education-in-europe.html) pod hasłem „Siła i radość uczenia się” EAEA zachęca europejskie organizacje dorosłych w poszczególnych krajach do dzielenia się planowanymi wydarzeniami w roku 2017 w obszarze uczenia się dorosłych i pokazania, w jaki sposób to uczenie się może poprawić życie i perspektywy obywateli w Europie, zarówno na płaszczyźnie osobistej, jak i zawodowej. Celem jest nie tylko dzielenie się wiedzą, ale także promocja podejmowanych działań krajowych na szczeblu europejskim i łączenie sił, aby wspólnie pracować na rzecz edukacji dorosłych. Z tej okazji EAEA przygotowało i opublikowało *Manifesto for Adult Learning in the 21st Century*. Dokument ten określa 7 najważniejszych obszarów wsparcia na rzecz budowy Europy uczącej się: Europy, która poradzi sobie w przyszłości i będzie wyposażona we wszystkie niezbędne umiejętności, wiedzę oraz kompetencje. Wskazane w manifestie obszary to:

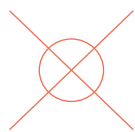
- 1) Aktywne obywatelstwo, demokracja i uczestnictwo;
- 2) Umiejętności życiowe;
- 3) Spójność społeczna, sprawiedliwość i równość;
- 4) Zatrudnienie i cyfryzacja;
- 5) Migracja oraz zmiana demograficzna;
- 6) Zrównoważony rozwój;
- 7) Polityka europejska.

Warto zauważyć, że zdecydowana większość z tych obszarów to tematyka realizowana w ramach tzw. niezawodowej edukacji dorosłych, czyli niezwiązanej bezpośrednio z nabywaniem kompetencji zawodowych przez dorosłe osoby uczące się.

Osoby dorosłe to wiedza, doświadczenie, kompetencje. Wiedzy i kompetencji nie można zdobyć raz na całe życie, a doświadczenie zdobywa się mozolnie przez lata. Mamy możliwość żyć i uczyć się w bardzo dynamicznym i ciekawym czasie, ale także w czasie nieznanym dotąd zagrożeń, kryzysów i intensywnych zmian powodujących szybką dezaktualizację wiedzy i umiejętności, zatem potrzebę uczenia się w ciągu całego życia. Ludzie wciąż muszą się dostosowywać. Zmienia się nie tylko szerokie otoczenie zewnętrzne, zmieniają się nasze zainteresowania, miejsce pracy, sytuacja rodzinna, a wraz z nimi w ciągu całego życia zmienia się

potrzeba kluczowych kompetencji. Niestety, trwający obecnie dyskurs nt. przeglądu kluczowych kompetencji na rzecz uczenia się przez całe życie ustanowionych przez Komisję Europejską w 2006 roku wciąż traktuje głównie o kompetencjach dzieci i młodzieży. Tymczasem EAEA przedstawia stanowisko, iż równie istotna jest niezawodowa edukacja dorosłych jako sfera rozwoju i aktualizowania kompetencji potrzebnych ludziom do zarządzania ich życiem oraz wyzwaniami coraz bardziej złożonych społeczeństw i miejsc pracy. W konsekwencji obecne ramy dotyczące rozwoju i kształtowania kompetencji kluczowych powinny opierać się na zasadach określających szersze podejście, nie tylko w odniesieniu do dzieci i młodzieży, ale w kontekście ich rozwoju w ciągu całego życia, włączając edukację dorosłych. Stanowisko to popierają aktualne statystyki Eurostatu (w Polsce GUS) pokazujące wciąż zastraszająco niski odsetek osób dorosłych uczestniczących w uczeniu się formalnym i pozaformalnym wobec ambitnego celu Komisji Europejskiej 15% w 2020 r.: obecnie w Europie nieco powyżej 10%, w Polsce poniżej 4% i w ostatnich latach wskaźnik ten miał tendencję spadkową.

W ubiegłym roku wśród członków EAEA przeprowadzono badanie dotyczące m.in. trafności ustanowionych priorytetów w programie Erasmus+, skuteczności prowadzonych działań, przykładów dobrych praktyk, krajowych wyzwań, a także aspektu finansowego dotyczącego podziału środków na poszczególne działania i obszary. EAEA wskazało na silną potrzebę większego wsparcia finansowego niezawodowej edukacji dorosłych, które na poziomie ok. 5% pozostaje wciąż niedofinansowane wobec innych obszarów uzyskujących finansowanie w przedziale ok. 10–30%. Między innymi dzięki temu w roku 2017 uzyskano większą w porównaniu do lat poprzednich, choć nadal niewystarczającą, pulę środków na wspieranie edukacji niezawodowej osób dorosłych. Przykład ten wskazuje, że wzajemna współpraca daje silniejszy głos w dyskusji i rekomendacje dotyczące nowych działań Komisji Europejskiej oraz argument za większym uznaniem edukacji dorosłych w programach i inicjatywach Komisji Europejskiej, dlatego gorąco zachęcam do włączania się w działania i inicjatywy międzynarodowe i w ten sposób uczynienia naszego głosu mocniejszym w Europie.

Uczę się, aby się rozwijać – znaczenie edukacji niezawodowej

DR BARBARA WOREK
Adiunkt w Zakładzie Socjologii
Gospodarki, Edukacji i Metod
Badań Społecznych Instytutu
Socjologii UJ oraz ekspert
Centrum Ewaluacji i Analiz Polityk
Publicznych UJ. Doświadczenia
badawcze zdobywała, uczestnicząc
w polskich i międzynarodowych
projektach dotyczących
wykluczenia społecznego, rynku
pracy i uczenia się przez całe
życie. Autorka i współautorka
publikacji dotyczących rynku pracy,
kapitału ludzkiego, ewaluacji oraz
licznych raportów badawczych.
Jej zainteresowania naukowe
koncentrują się wokół metodologii
badań jakościowych, zagadnień
rozwoju kapitału ludzkiego
i analizy polityk publicznych. Od
2009 r. zaangażowana w badania
realizowane w ramach projektu
Bilans Kapitału Ludzkiego, gdzie
odpowiada za problematykę
związaną z uczeniem się osób
dorosłych, działalnością sektora
szkoleniowo-rozwojowego
i inwestycjami pracodawców
w rozwój kadr.

Stwierdzenie, że żyjemy w czasach, które wymagają nieustannego uczenia się, stało się już truizmem. Z dużym przekonaniem wypowiadają je zarówno specjaliści od edukacji, rynku pracy, jak i publicyści i działacze różnych organizacji. O uczeniu się osób, które mają już dawno za sobą etap chodzenia do szkoły czy studiowania, mówi się jednak najczęściej w kontekście rynku pracy. Zwraca się wówczas uwagę na konieczność aktualizacji wiedzy wyniesionej ze szkół oraz zdobywanie nowych doświadczeń, które są niezbędne do skutecznego i efektywnego wykonywania obowiązków zawodowych. Trzeba jednak pamiętać, że uczenie się w wieku dorosłym nie może się ograniczać do rozwijania umiejętności związanych z pracą i nie może się kończyć wraz z końcem aktywności zawodowej. Nowe, aktualne kompetencje są nam bowiem potrzebne nie tylko w pracy, ale i w życiu codziennym. Wystarczy wspomnieć stale pojawiające się nowe możliwości technologiczne i komunikacyjne, które dotyczą niemal wszystkich sfer życia – załatwiania spraw administracyjnych, robienia zakupów, dostępu do informacji, nawiązywania i utrzymywania kontaktów.

Tymczasem, jak pokazują wyniki polskich i międzynarodowych badań dotyczących aktywności edukacyjnej dorosłych, Polskę cechuje nie tylko znacznie niższy niż średnia europejska poziom uczestnictwa w uczeniu się dorosłych, ale i ponadprzeciętnie duże różnice pomiędzy grupami relatywnie aktywnymi i nieaktywnymi edukacyjnie. W niniejszym rozdziale zostanie pokazane, że uczenie się przynosi pozytywne skutki nie tylko dla dobrze wykształconych młodych osób, ale także dla nieaktywnych o niskim poziomie wykształcenia. Można nawet powiedzieć, że ta druga grupa zyskuje więcej, bowiem to w niej odnotowujemy najwyższe różnice w samoocenie kompetencji pomiędzy osobami aktywnymi i nieaktywnymi edukacyjnie.

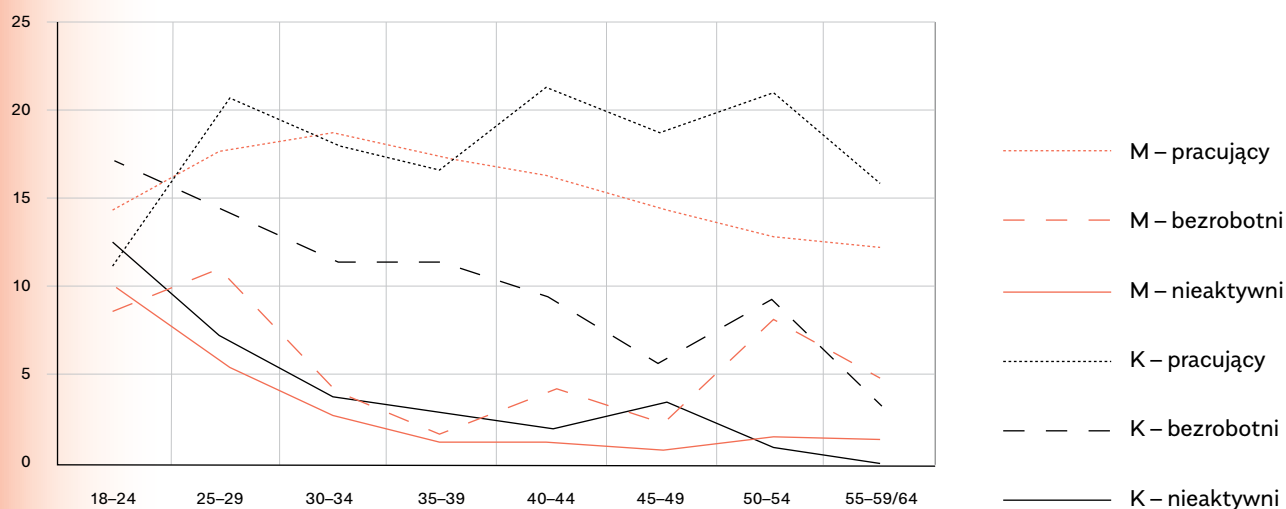
Aktywni i bierni edukacyjnie dorośli Polacy

Pomimo dużego wsparcia finansowego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego aktywność edukacyjna dorosłych Polaków w ciągu ostatnich dwudziestu lat pozostaje na niezmiennie niskim poziomie. Nie odnotowano też w tym czasie znaczącego zmniejszenia dysproporcji w poziomie tej aktywności pomiędzy osobami o niższym i wyższym poziomie wykształcenia, pomiędzy starszymi i młodszymi, aktywnymi i nieaktywnymi zawodowo. Różnice pomiędzy poziomem aktywności edukacyjnej osób należących do grup standardowo faworyzowanych na rynku edukacyjnym (pracujących, młodszych, zajmujących

bardziej prestiżowe stanowiska) i będących w gorszej sytuacji w Polsce są znacznie większe niż przeciętnie w krajach europejskich. Według badania aktywności edukacyjnej dorosłych (Adult Education Survey) z 2011 r. jedynie 5,8% dorosłych Polaków posiadających wykształcenie podstawowe (poziom 0–2 ISCED) uczestniczyło w edukacji formalnej i pozaformalnej w ciągu ostatnich 12 miesięcy poprzedzających badanie, podczas gdy wśród dorosłych z wykształceniem wyższym (poziom 5–6 ISCED) było to 51,7%. Dla porównania, średni poziom aktywności edukacyjnej osób z wykształceniem niższym dla wszystkich krajów UE wynosił 21,8%, a osób z wykształceniem wyższym 61,3%. Poziom aktywności edukacyjnej wśród osób z wykształceniem niższym jest zatem w Polsce blisko dziewięciokrotnie niższy niż wśród osób z wykształceniem wyższym, podczas gdy średnio w krajach UE jest on niespełna trzykrotnie niższy.

Ogólna charakterystyka biernych edukacyjnie dorosłych Polaków jest łatwa do nakreślenia i można ją stworzyć poprzez wskazanie odwrotności cech sprzyjających aktywności edukacyjnej. Biernych edukacyjnie dorosłych znajdziemy więc przede wszystkim wśród osób niepracujących, legitymujących się wykształceniem niższym niż średnie, zatrudnionych na niższych stanowiskach oraz wśród osób starszych, nieposiadających wyższego wykształcenia. Do względnie aktywnych edukacyjnie kategorii osób możemy natomiast zaliczyć przede wszystkim osoby pracujące, zwłaszcza posiadające wykształcenie wyższe i zajmujące stanowiska specjalistów. Bardziej aktywne będą osoby młodsze niż starsze – nawet jeśli będziemy uwzględniać tylko edukację pozaformalną, czyli nieobejmującą uczęszczania do szkoły czy na studia (schemat 1).

Schemat 1. Uczestnictwo w edukacji pozaformalnej a wiek i aktywność zawodowa

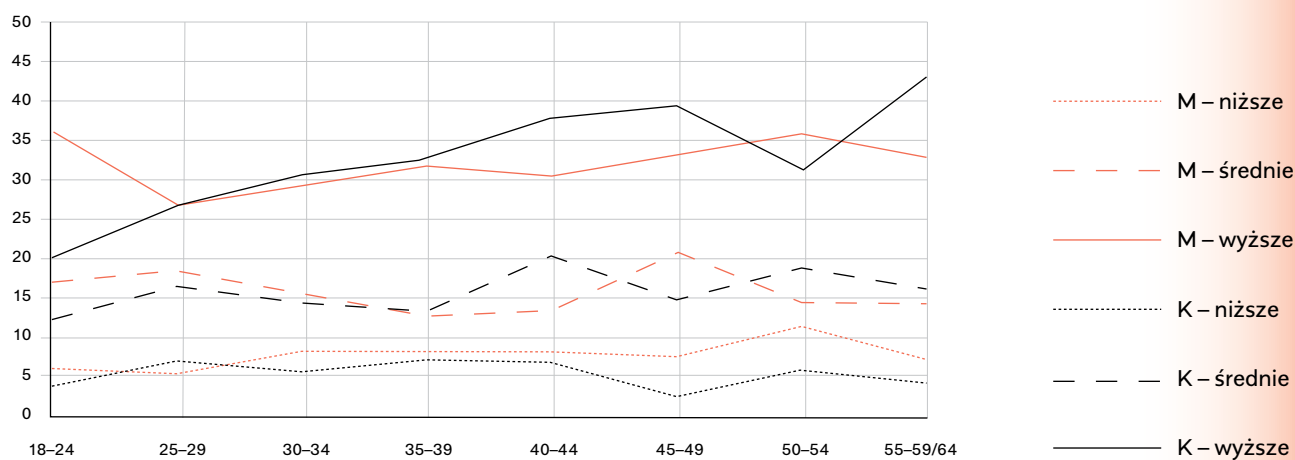

Źródło: BKL – Badanie ludności 2014.

Jak dobrze pokazuje schemat 1 – bierności edukacyjnej sprzyja nie tyle starszy wiek, ile związany z nim spadek aktywności zawodowej. Warto zauważyć, że np. w grupie kobiet będących w wieku 50–54 lata odsetek aktywnych edukacyjnie jest prawie taki sam, jak w grupie 40–44 lata i 25–29 lat. Przy czym, jak również widać na wykresie, po 55. roku życia odsetek aktywnych edukacyjnie wśród pracujących kobiet radykalnie spada.

Do zaskakujących wniosków prowadzi analiza uczestnictwa w edukacji pozaformalnej uwzględniająca wiek, płeć i poziom wykształcenia. Okazuje się bowiem, że największy odsetek uczących się znajdziemy nie np. wśród młodych mężczyzn, lecz wśród posiadających wyższe wykształcenie kobiet, które ukończyły 55. rok życia. Tym, co jest kluczowe dla aktywności edukacyjnej w starszym wieku, jest więc kapitał w postaci wykształcenia i – jak możemy przypuszczać – związanych z nim nawyków edukacyjnych.

Schemat 2. Uczestnictwo w edukacji pozaformalnej a wiek i wykształcenie

Źródło: BKL – Badanie ludności 2014.

Analizując te dane, warto jednak pamiętać, że duży odsetek biernych edukacyjnie osób dorosłych deklaruje chęć dalszego rozwoju, wskazując jednocześnie na liczne bariery utrudniające im uczenie się. Bariery te są różne dla różnych grup osób. Nieaktywne zawodowo kobiety z młodszych kohort wieku, które charakteryzują się największą chęcią dalszego uczenia się, wskazują przede wszystkim na konieczność opieki nad dziećmi. Podobnego ograniczenia doświadczają też nieaktywne zawodowo kobiety będące w średnim wieku, które silnie akcentują ograniczenia czasowe wynikające z opieki na osobami zależnymi, w tym np. starszymi rodzicami czy dziadkami. Osoby nieco starsze mówią o złym stanie zdrowia. Część z nich jest też przekonana, że w ich wieku jest już za późno na rozwój. W tym przypadku największym wyzwaniem jest zmiana

stereotypowego myślenia, zawężającego zdolność do uczenia się i potrzebę tego uczenia tylko do okresu młodości. Zły stan zdrowia i brak odpowiedniej oferty edukacyjnej utrudniają natomiast podjęcie aktywności edukacyjnej osobom niepełnosprawnym, wśród których znajdziemy bardzo wiele osób, które chcą się rozwijać.

Potencjał uczenia się biernych edukacyjnie osób dorosłych

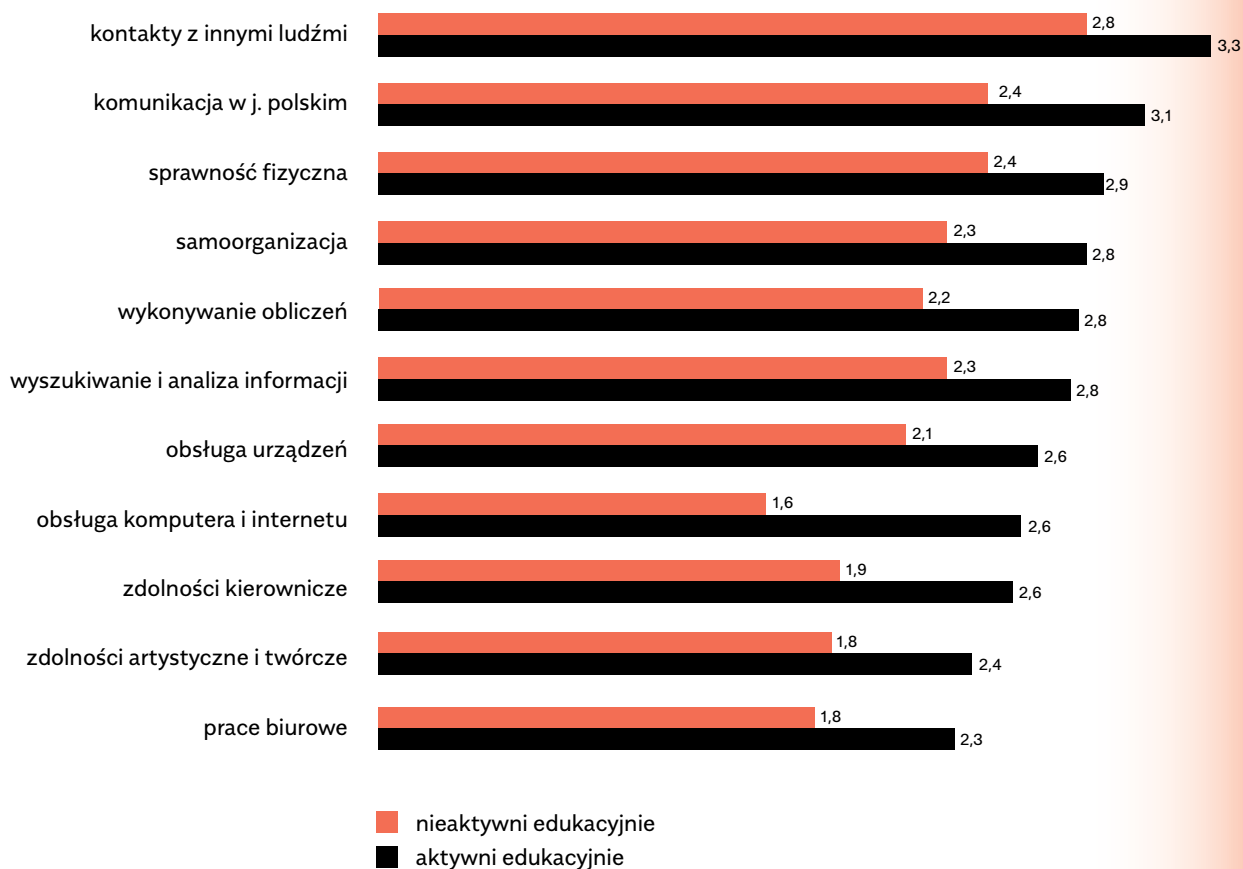
Niski poziom aktywności edukacyjnej osób nieaktywnych zawodowo, pracujących na niższych stanowiskach czy starszych jest zjawiskiem silnie niepokojącym. Powoduje ono bowiem niekorzystne konsekwencje zarówno dla biernych edukacyjnie jednostek, jak i dla całego społeczeństwa. W przypadku jednostek może skutkować utratą możliwości rozwojowych, szans na poprawę sytuacji swojej i swojej rodziny, a w skrajnych przypadkach prowadzi do wykluczenia zawodowego i społecznego. Bierność edukacyjna ma też swoje skutki społeczne. Jak wskazuje wiele badań, przede wszystkim brytyjskich – niska aktywność edukacyjna osób dorosłych wiąże się bowiem często z niską aktywnością społeczną. Aktywność edukacyjna działa natomiast jak katalizator nowych możliwości – otwiera nowe kanały zdobywania informacji, prowadzi do wyjścia z izolacji, daje szansę na realną poprawę jakości życia. Co ważne, uczenie się i zdobywanie informacji z jednego obszaru ma – zwłaszcza w przypadku osób nieaktywnych zawodowo i o niskim poziomie wykształcenia – ogromny wpływ na wzrost ogólnego poziomu kompetencji, co z kolei przekłada się na nowe możliwości myślenia i działania.

Potencjał uczenia się osób dorosłych dobrze obrazuje porównanie samooceny podstawowych kompetencji uczących się i nieuczących się osób o różnym poziomie wykształcenia. Różnice w poziomie tych kompetencji pozwoliły uchwycić dane zebrane w ramach projektu Bilans Kapitału Ludzkiego. Jednym z elementów tego projektu była samoocena jedenastu kategorii kompetencji uniwersalnych – istotnych dla funkcjonowania jednostki w społeczeństwie i na rynku pracy. Wykorzystując dane dotyczące samooceny tych kompetencji, dokonano porównania poziomu kompetencji osób aktywnych i biernych edukacyjnie¹. Do porównania wykorzystano średnie wyliczone dla pięciopunktowych skal: od 1 – kompetencja posiadana w stopniu bardzo niskim, do 5 – posiadana w stopniu bardzo wysokim. Schemat 3 przedstawia wyniki tego porównania dla aktywnych i nieaktywnych zawodowo osób posiadających wykształcenie gimnazjalne i niższe.

Przedstawione porównanie wyników wskazuje, że występuje wyraźna pozytywna korelacja pomiędzy aktywnością edukacyjną a samooceną kompetencji. Choć korelacja ta występuje we wszystkich wyróżnionych ze względu na poziom wykształcenia grupach badanych, to najsilniejsza jest wśród osób o niskim poziomie wykształcenia. W przypadku takich osób szczególnie widoczne jest oddziaływanie aktywności edukacyjnej na poprawę samooceny nie tylko kompetencji związanych wprost z tematyką aktywności edukacyjnej, ale także na poprawę samooceny

1. Przez aktywność edukacyjną rozumiano uczestnictwo w nieobowiązkowych kursach lub szkoleniach, w kształceniu formalnym lub samokształceniu. Za osobę aktywną edukacyjnie uznano taką, która w ostatnich 12 miesiącach uczyła się w jakikolwiek z wymienionych sposobów.

Schemat 3. Samoocena kompetencji wśród aktywnych i nieaktywnych edukacyjnie osób posiadających wykształcenie gimnazjalne i niższe

Źródło: BKL – Badanie ludności 2014.

kompetencji należących do innych kategorii. Ten ogólny, nieselektywny wzrost samooceny kompetencji w przypadku osób z wykształceniem niższym może wskazywać na wielokierunkowe oddziaływanie aktywności edukacyjnej – nie jest to jedynie poprawa umiejętności w pojedynczym obszarze, lecz oddziaływanie całościowe, zmieniające postrzeganie siebie i swoich możliwości, albo też faktycznie zmieniające te możliwości. W przypadku osób z wykształceniem wyższym różnice pomiędzy osobami aktywnymi i nieaktywnymi edukacyjnie dotyczą raczej wybranych obszarów, a nie ogólnej poprawy samooceny. Różnice te nie są też tak duże, jak w przypadku osób o niższym poziomie wykształcenia.

Wyższa samoocena kompetencji wśród aktywnych edukacyjnie osób o niskich kwalifikacjach w porównaniu do osób nieaktywnych o tym samym poziomie kwalifikacji może być silnym argumentem potwierdzającym zarówno potrzebę, jak

i wartość zwiększenia aktywności edukacyjnej osób o niskim poziomie kwalifikacji. Wyższy poziom kompetencji oznacza bowiem większe możliwości, może też być czynnikiem stymulującym do dalszego uczenia się oraz poprawy własnej sytuacji zawodowej i społecznej.

Podsumowanie

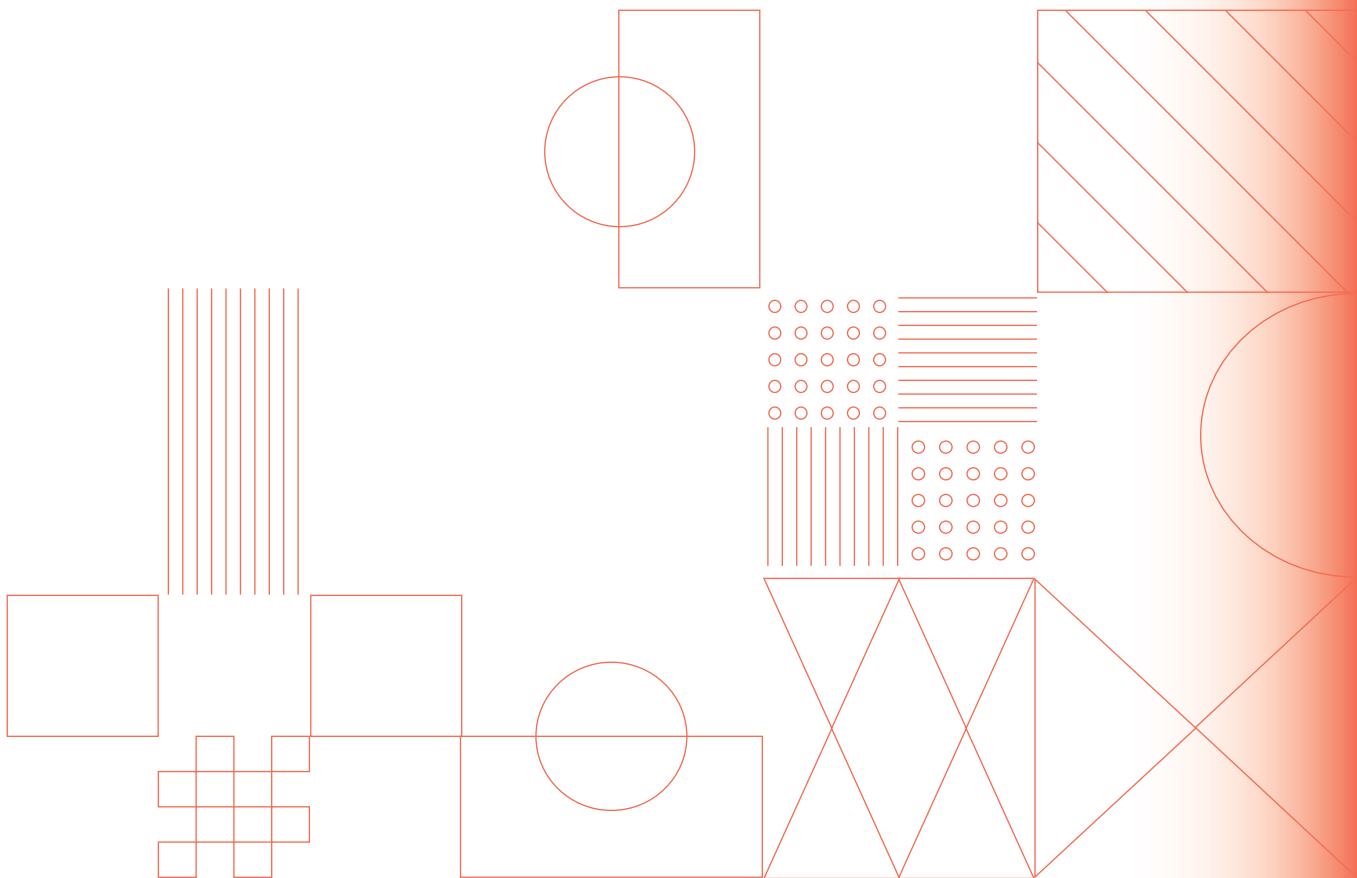
Zwiększenie poziomu aktywności edukacyjnej osób dorosłych, zwłaszcza nieaktywnych zawodowo, o niższym poziomie wykształcenia i starszych, pozostaje w Polsce jednym z największych wyzwań związanych z realizacją polityki uczenia się przez całe życie. Aktywność edukacyjna dorosłych jest bowiem ciągle raczej źródłem wzmacniania przewag osób będących w lepszej sytuacji (lepiej wykształconych, posiadających rozwinięte kompetencje, zajmujących sprzyjające rozwojowi stanowiska pracy) niż instrumentem sprzyjającym włączaniu społecznemu i wyrównywaniu różnic.

Podniesienie poziomu zaangażowania w uczenie się i rozwój osób do tej pory biernych edukacyjnie jest jednak przedsięwzięciem niezwykle trudnym. Jego realizacja napotyka na szereg barier, takich jak brak motywacji związany z brakiem dobrych perspektyw zawodowych, obciążenie obowiązkami rodzinnymi, niższe dochody, zły stan zdrowia, stereotypowe postrzeganie edukacji jako domeny osób młodych czy wreszcie słaby kapitał kulturowy, brak nawyku uczenia się i nieprzyjemne skojarzenia z okresu szkolnego. Z drugiej strony, aktywność edukacyjna osób z tzw. grup trudnych ma w sobie duży potencjał. Dobrym przybliżeniem tego potencjału były wyniki porównania samooceny kompetencji w grupie aktywnych i nieaktywnych edukacyjnie dorosłych o niskim wykształceniu, nieaktywnych zawodowo. Jak pokazano, w przypadku tych osób aktywność edukacyjna wiąże się ze znaczącą poprawą samooceny kompetencji. Aktywność edukacyjna dorosłych zawiera więc w sobie potencjał w postaci wyrównywania różnic w poziomie kompetencji pomiędzy słabiej i lepiej wykształconymi, jednak potencjał ten, ze względu na liczne bariery, trudno jest uruchomić.

Pisząc o wyzwaniach stojących przed edukacją dorosłych, zwłaszcza tą o charakterze pozazawodowym, nie można nie wspomnieć o konieczności tworzenia w Polsce odpowiedniej oferty uczenia się dorosłych. Istotne jest, aby ta oferta była dostosowana do potrzeb i możliwości tych, którym kształcenie nie zawsze kojarzy się najlepiej i którzy nie są skłonni zapisywać się na standardowe kursy i szkolenia. Warto sobie w tym kontekście zadać proste pytanie – czy na przykład 45-letni mężczyzna z wykształceniem podstawowym, nieaktywny zawodowo, oceniający swoje umiejętności obsługi komputera na 1,5 w skali 1–5, chętnie zapisze się do centrum kształcenia ustawicznego? A jeśli dodatkowo jego umiejętności pisania i rozumienia tekstu są na niskim poziomie (co jest prawdą w przypadku 20% dorosłych Polaków) to czy łatwo mu się do tego przyznać i próbować poprawić te umiejętności, uczestnicząc w kursach czy w liceum dla dorosłych? Zdecydowanie łatwiej byłoby stworzyć takiej osobie przyjazne, dostosowane do jej potrzeb

warunki uczenia się. Może warto by naukę połączyć z aktywnością społeczną czy z projektami międzypokoleniowymi organizowanymi przez szkołę, do której chodzą jego dzieci czy prowadzonymi przez placówkę kultury. Trzeba pamiętać, że do osób nieaktywnych zawodowo trudniej dotrzeć i trudniej przekonać je do uczenia się, dlatego warto korzystać z nieszablonowych podejść i rozwiązań, wykorzystujących zróżnicowane sposoby uczenia się, także poprzez i w trakcie działania i współpracy z innymi.

Podnoszenie kompetencji niezawodowych osób pracujących może być nieco łatwiejsze, gdyż samo wykonywanie pracy stanowi wielokrotnie bodziec skłaniający nas do uczenia się. Często też pracodawcy organizują i finansują dla swoich pracowników kursy kompetencji niezawodowych, np. komputerowe czy związane z doskonaleniem umiejętności komunikacji lub współpracy w grupie. Jednakże ponad połowa dorosłych Polaków nie pracuje, zatem nie mogą skorzystać z dobrodziejstwa uczenia się dzięki posiadanej pracy. I zwłaszcza dla nich potrzebna jest odpowiednia oferta edukacyjna, chociażby w zakresie części z kompetencji uniwersalnych wymienionych powyżej.

**2. Przybliżenie
specyfiki sektora
niezawodowej
edukacji
dorosłych
w programie
Erasmus+**

Charakterystyka niezawodowej edukacji dorosłych w programie Erasmus+

Już od 17 lat unijne programy edukacyjne w obszarze niezawodowej edukacji dorosłych obsługiwane przez Fundację Rozwoju Systemu Edukacji dofinansowują projekty współpracy europejskiej.

Pierwszy z tych programów, o nazwie Socrates, realizowany był w latach 2000–2006 i jednym z jego filarów był komponent **Grundtvig** dotyczący **niezawodowej edukacji dorosłych**. Kolejny edukacyjny program działający w latach 2007–2013 pod nazwą „Uczenie się przez całe życie” również zawierał program Grundtvig. Od 2014 roku realizowany jest kolejny siedmioletni program Erasmus+, który dofinansowuje m.in. działania z zakresu niezawodowej edukacji dorosłych. Przez te wszystkie lata dofinansowano blisko 2800 inicjatyw współpracy międzynarodowej w tym obszarze – na większą lub mniejszą skalę, realizowanych przez różnego typu organizacje aktywne na polu edukacji dorosłych, ale też indywidualnie w ramach trzech Akcji umożliwiających zagraniczne wyjazdy edukacyjne kadry edukacji dorosłych.

W dalszej części niniejszej publikacji zostanie przedstawiona specyfika niezawodowej edukacji dorosłych w programie Erasmus+, w tym różnorodność tematów, grup docelowych i typów organizacji realizujących projekty. Autorzy opracowania zakładają, że jego lektura będzie inspiracją dla wielu nowych organizacji do ubiegania się o dofinansowanie w tym programie, zwłaszcza wobec spodziewanego znacznego przyrostu środków finansowych w kolejnych latach.

Edukacja dorosłych to bardzo pojemne pojęcie, dotyczy uczenia się osób, które po zakończeniu nauki formalnej w szkole czy na uczelni korzystają z jakichkolwiek form edukacyjnych dla dorosłych czy to w celu nabycia, czy doskonalenia kompetencji potrzebnych w życiu prywatnym lub społecznym czy w karierze zawodowej. Uczenie się dorosłych może odbywać się w szkołach formalnych, podczas zorganizowanych zajęć/kursów lub instruktaży w pracy (uczenie się pozaformalne) lub np. w rodzinie, w grupie społecznej czy też po prostu poprzez czytanie, szukanie interesujących nas zagadnień w Internecie, oglądanie programów w telewizji i słuchanie audycji w radio (uczenie się nieformalne).

Jednakże w sektorze Edukacja dorosłych programu Erasmus+, a wcześniej w programie Grundtvig, dofinansowywane są projekty współpracy międzynarodowej dotyczące tylko części tych zagadnień – niezawodowej edukacji dorosłych, zatem bez działań nakierowanych na poprawę kompetencji zawodowych u osób dorosłych. Te ostatnie kompetencje mogą być natomiast tematem projektów w sektorze Kształcenie i szkolenia zawodowe.

ALINA RESPONDEK
Fundacja Rozwoju Systemu
Edukacji, Narodowa Agencja
Programu Erasmus+, Zespół
Edukacja Dorosłych.

Aby pomóc wnioskodawcom wybrać właściwy sektor, Komisja Europejska podała w Glosariuszu znajdującym się na końcu Przewodnika po programie Erasmus+ **definicje na użytek tego programu:** edukacji dorosłych, organizacji edukacji dorosłych i dorosłego słuchacza:

Edukacja dorosłych – wszystkie formy niezawodowej edukacji dorosłych, zarówno o charakterze formalnym, jak i pozaformalnym i nieformalnym (w odniesieniu do ustawicznego szkolenia zawodowego zob. „kształcenie i szkolenie zawodowe”).

Organizacja edukacji dorosłych – każda publiczna lub prywatna organizacja działająca w obszarze niezawodowego kształcenia/uczenia się dorosłych.

Dorosły słuchacz – każda osoba, która po ukończeniu kształcenia lub szkolenia albo rezygnacji z kontynuowania takiego kształcenia lub szkolenia wraca do niektórych form ustawicznego kształcenia lub uczenia się (uczenie się formalne, pozaformalne i nieformalne) z wyłączeniem nauczycieli uczących w szkołach oraz nauczycieli i osób prowadzących szkolenia w zakresie kształcenia i szkolenia zawodowego.

Priorytetowymi tematami w sektorze Edukacja dorosłych programu Erasmus+ są zazwyczaj działania na rzecz osób z grup defaworyzowanych i trudniej radzących sobie w życiu, wymagających wsparcia edukacyjnego w celu poprawy jakości życia i włączenia do społeczeństwa. W ostatnich latach priorytetowymi grupami były osoby dorosłe z niskim wykształceniem i niskimi umiejętnościami podstawowymi, tzn. brakami w umiejętności czytania, pisania czy rozumienia tekstu, rozumowania matematycznego i korzystania z nowych technologii, ale też uchodźcy, migranci i osoby poszukujące azylu. Skromne środki publiczne dostępne w sektorze Edukacja dorosłych w pierwszeństwie są przeznaczane na dofinansowanie rozwoju osób najbardziej potrzebujących, będących w trudniejszym położeniu lub na tworzenie rozwiązań, dzięki którym więcej takich osób systemowo będzie mogło skorzystać z dostosowanych do potrzeb ofert edukacyjnych. Projekty nie muszą bowiem bezpośrednio dotyczyć działań edukacyjnych na rzecz osób dorosłych, mogą tworzyć innowacyjne rezultaty do wykorzystania na szerszą skalę. Mogą skupiać się np. na budowaniu strategii i polityk w obszarze niezawodowej edukacji dorosłych oraz mechanizmów ich monitorowania czy też na tworzeniu rozwiązań na rzecz identyfikacji umiejętności już posiadanych przez osoby uczące się, następnie na opracowaniu dostosowanej do potrzeb oferty edukacyjnej i na koniec – na sprawdzaniu postępów i walidacji nabytych umiejętności. Jednym z bardzo ciekawych i chyba najtrudniejszych priorytetowych zagadnień, jakie mogą być poruszane w projektach w sektorze Edukacja dorosłych, jest motywowanie osób dorosłych z niskim wykształceniem i z niskimi umiejętnościami do dalszej nauki, doradzanie, wspieranie takich osób w rozeznaniu się we własnych talentach i posiadanych już umiejętnościach i budowaniu pewności siebie oraz swojej przyszłości na odpowiednio zaplanowanym doskonaleniu umiejętności. Projekty takie są bezpośrednim odniesieniem do strategicznych dokumentów odpowiednich dla obszaru edukacji dorosłych: *Edukacja i szkolenia 2020, Agenda na rzecz uczenia się dorosłych* oraz *Ścieżki poprawy umiejętności: nowe możliwości dla dorosłych*.

Dlaczego takie priorytety są wybierane? Edukacja dorosłych w Europie boryka się z dwoma poważnymi wyzwaniami. Pierwsze to fakt, że umiejętności podstawowe blisko 70 milionów Europejczyków są na bardzo niskim poziomie, zatem osoby te są narażone na większe ryzyko braku pracy, ubóstwa i wykluczenia społecznego. W krajach europejskich co najmniej 20% dorosłych posiada braki w zakresie umiejętności pisania, czytania, rozumienia tekstu pisanego, wykonywania prostych obliczeń, a jeszcze więcej w zakresie umiejętności cyfrowych – korzystania z nowych technologii w życiu codziennym. Drugie wyzwanie dotyczy uczestnictwa osób dorosłych w uczeniu się. Tu różnice między krajami są znaczniejsze, ale średnio w Europie osiągamy wskaźniki niższe, niż zaplanowano, a w Polsce sytuacja jest jeszcze trudniejsza. Dość chętnie uczą się wykształceni dorośli, niestety im mamy niższe wykształcenie, tym rzadziej i tym mniej chętnie podejmujemy wysiłek edukacyjny jako dorośli. Szerzej ten temat potraktowany jest w tekstach ekspertów wprowadzających do tematu niniejszej publikacji.

Powyższe priorytetowe zagadnienia mogą być z powodzeniem realizowane w formie projektu współpracy międzynarodowej na różną skalę. Możliwa jest realizacja stosunkowo prostych projektów polegających na doskonaleniu kompetencji osób zajmujących się niezawodową edukacją dorosłych w organizacjach i instytucjach działających w tym obszarze – kompetencje te doskonalone są podczas edukacyjnych wyjazdów zagranicznych (Akcja 1). Druga możliwość to projekty partnerskie, w których kilka organizacji z kilku krajów wspólnie wymienia się doświadczeniami i dobrymi praktykami, analizuje zagadnienia z obszaru niezawodowej edukacji dorosłych, podejmuje wspólne działania szkoleniowe zarówno kadry, jak i słuchaczy, a także może wypracowywać innowacyjne rezultaty – materiały dydaktyczne, programy szkoleniowe, rozwiązania edukacyjne (Akcja 2). W tym miejscu wypada podkreślić, że projekty w programie Erasmus+ dotyczą przede wszystkim współpracy międzynarodowej, z założenia nie są dofinansowaniem edukacyjnych działań krajowych na rzecz dorosłych osób uczących się, mimo realnego pozytywnego wpływu na te działania. Ale w Akcji 2 jest również możliwy bezpośredni udział grup docelowych – dorosłych osób uczących się. Po pierwsze można organizować edukacyjne wyjazdy tych osób do organizacji partnerskich, a po drugie można na miejscu w kraju przeprowadzać testowanie/pilotaż tworzonych programów edukacyjnych z udziałem dorosłych osób uczących się.

Przybliżając specyfikę niezawodowej edukacji dorosłych w programie Erasmus+, koniecznie trzeba podkreślić wielką różnorodność organizacji i instytucji, które mogą ubiegać się o dofinansowanie projektów, a co za tym idzie, wielką różnorodność grup docelowych. Każda organizacja aktywna w obszarze niezawodowej edukacji dorosłych, nawet taka, która nie ma żadnego doświadczenia w realizacji projektów, może z powodzeniem rozpocząć współpracę na poziomie międzynarodowym i doświadczać synergii wynikającej z tej współpracy. Wnioski mogą składać stowarzyszenia i fundacje aktywne w obszarze niezawodowej edukacji dorosłych, w tym te działające na rzecz niepełnosprawnych; uniwersytety trzeciego wieku; uniwersytety ludowe; instytucje kultury – głównie biblioteki i muzea, ale też domy kultury i centra popularno-naukowe; firmy szkoleniowe, np. szkoły niezawodowe dla

dorosłych, szkoły językowe i centra kształcenia ustawicznego, w strukturze których znajdują się licea ogólnokształcące dla dorosłych; ośrodki pomocy społecznej, zakłady penitencjarne; urzędy pracy i jednostki samorządu terytorialnego. Każda z tych organizacji i instytucji ma określoną grupę dorosłych – np. osoby niepełnosprawne, seniorzy, mieszkańcy terenów wiejskich, osoby uzupełniające naukę formalną, podopieczni pomocy społecznej, w tym rodzice z rodzin dysfunkcyjnych, osadzeni, bezrobotni, osoby, które przedwcześnie przerwały naukę formalną. Dokładniejszą charakterystykę typów organizacji ubiegających się o dofinansowanie w sektorze Edukacja dorosłych programu Erasmus+ i różnych grup docelowych uprawnionych w tym sektorze oraz głównych typów projektów znajdują Czytelnicy w dalszej części tego rozdziału.

Niezawodowa edukacja dorosłych to jednak nie tylko wyżej wymienione najmocniej akcentowane priorytetowe obszary sektora w programie Erasmus+, nie tylko umiejętności podstawowe, włączenie społeczne, doskonalenie kadr w tym obszarze czy tworzenie strategii i polityk na rzecz jego poprawy. Uczenie się dorosłych w celach niebezpośrednio zawodowych jest koniecznością wynikającą zarówno ze zmieniającego się środowiska, w jakim żyjemy, jak i z naszych osobistych potrzeb i aspiracji. Oprócz wymienianych już umiejętności podstawowych (pisanie, czytanie, rozumienie tekstu pisanego, rozumowanie matematyczne, korzystanie z nowych technologii) niezawodowe uczenie się obejmuje pozostałe kompetencje kluczowe, tzn. porozumiewanie się w językach obcych, umiejętność uczenia się, kompetencje społeczne i obywatelskie, inicjatywność i przedsiębiorczość oraz świadomość i ekspresja kulturalna. Jednakże zestaw dotychczasowych 8 kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (zalecenie parlamentu Europejskiego i Rady z 18 grudnia 2006) jest obecnie poddawany dyskusji w Europie i być może ulegnie zmianie, rozszerzeniu bądź obecne definicje kompetencji zostaną poprawione.

Jakie kompetencje dorosłego człowieka są szczególnie ważne we współczesnym świecie? Na pewno bardzo potrzebujemy szerszej rozwijać kompetencję uczenia się, motywację do własnego rozwoju. Osoby, które uczestniczą w edukacji dorosłych, są aktywniejsze w życiu społecznym i zawodowym, czują swój większy wpływ na własne życie i otoczenie społeczno-polityczne, żyją zdrowiej i dłużej, podejmują lepsze życiowe decyzje i w konsekwencji ich życie ma lepszą jakość. Niezwykle ważne są też kompetencje społeczne i obywatelskie, zwłaszcza w dobie wielkich różnic społecznych i zagrożenia dla wielu grup wykluczeniem społecznym. Aktywność na rzecz społeczeństwa, w tym wolontariat, wymaga świadomości i nauczenia się działania w odpowiedni sposób, ale też pozwala uczyć się w działaniu i od innych. Bardzo dobrym sposobem na nabywanie tych kompetencji jest wspólne realizowanie projektów na rzecz lokalnej społeczności. Kolejnymi niezwykle istotnymi kompetencjami są świadomość i ekspresja kulturalna, zwłaszcza wobec wyzwań wielokulturowości Europy i w sytuacji zbliżającego się Europejskiego Roku Dziedzictwa Kulturowego 2018, z jego ambitnymi celami: zachęcenie do dzielenia się i docenienia wartości europejskiego dziedzictwa kulturowego jako dobra wspólnego, zwiększenie świadomości wspólnej historii i podzielanych przez Europejczyków wartości oraz wzmocnienie poczucia przynależności do społeczności europejskiej.

Ale jest też grupa umiejętności mniej zaznaczonych w dotychczasowych 8 kompetencjach kluczowych, które są coraz bardziej potrzebne we współczesnym świecie. Należą do nich edukacja prozdrowotna, edukacja finansowa, krytyczne myślenie i ocena wiarygodności napływających informacji, rozwiązywanie problemów i niezwykle potrzebne większości z nas radzenie sobie ze zmianą – otwartość na zmianę. Może niektóre z nich wejdą do zestawu kompetencji kluczowych po zakończeniu trwającej obecnie ich weryfikacji.

Wszystkie powyżej wspomniane kompetencje są potrzebne każdej osobie dorosłej, młodej, zaraz po szkole czy studiach, pracującej, bezrobotnej lub niemogącej świadczyć pracy zarobkowej z powodów zdrowotnych czy rodzinnych oraz osobom po przejściu na emeryturę. Posiadanie tych kompetencji przybliży nas do sukcesu w życiu osobistym, społecznym i zawodowym. Warto zaznaczyć, że wielu pracodawców poszukuje nie tyle pracowników posiadających wysokie kompetencje zawodowe, co właśnie te ogólne, pozwalające szybko i efektywnie dostosować się do nowych warunków pracy, współpracować w zespole i zdrowo zarządzać swoimi zasobami.

Jest jeszcze szczególna grupa kompetencji osób dorosłych – rodzicielskie i życia w rodzinie. Każdy, kto doświadczył trudów rodzicielstwa lub był na jakimkolwiek kursie dla rodziców, zdaje sobie sprawę, jak wiele popełniamy błędów chociażby komunikacyjnych wobec własnych dzieci czy innych członków rodziny. Temu może zaradzać edukacja, pokazywanie, jakie zachowania powodują jakie reakcje, uczenie się, jak radzić sobie z emocjami swoich bliskich i swoimi, jak reagować w trudnych chwilach i jak rozmawiać z członkami rodziny. To też jest niezawodowa edukacja dorosłych i takie kompetencje są przydatne również w życiu społecznym i zawodowym. Osoba świetnie komunikująca się w swojej rodzinie, umiejąca słuchać, dyskutować, uzgadniać stanowiska i dzielić się sprawiedliwie obowiązkami z pewnością dobrze wykorzysta te kompetencje również w pracy czy kontaktach społecznych.

Wszystkie wyżej omawiane zagadnienia mogą być tematem projektów dofinansowanych w sektorze Edukacja dorosłych programu Erasmus+. Komisja wyznacza corocznie priorytety tematyczne dla projektów składanych w danym roku, jednakże nawet gdy wśród priorytetowych zagadnień nie ma tego, którym dana organizacja chciałaby się zająć w planowanej współpracy międzynarodowej, warto uważnie przyrzeć się opisom tych priorytetów i odnaleźć powiązania z interesującą nas tematyką. Jednakże największą inspirację i zachętę do realizacji projektów dotyczących niezawodowej edukacji dorosłych może stanowić analiza doświadczeń dotychczasowych realizatorów projektów. Każdy z nich kiedyś podjął, z mniejszą lub większą obawą, decyzję o zrealizowaniu projektu, a obecnie mogą pochwalić się swoimi sukcesami, rozwiniętymi kompetencjami kadry, lepszą ofertą edukacyjną i – co najważniejsze – rozwojem grup docelowych, z którymi pracują. Dlatego liczymy na inspirację Czytelników lekturą zwłaszcza rozdziałów napisanych przez beneficjentów programu.

Charakterystyka typów organizacji/institucji, które mogą się ubiegać o dofinansowanie w sektorze Edukacja dorosłych programu Erasmus+

WOJCIECH ZAWADZKI
Fundacja Rozwoju Systemu
Edukacji, Narodowa Agencja
Programu Erasmus+, Zespół
Edukacja Dorosłych.

Sektor Edukacja dorosłych programu Erasmus+ wspiera działania dotyczące niezawodowej edukacji dorosłych realizowane przez wiele typów organizacji i instytucji.

Ponieważ sektor wspiera wszystkie trzy rodzaje edukacji dorosłych (w zakresie niezawodowym), łatwo można zobrazować różnorodność typów organizacji, przyporządkowując je do każdego z tych rodzajów:

- edukacja formalna to w przypadku niezawodowej edukacji dorosłych uzupełnianie średniego wykształcenia ogólnego – realizowana jest np. w liceum dla dorosłych funkcjonującym samodzielnie lub w strukturze centrum kształcenia ustawicznego;
- edukacja pozaformalna, realizowana w formie zorganizowanych instytucjonalnie szkoleń, kursów, seminariów, np. przez uniwersytet trzeciego wieku, uniwersytet ludowy, bibliotekę czy miejski ośrodek kultury, szkołę językową lub dowolną inną organizację edukacji dorosłych;
- edukacja nieformalna, czyli nabywanie **wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych** w toku różnorodnych aktywności poza zorganizowanymi formami, intencjonalne bądź nie, może być wspomagane przez np. organizacje wspierające rodzinę, instytucje kultury, organizacje wolontariackie i media.

Przyglądając się różnym typom organizacji, które mogą ubiegać się o dofinansowanie w sektorze Edukacja dorosłych programu Erasmus+, wypada wyróżnić te, które w największym stopniu realizują cele związane z niezawodowym uczeniem się osób dorosłych, czyli organizacje pozarządowe (w tym stowarzyszenia i fundacje), instytucje edukacji dorosłych, instytucje kultury. Oprócz nich działania dotyczące niezawodowej edukacji dorosłych prowadzą podmioty prawa publicznego, instytucje kształcenia zawodowego, instytucje szkolnictwa wyższego, przedsiębiorstwa, instytuty badawcze i inne podmioty wspierające rozwój osoby dorosłej i jej funkcjonowanie we współczesnym świecie. Bardzo często organizacje działają na rzecz osób trudniej radzących sobie w życiu z powodu mniejszych kompetencji, wymagających wsparcia edukacyjnego w celu poprawy jakości życia.

Poniżej wymieniono organizacje i instytucje najczęściej korzystające z dofinansowania w sektorze Edukacja dorosłych programu Erasmus+ i poprzedzającego programu Grundtvig.

Fundacje, mające różnorodne cele, bardzo aktywnie funkcjonują w obszarze edukacji dorosłych i zapewniają działania na rzecz różnych grup wymagających szczególnego wsparcia. Dla przykładu interesariuszami działań projektowych mogą być osoby wykluczone społecznie, niepełnosprawne, seniorzy, rodzice, osoby bezdomne, imigranci i uchodźcy, mniejszości narodowe i środowiska religijne.

Stowarzyszenia, towarzystwa, związki, zakłady doskonalenia zawodowego, organizacje non-profit, organizacje społeczne czy organizacje wolontariackie prowadzące działalność edukacyjną skierowaną do osób dorosłych mogą ubiegać się o dofinansowanie w sektorze Edukacja dorosłych. W gronie takich organizacji można znaleźć szczególnie te skupione na działaniach edukacyjnych dla seniorów (np. uniwersytety trzeciego wieku, których w Polsce jest obecnie ponad 600 i większość jest w formie stowarzyszeń) lub na rzecz lokalnej społeczności (np. uniwersytety ludowe) czy też prozdrowotnych, ekologicznych, edukacji międzykulturowej, rodzicielskiej, międzypokoleniowej (np. dziadkowie – wnuczkowie), językowej lub też dotyczących pracy z osobami niepełnosprawnymi. Wnioskodawcami mogą być też stowarzyszenia osób uczących się i edukatorów/ trenerów/nauczycieli osób dorosłych.

Organizacje posiadające status instytucji kultury – państwowe lub samorządowe – bardzo często realizują niezawodową edukację dorosłych i również mogą wnioskować o dofinansowanie projektów w ramach sektora Edukacja dorosłych. W tym gronie znajdują się biblioteki, muzea, domy kultury, teatry, ośrodki i galerie sztuki, ogniska artystyczne, filmoteki i audioteki, centra popularno-naukowe.

Udział uczelni wyższych w projektach dofinansowanych przez sektor Edukacja dorosłych musi być uzasadniony prowadzeniem działań w obszarze uczenia się osób dorosłych o charakterze niezawodowym. Mogą być to działania np. realizowane przez specjalnie wydzielone jednostki/centra edukacji o charakterze niezawodowym dla osób dorosłych znajdujące się w strukturze organizacyjnej uczelni, takie jak uniwersytety otwarte czy uniwersytety trzeciego wieku, zatem skierowane do osób dorosłych innych niż studenci studiów dziennych, wieczorowych, zaocznych, podyplomowych czy doktoranckich.

Wśród organizacji uprawnionych do wnioskowania znajdują się również te posiadające osobowość prawną przedsiębiorstwa, prowadzące działalność komercyjną, np. firmy szkoleniowe, w tym szkoły językowe prowadzące naukę języków obcych dla dorosłych, m.in. ośrodki kształcenia kadr, firmy świadczące usługi doradztwa zawodowego i poradnictwa.

Fundacje

Stowarzyszenia

Instytucje kultury

Instytucje szkolnictwa wyższego

Firmy prowadzące niezawodową edukację dorosłych

Podmioty publiczne

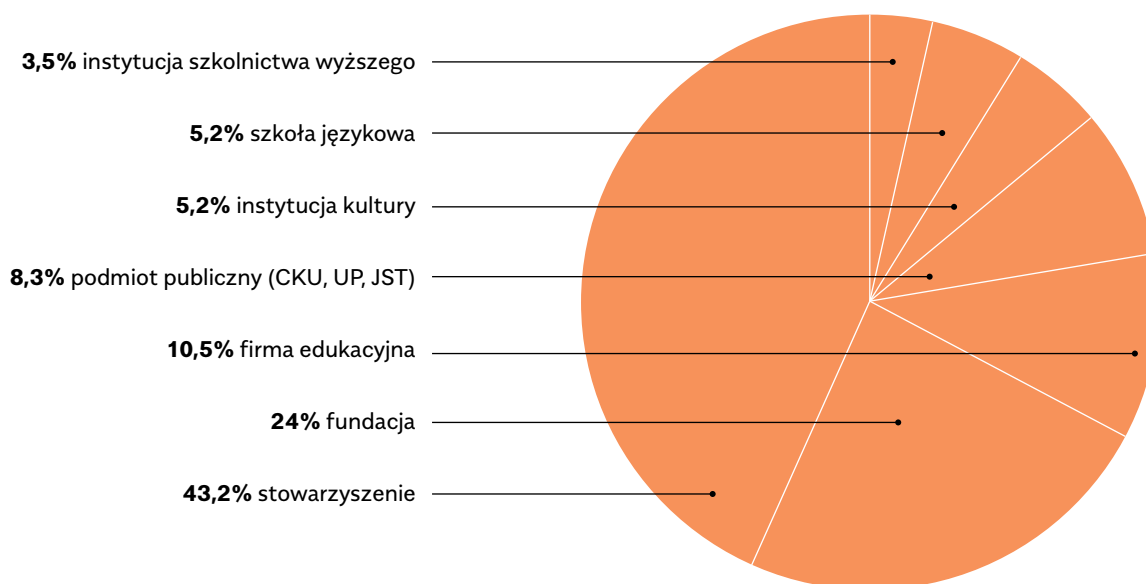
Szczególnym rodzajem instytucji, które realizują działania związane z niezawodowym uczeniem się osób dorosłych, są podmioty publiczne. W gronie tych instytucji znajdują się w szczególności: jednostki samorządu terytorialnego, poradnie psychologiczno-pedagogiczne, urzędy pracy, centra pomocy rodzinie, ośrodki pomocy społecznej, centra kształcenia ustawicznego (jako instytucja prowadząca edukację formalną ogólną, np. w liceum dla dorosłych). Również instytuty badawcze, których obszarem działalności jest prowadzenie badań naukowych i prac wdrożeniowych na rzecz niezawodowej edukacji osób dorosłych, są potencjalnymi wnioskodawcami sektora Edukacja dorosłych programu Erasmus+.

Inne

Innym ciekawym podmiotem w ramach sektora Edukacja dorosłych są jednostki funkcjonujące w ramach służby więziennej – zakłady karne i areszty śledcze, prowadzące działanie edukacyjne osób osadzonych.

Powyższa lista typów organizacji nie jest zamknięta, o uprawnieniu do ubiegania się o dofinansowanie w sektorze Edukacja dorosłych decydują cel i planowane działania edukacyjne w obszarze niezawodowym na rzecz osób dorosłych. Najczęściej ubiegają się o dofinansowanie organizacje pozarządowe w formie stowarzyszeń, a następnie fundacje. Kolejnym typem organizacji są firmy edukacyjne i podmioty publiczne. Udział procentowy poszczególnych typów organizacji w puli dofinansowanych projektów w ramach programu Erasmus+ Edukacja dorosłych w latach 2014–2017 pokazuje poniższy wykres:

Schemat 4. Odsetek typów organizacji w dofinansowanych projektach w Akcji 1 i 2 w latach 2014–2017

Źródło: Baza EPlusLink, stan na dzień 20.08.2017 r.

Jakie działania są dofinansowane przez sektor Edukacja dorosłych programu Erasmus+?

Niniejszy rozdział pozwoli Czytelnikom zorientować się, w jakiego typu projektach w ramach jakich Akcji można prowadzić współpracę zagraniczną dofinansowaną ze środków sektora Edukacja dorosłych programu Erasmus+. Zostanie przedstawiona oferta sektora, a doświadczeni beneficjenci podzielą się swoimi opiniami na temat różnych typów działań dofinansowywanych w sektorze – od małych projektów mobilności poprzez mniejsze budżetowo projekty partnerskie dotyczące wymiany dobrych praktyk do projektów na rzecz innowacji z rezultatami możliwymi do wdrożenia w wielu europejskich organizacjach. I tu od razu należy podkreślić, że różne typy projektów są wobec siebie komplementarne i że każdy typ projektu jest ważny, a projekty na małą skalę, bez dużych innowacyjnych rezultatów, mogą przynosić znaczące zmiany w otoczeniu organizacji

Realizowany od roku 2014 program Erasmus+ zawiera 5 głównych sektorów: Szkolnictwo wyższe (poprzednio Erasmus), Kształcenie i szkolenia zawodowe (poprzednio Leonardo da Vinci), Edukacja szkolna (poprzednio Comenius), Edukacja dorosłych (poprzednio Grundtvig) i Młodzież (poprzednio Młodzież w działaniu).

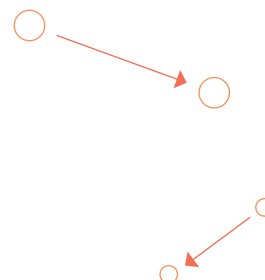
W sektorze Edukacja dorosłych można ubiegać się o dofinansowanie projektów współpracy międzynarodowej w obszarze niezawodowego uczenia się dorosłych w ramach Akcji 1 „Mobilność kadry edukacji dorosłych” i Akcji 2 „Partnerstwa strategiczne na rzecz edukacji dorosłych”. W Akcji 2 od roku 2016 wydzielono dwa typy projektów: partnerstwa na rzecz innowacji, z innowacyjnymi produktami i zwykle większym budżetem oraz partnerstwa wspierające wymianę dobrych praktyk, zwykle realizowane przez mniejsze lub mniej doświadczone organizacje i ze znacznie mniejszym budżetem.

Akcja 1 Mobilność kadry edukacji dorosłych

W **Akcji 1 Mobilność kadry edukacji dorosłych** dofinansowywane projekty umożliwiają kadrze organizacji działających w obszarze niezawodowej edukacji dorosłych, zatem np. uniwersytetu trzeciego wieku, podniesienie kompetencji potrzebnych do wspierania uczenia się osób dorosłych, a w konsekwencji pozwalają rozwinąć ofertę edukacyjną organizacji i lepszą współpracę międzynarodową w tym obszarze. Zasadniczym działaniem w takim projekcie są edukacyjne wyjazdy zagraniczne do krajów uczestniczących w programie Erasmus+, trwające od 2 dni do 2 miesięcy. Mogą to być wyjazdy na wybrane przez wnioskodawców kursy, szkolenia,

---

ALINA RESPONDEK
Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Narodowa Agencja Programu Erasmus+, Zespół Edukacja Dorosłych.

seminaria, konferencje, ale też w celu obserwacji pracy w organizacji zajmującej się podobnym obszarem niezawodowej edukacji dorosłych. Można też wyjechać do organizacji zagranicznej aktywnej w tym obszarze, by prowadzić zajęcia dla dorosłych lub dla kadry tej organizacji. Wyjazdy mogą być również okazją do poprawy znajomości języków obcych i poszerzenia wiedzy o innych kulturach. Organizacji goszczących i wydarzeń edukacyjnych za granicą można szukać na platformie EPAL (informacja poniżej).

We wniosku o dofinansowanie jednym z ważniejszych elementów jest europejski plan rozwoju organizacji wnioskującej, jest to po prostu analiza potrzeb rozwojowych kadry i opisanie, jak edukacyjne wyjazdy odpowiedzą na te potrzeby, jakie zmiany będą mogły nastąpić w organizacji. Trzeba też podkreślić przewagę uczenia się za granicą i nabywania tam doświadczeń w stosunku do rozwoju kadry prowadzonego w kraju i jak to wypłynie na poprawę współpracy międzynarodowej organizacji. Plan rozwoju musi oczywiście dotyczyć wspierania uczenia się osób dorosłych w obszarze niezawodowym, prowadzonego przez organizację wnioskującą.

Z uwagi na priorytetową problematykę w Akcji 1 oferta sektora kierowana jest szczególnie do podmiotów, których działania edukacyjne wspierają osoby defaworyzowane, np. o niskich kompetencjach, z niskim wykształceniem, uchodźców, osoby z niepełnosprawnością czy inne zagrożone wykluczeniem społecznym i wymagające szczególnego wsparcia.

Do kadry, w rozumieniu programu Erasmus+, zaliczani są pracownicy zatrudnieni na umowę o pracę/dzieło/zlecenie oraz wolontariusze i członkowie organizacji pełniący rolę kadry edukacji dorosłych. Projekty takie mogą trwać od roku do dwóch (średnio w Polsce ok. 16 miesięcy) i są zazwyczaj znacznie prostsze niż te z Akcji 2, nie ma tu partnerów realizujących wspólne działania, tak jak w Akcji 2. Projekty te mogą być dobrym startem przed realizacją nieco bardziej wymagających projektów w Akcji 2.

W Polsce dofinansowujemy rocznie ok. 30 projektów, ale od roku 2018 spodziewamy się znaczącego zwiększenia środków finansowych. Dobre projekty, napisane z uwzględnieniem rzeczywistych potrzeb, na pewno mają ogromne szanse na dofinansowanie. Średni budżet projektu wynosi ok. 20 tys. euro i za te środki beneficjenci organizują średnio ponad 11 zagranicznych wyjazdów edukacyjnych kadry trwających średnio osiem dni. Budżet projektu pokrywa niezbędne przygotowanie przed wyjazdem, np. językowe czy kulturowe podróże, noclegi i wyżywienie za granicą, a w przypadku kursów również opłatę kursową. W przypadku wyjazdu osób niepełnosprawnych można ubiegać się o dodatkowe niezbędne środki.

Akcja 2 Partnerstwa strategiczne na rzecz edukacji dorosłych

W ramach **Akcji 2 Partnerstwa strategiczne na rzecz edukacji dorosłych** dofinansowywane są projekty służące rozszerzaniu współpracy pomiędzy co najmniej trzema organizacjami (z co najmniej trzech krajów europejskich) zainteresowanych tematyką niezawodowej edukacji dorosłych z co najmniej trzech

krajów programu. Współpraca organizacji może obejmować m.in. wymianę dobrych praktyk i doświadczeń, tworzenie i testowanie nowych programów dydaktycznych, metod i narzędzi, organizację wyjazdów edukacyjnych kadry i osób uczących się oraz działań upowszechniających rezultaty projektu. Projekty te trwają od jednego roku do trzech lat, średnio niespełna dwa lata.

W ostatnich latach Komisja Europejska wyznacza konkretne priorytety dla tej Akcji. Np. w 2017 roku priorytetem sektora Edukacja dorosłych były działania na rzecz osób z niskimi umiejętnościami podstawowymi lub niskim wykształceniem i musiały dotyczyć poprawy umiejętności podstawowych tych osób, czyli pisania/czytania/rozumienia tekstu, rozumowania matematycznego lub wykorzystania nowych technologii. Można było wybrać priorytet dotyczący tworzenia wysokiej jakości, dostosowanej do potrzeb tych osób oferty edukacyjnej lub priorytet dotyczący motywowania i zachęcania takich osób do uczenia się oraz doradztwa i poradnictwa dla nich lub trzeci z priorytetów dotyczących poprawy kompetencji kadry, zwłaszcza tej pracującej z ww. osobami. Ale też można było wybrać jeden z priorytetów horyzontalnych, czyli pasujących do każdego sektora, np. dotyczący włączenia społecznego lub dotyczący wszystkich kompetencji kluczowych (a nie tylko umiejętności podstawowych), zatem również kompetencji społecznych i obywatelskich, inicjatywności i przedsiębiorczości, umiejętności uczenia się czy też świadomości i ekspresji kulturalnej. Zakres priorytetów jest zatem bardzo szeroki w praktyce i nie jest tak trudno dopasować tematykę związaną z potrzebami danej grupy dorosłych osób uczących się i danej organizacji edukacji dorosłych do obowiązujących priorytetów.

Od roku 2014 możliwe jest składanie wniosków o dofinansowanie **dwóch typów projektów w Akcji 2**: pierwszy dotyczący wymiany dobrych praktyk i drugi nastawiony na wyprodukowanie innowacyjnych rezultatów.

Ocena wniosków dla obu typów projektów przebiega według tych samych kryteriów, ale projekty dotyczące wymiany dobrych praktyk nie konkurują z projektami na rzecz innowacji, ponieważ każdy z nich typów ma osobną alokację budżetu i wnioski umieszczane są na dwóch osobnych listach rankingowych w momencie podejmowania decyzji o dofinansowaniu. Takie rozwiązanie ułatwia organizacjom mniejszym i/lub mniej doświadczonym we współpracy międzynarodowej, działającym na rzecz lokalnej społeczności, uzyskanie dofinansowania projektu, gdyż nie muszą na jednej liście rankingowej konkurować z ambitnymi innowacyjnymi projektami.

Te same priorytety, wyznaczane corocznie dla każdego konkursu wniosków, obowiązują dla obu typów projektów.

1. Partnerstwa strategiczne wspierające wymianę dobrych praktyk. Projekty te umożliwiają kilku uczestniczącym organizacjom wymianę doświadczeń i dobrych praktyk, konfrontowanie pomysłów i stosowanych metod pracy edukacyjnej z dorosłymi, wzajemne i wspólne uczenie się, tworzenie i wzmacnianie międzynarodowych sieci tematycznych. Są to projekty o bardzo podobnych założeniach merytorycznych jak wyżej wspomniane Projekty Partnerskie Grundtviga, bardzo często realizowane przez organizacje senioralne w poprzednich latach. Organizacja przed złożeniem wniosku musi przeanalizować, jakie ma potrzeby

w zakresie rozwoju, jakie są potrzeby dorosłych osób uczących się, które wspiera edukacyjnie, czego jeszcze nie umie robić, a chciałyby się nauczyć dzięki współpracy zagranicznej, oraz jakie kraje i jakie typy organizacji mogą być zainteresowane współpracą w tym zakresie, ponieważ mają podobne potrzeby. Partnerów można szukać np. poprzez platformę EPALE, gdzie znajduje się wyszukiwarka (informacja poniżej).

W tego typu projektach podstawą wymiany doświadczeń i dobrych praktyk – oprócz wymiany mejlowej, za pomocą komunikatorów czy platform – są wspólne spotkania partnerów projektów, zazwyczaj po minimum jednym spotkaniu w każdej uczestniczącej organizacji. Drugą formą działania możliwą do zrealizowania są mobilności edukacyjne do organizacji partnerskiej, np. w celu odbycia wspólnego warsztatu pracowników organizacji partnerskich, zrealizowania pobytu typu job-shadowing czy w celu poprowadzenia zajęć. Możliwe są również wyjazdy edukacyjne osób uczących się (słuchaczy), ale muszą być one organizowane w formule łączenia wyjazdu edukacyjnego do partnerskiej organizacji z mobilnością wirtualną za pomocą nowych technologii (np. wideokonferencja, media społecznościowe, wirtualne warsztaty, przekaz na żywo).

W Polsce w roku 2017 udało się dofinansować 19 projektów wspierających wymianę dobrych praktyk, ich średni budżet wyniósł 65 tys. euro. Projekty te mają zazwyczaj znacznie mniejsze budżety niż projekty nastawione na innowacyjne produkty.

2. Partnerstwa strategiczne na rzecz innowacji. Głównym celem tych projektów jest wypracowanie innowacyjnych rezultatów i produktów, np. programów edukacyjnych czy materiałów dydaktycznych, a następnie odpowiednie ich upowszechnienie i zadbanie o wdrożenie nowo wytworzonych produktów lub innowacyjnych rozwiązań w swojej organizacji, ale też w innych organizacjach zajmujących się podobnymi zagadnieniami z zakresu niezawodowej edukacji dorosłych. Te projekty wymagają głębszej analizy potrzeb, ponieważ trzeba wykazać, że planowane innowacyjne produkty są rzeczywiście innowacyjne i konieczne dla dalszego rozwoju organizacji partnerskich. Projekt nie może zaspokajać potrzeb tylko jednej organizacji partnerskiej i jednego kraju, chociaż zazwyczaj to organizacja koordynująca projekt i inicjująca prace zaczyna od własnej analizy potrzeb i tak dobiera partnerów, by dla nich temat był równie atrakcyjny, a produkty były z sukcesem wykorzystane w ich organizacjach i krajach. Po stworzeniu innowacyjnych produktów następują działania upowszechniające (w tym seminaria i konferencje krajowe i międzynarodowe) oraz wdrożenia tych rezultatów w organizacjach partnerskich, ale i w innych podobnych w krajach partnerskich. Najczęściej jest to po prostu włączenie do oferty edukacyjnej dla dorosłych nowych form, metod, wykorzystywanie nowych opracowań. Oprócz wspólnej pracy nad innowacyjnymi produktami w tego typu projektach odbywają się również spotkania partnerskie oraz wyjazdy edukacyjne kadry i osób uczących się, podobnie jak w projektach wymiany dobrych praktyk.

W Polsce w roku 2017 zostało dofinansowanych 20 projektów na rzecz innowacji, ich średni budżet przekracza 200 tys. euro. Projekty te mają zazwyczaj znacznie większe budżety niż projekty wspierające wymianę dobrych praktyk.

Skala sektora Edukacja dorosłych programu Erasmus+

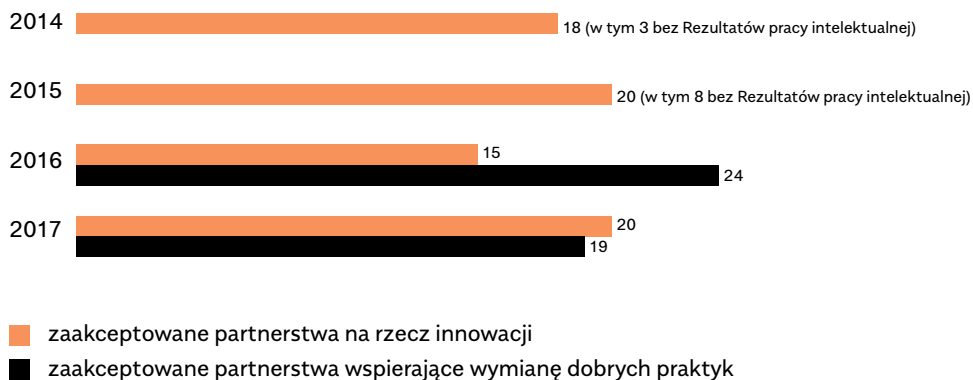
Aby przybliżyć skalę sektora, w poniższym schemacie przedstawiono podstawowe dane o wnioskach i budżecie w sektorze Edukacja dorosłych programu Erasmus+ z podziałem na trzy wymienione w powyższym rozdziale typy.

Schemat 5. Liczba wniosków i wysokość budżetu w Akcji 1 i Akcji 2 w latach 2014–2017.

Źródło: Baza EPlusLink, stan na dzień 20.08.2017 r.

Schemat 6. Liczba zaakceptowanych partnerstw w ramach Akcji 2 w latach 2014–2017.

Źródło: Baza EPlusLink, stan na dzień 20.08.2017 r.

Budżet Akcji 1 sektora Edukacja dorosłych jest wielokrotnie mniejszy niż każdego z pozostałych sektorów programu Erasmus+. W sektorach Szkolnictwo wyższe, Kształcenie i szkolenia zawodowe oraz Młodzież w Akcji 1 zdecydowana większość środków finansowych jest przeznaczonych na mobilności młodych osób uczących, stąd duże kwoty. W sektorze Edukacja dorosłych wyjazdy w tej Akcji są jedynie dla kadry, podobnie jak w sektorze Edukacja szkolna, jednakże w tym ostatnim na wyjazdy nauczycieli budżet jest kilkukrotnie większy niż na kadry edukacji dorosłych.

W przypadku Akcji 2 sytuacja sektora Edukacja dorosłych jest znacznie korzystniejsza. Zarówno budżet Akcji, jak i liczby wniosków i realizowanych projektów są większe niż w przypadku Szkolnictwa wyższego i Młodzieży. W przypadku sektora Kształcenie i szkolenia zawodowe wniosków i budżetu jest nieco więcej, ale zaakceptowanych projektów mniej, gdyż w tym sektorze projekty mają w większości wyższe kwoty budżetów.

Internetowe źródła informacji wspierające wnioskodawców sektora Edukacja dorosłych

Opisy zrealizowanych ostatnio projektów można znaleźć na Platformie Rezultatów Projektów Erasmus+: ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/projects. Natomiast opisy przykładów dobrych praktyk projektów dofinansowanych przez poprzedni program Grundtvig można znaleźć w galerii projektów na stronie www.grundtvig.org.pl. Najwięcej przykładów ma największa Akcja Projekty Partnerskie Grundtviga: www.grundtvig.org.pl/projekty-partnerskie/galeria-projektow. Warto przejrzeć te historyczne już przykłady i zainspirować się, gdyż w obecnym programie Erasmus+, w sektorze Edukacja dorosłych, z powodzeniem można realizować podobne projekty, zwłaszcza partnerstwa, wspierające wymianę dobrych praktyk.

Wspomniany wyżej EPAL to Elektroniczna platforma na rzecz uczenia się dorosłych (ec.europa.eu/epale/pl) uruchomiona przez Komisję Europejską w październiku 2014 r. i finansowana ze środków sektora Edukacja dorosłych programu Erasmus+, z treściami tworzonymi zarówno przez użytkowników, jak i przez centralne i krajowe biura EPAL w krajach programu. Platforma jest przeznaczona dla szeroko rozumianych kadr edukacji dorosłych, począwszy od edukatorów i nauczycieli osób dorosłych, poprzez organizatorów takiej edukacji i decydentów w tym obszarze po dziennikarzy, badaczy, andragogów i innych profesjonalistów w tym obszarze. EPAL ma szerszy zakres tematyczny niż sektor Edukacja dorosłych w programie Erasmus+, dotyczy bowiem wszystkich aspektów edukacji dorosłych – poprawy kompetencji niezawodowych oraz zawodowych.

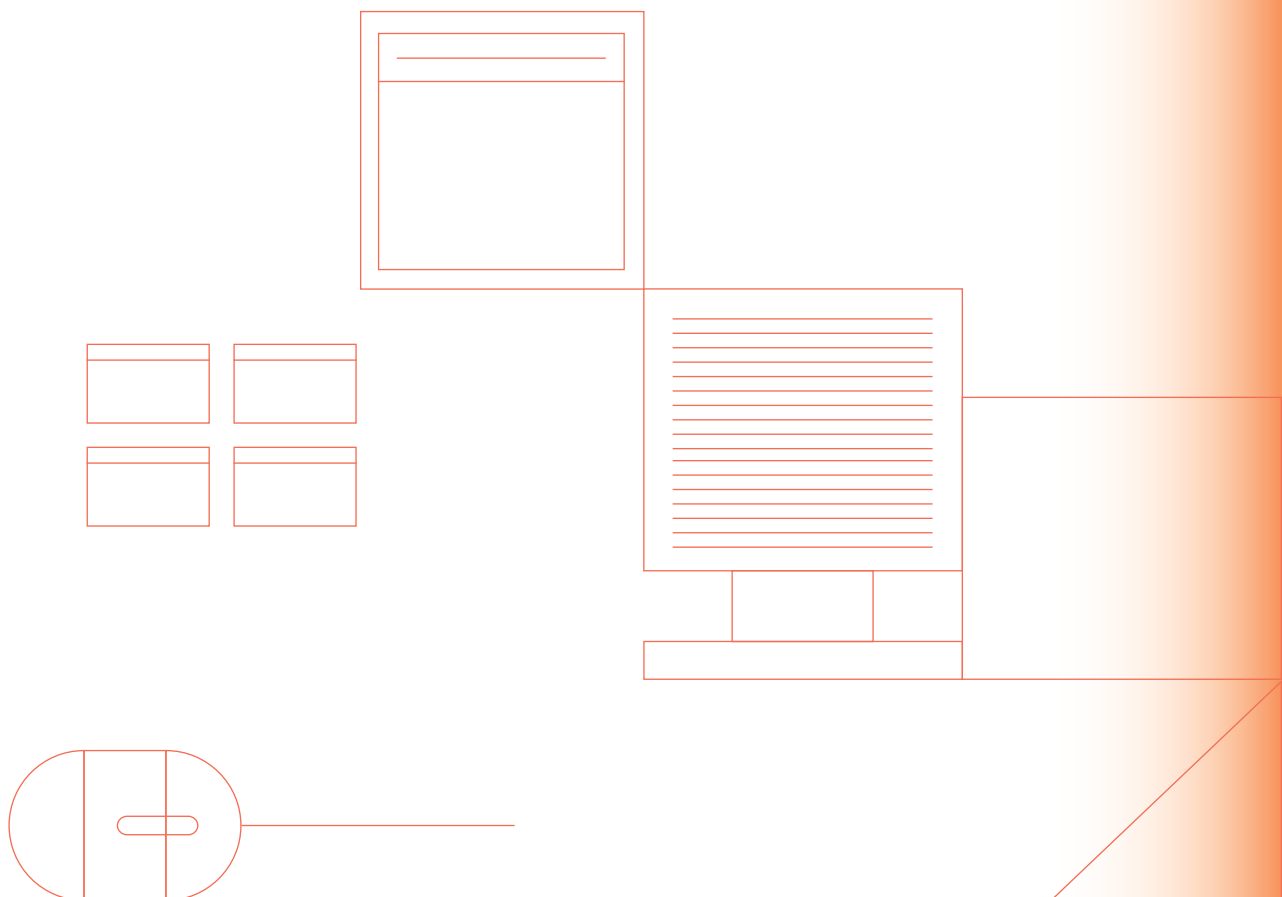
Na platformie można znaleźć wiele materiałów i treści potrzebnych w pracy osobie zajmującej się edukacją dorosłych, w tym dokumenty strategiczne; można przeczytać i napisać różnego typu artykuły, pogrupowane według tematyki, np. jedna z grup tematycznych to „osoby starsze” – w ramach bloku tematycznego „wsparcie osoby uczącej się”. Znajdują się tam też informacje o zbliżających się i zrealizowanych wydarzeniach w Europie, w tym kursach dla kadry edukacji dorosłych. Platforma daje wiele inspiracji do pracy w obszarze edukacji dorosłych i do tworzenia projektów współpracy międzynarodowej, pozwala poznać ekspertów i nawiązać z nimi kontakt. EPAL zawiera również wspomnianą wyżej wyszukiwarkę partnerów do projektów.

Platforma może służyć też do wspólnej pracy nad projektem, można założyć prywatne przestrzenie współpracy otwarte tylko dla grupy osób z uprawnieniem dostępu. Inną formą współpracy i wymiany doświadczeń mogą być otwarte kanały

społeczne nazywane społecznościami praktyków. Można założyć np. kanał „edukacja dorosłych osób niepełnosprawnych intelektualnie w zakresie nowych technologii” i tam wymieniać się doświadczeniami.

Platforma jest wielojęzyczna, co oznacza, że wiele treści można znaleźć w języku polskim, ale jednak najczęściej jest w języku angielskim, dlatego gorąco zachęcamy do korzystania nie tylko z polskiej wersji językowej. Po trzech latach funkcjonowania można z całą pewnością stwierdzić, że platforma doskonale wspomaga pracę i rozwój europejskich kadr edukacji dorosłych.

Szczegóły konkursu wniosków można znaleźć na stronie erasmusplus.org.pl. Zachęcamy też do korzystania ze spotkań informacyjnych organizowanych przez Fundację Rozwoju Systemu Edukacji, informacje o nich znaleźć można na stronie Akademii Erasmus+ erasmusplus.org.pl/akademia, ewentualnie zaprosić ekspertów fundacji do siebie: erasmusplus.org.pl/bus.

Przykłady działań możliwych do realizacji

Wszystkie wyżej omówione typy działań, jakie dofinansowuje sektor Edukacja dorosłych programu Erasmus+, są dostępne zarówno dla mniejszych, jak i większych organizacji, doświadczonych we współpracy zagranicznej i bez dotychczasowego doświadczenia, publicznych, pozarządowych i tych nastawionych na zysk. Obszar niezawodowej edukacji dorosłych jest bardzo szeroki tematycznie i różnorodny pod względem grup docelowych i organizacji dostarczających ofertę edukacyjną. Poniżej przedstawiamy wypowiedzi beneficjentów z trzech różnych typów organizacji, realizujących różne typy projektów dofinansowanych przez sektor: projekt mobilności kadry zrealizowany przez szkołę językową; projekty na mniejszą skalę (wymiany doświadczeń) uniwersytetu trzeciego wieku z niewielkiego miasta, które jednak dla tej organizacji były wielkimi i bardzo cennymi przedsięwzięciami; projekty innowacyjne realizowane przez stowarzyszenie prowadzące uniwersytet ludowy.

Boost Your English & Your Spirits – o tym, w jaki sposób realizacja projektu „Mobilność edukacyjna kadry edukacji dorosłych” odmieniła British School Wawer

Nasza szkoła językowa w Warszawie to przede wszystkim zgrany zespół ludzi z pasją, którzy dzięki swojej ambicji starają się stale podwyższać poziom wykonywanych przez siebie obowiązków. Naszym wspólnym mianownikiem jest *profesjonalizm*, dlatego możemy wspólnie tworzyć miejsce nowoczesne, zorganizowane i przyjazne. Czynnikiem, który zadecydował o naszym zaangażowaniu w projekt Erasmus+, była wspomniana ambicja – wspólna chęć rozwoju wawerskiej szkoły angielskiego.

Wkrótce po konferencji na temat projektów Erasmus+, jako dyrektorka i metodyczka w szkole ogólnopolskiej sieci szkół językowych *British School* w Wawrze, rozpoczęłam rozmowy z kluczowymi współpracownikami na temat naszej wizji projektu i możliwości, jakie on daje. Przez parę dni zespół lektorów oraz pracownicy administracji przygotowywali zarys swoich pomysłów na rozwój firmy. Zadanie to okazało się być bardzo wdzięcznym, ponieważ wszyscy zdawali sobie sprawę z tego, jak wiele możliwości daje realizacja stosunkowo prostego projektu mobilności kadry w sektorze Edukacja dorosłych programu Erasmus+ i udział w wyjazdach zagranicznych kadry edukacji dorosłych: możliwość kontaktu nauczycieli angielskiego z żywym językiem, udział w profesjonalnych szkoleniach metodycznych w Anglii, szansa na zapoznanie się z nowoczesnymi, innowacyjnymi sposobami na prowadzenie zajęć językowych. Projekt, w dobie Internetu, urządzeń mobilnych, niezliczonych

NATALIA SOSZYŃSKA
Dyrektor i metodyk wawerskiego oddziału ogólnopolskiej szkoły językowej *British School*, który współtworzy z osobami kreatywnymi, profesjonalnymi i nastawionymi na ciągły rozwój. W swojej szkole pozostaje czynnym lektorem języka angielskiego, wierząc, że jest to najlepszy sposób na stały kontakt ze słuchaczami oraz na udoskonalanie oferty szkoły. W projekcie Erasmus+ pod tytułem „Boost Your English and Your Spirits” była głównym koordynatorem oraz miała możliwość uczestniczyć w dwóch kursach mobilności.

aplikacji i programów komputerowych, pozwala na udoskonalenie oferowanych przez instytucje edukacyjną usług. Jeżeli projektem zajmują się ludzie, którzy dostrzegają i doceniają jego potencjał, istnieje ogromna szansa na rozwój firmy.

W przypadku naszej branży postawiliśmy na rozwój organizacji poprzez trzy elementy: 1) poszerzenie wiedzy metodycznej lektorów, 2) podwyższenie umiejętności językowych osoby odpowiedzialnej za promocję szkoły, 3) poznanie nowych technik nauczania dzięki szkoleniom tematycznym. Nasz projekt zakładał wyjazdy tylko do Wielkiej Brytanii. Była to celowa i przemyślana decyzja wywodząca się z naszych założeń poszerzenia umiejętności posługiwania się językiem angielskim. Ważne było, aby rzetelnie i sprawnie wdrożyć nabyte podczas wyjazdów umiejętności – dobrze je wykorzystać w bieżącej działalności, przekazać w obrębie całej kadry jednostki edukacyjnej. Z uwagi na ten aspekt niemożliwym jest poprowadzenie projektu bez zaplanowania toku szkoleń i przygotowania odpowiednich kanałów przepływu zdobytej wiedzy pomiędzy wszystkimi nauczycielami czy pracownikami. Udział w projekcie Erasmus+ Mobilność kadry edukacji dorosłych daje kadrze wyjeżdżającej niezwykle szansę na spełnienie ambicji o rozwoju i podwyższeniu kwalifikacji językowych. Co więcej, perspektywa poszerzenia oferty firmy oraz osiągnięcia europejskich standardów jest nieoceniona dla przyszłego rozwoju organizacji edukacyjnej i zwiększa zadowolenie pracowników, którzy mogą się rozwijać nie tylko zawodowo, ale i osobiście, o czym jeszcze wspomnę w dalszej części artykułu.

W przypadku takiej jednostki edukacyjnej jak szkoła językowa dla dorosłych bardzo ważne i pomocne jest uświadomienie sobie znaczenia europejskiego planu rozwoju opisanego we wniosku o dofinansowanie projektu mobilności kadry. Główne pytania, które trzeba zadać w tym kontekście to: 1) jak uatrakcyjnić ofertę, aby zdobyć więcej słuchaczy? 2) jak motywować zespół, aby chciał z nami współpracować na dłużej? 3) w jaki sposób poznać oczekiwania potencjalnych słuchaczy? 4) co zrobić, aby podnieść rangę szkoły pośród coraz większej konkurencji? Odpowiedzi na te i podobne pytania są efekty naszego udziału w projekcie Erasmus+ Mobilność kadry edukacji dorosłych. British School Wawer dobrze wykorzystała udział w projekcie. Dzięki realizacji projektu mogliśmy wprowadzić nowy rodzaj nowoczesnych zajęć angielskiego w naszej szkole oraz przeszkolić z używania nowoczesnych urządzeń i metod nauczania całą naszą kadrę lektorską. Za sprawą różnorodnych szkoleń w Anglii udało nam się wprowadzić atrakcyjne pozycje do oferty, co przełożyło się na większe zainteresowanie osób nie tylko z Wawra, ale całej Warszawy. Ze względu na większe zainteresowanie klientów atrakcyjniejszą stała się również perspektywa współpracy z nami lektorów, podnieśliśmy swój prestiż pośród konkurencyjnych szkół językowych. Jak widać, jest to trochę samonapędzająca się inicjatywa, niosąca za sobą wiele korzyści na pozór niedostrzegalnych.

Chcemy mocno podkreślić, że warto inwestować w rozwój zawodowy pracowników – dzięki ustabilizowaniu pozycji firmy na rynku pracownicy będą chcieli z nami współpracować, mając pewność zatrudnienia, stabilność finansową i perspektywy rozwoju. Perspektywa wyjazdu za granicę w celu podwyższania kwalifikacji to także pewnego rodzaju ewolucja osobista. Najlepszym dowodem na to jest relacja lektorów po odbyciu mobilności: „Oprócz ciekawych propozycji

na wzbogacenie zajęć kurs ten był okazją do wymiany doświadczeń i nawiązania kontaktów z osobami uczącymi języka angielskiego na terenie całej Europy. Międzynarodowy charakter grupy umożliwił również zapoznanie się z innymi kulturami i podejściami do nauczania".² Kto pracuje jako nauczyciel, wie, jak ważnym są kontakty z innymi nauczycielami – tym cenniejsze, jeśli są to kontakty międzynarodowe, dające nam często całkiem inny obraz nauczania, z którego możemy wykorzystać wybrane elementy. Patrząc na mobilność z tej perspektywy, nie sposób nie wspomnieć o znaczeniu wyjazdu w życiu osobistym każdego z nas: „*Sentymentalnie stwierdzę, że ostatniego dnia kursu, gdy niebo zaciągnęło się chmurami, a wieczorem podczas teatralnego przedstawienia, notabene odbywającego się na zewnątrz, pogoda uraczyła nas przelotnym deszczem, potraktowaliśmy go jako łzy z powodu zbliżającego się rozstania*".³

Podsumowując, przedstawię, jakie szanse widnieją za drzwiami o nazwie PROJEKT ERASMUS+. Pominąwszy wspomniane, te bardziej lub mniej wymierne, rezultaty zaangażowania w projekt i jego realizację, podkreślę te, które okazały się dla nas zaskoczeniem oraz czymś nowym. Dzięki przeszkolonej kadrze osiągnęliśmy lepszą rozpoznawalność marki na lokalnym rynku oraz w branży edukacji, co w następstwie sprawiło, że więcej instytucji szkoleniowych chętnie nawiązuje z nami współpracę i zaprasza nas na wydarzenia branżowe. Z tego samego powodu udało nam się nawiązać współpracę z instytucją szkoleniową *Pilgrims* w Anglii, w której w ramach projektu Erasmus+ szkoliła się nasza kadra lektorska. W ramach współpracy zorganizowaliśmy spotkanie z innymi oddziałami *ogólnopolskiej sieci British School Wawer* z udziału w projekcie, a trener nauczycieli z *Pilgrims* przeszkolił kadre lekorską *British School* z nowoczesnych technik nauczania. Niewiele później trzech lektorów z naszej szkoły biorących udział w projekcie: ja – Natalia Soszyńska, Swietłana Gorosz i Łukasz Knap udało się na *Ogólnopolską Konferencję Nauczycieli Języków Obcych Twist* zorganizowaną przez LANG LTC, aby podczas swojego wystąpienia podzielić się z innymi nauczycielami kreatywnymi pomysłami co do prowadzenia lekcji poznanymi w *Pilgrims*. Jako dyrektorka i metodyk szkoły z wielkim zaangażowaniem staram się działać na rzecz naszej wspólnej sprawy i aktywnie promować program Erasmus+ oraz dzielić się naszymi doświadczeniami: miałam przyjemność wystąpić na 30-leciu programu Erasmus oraz na konferencji *Lektor na rynku pracy* Uniwersytetu SWPS zorganizowanej przez naszą lektorkę Emmę Oki. Podczas konferencji przedstawiliśmy przyszłym nauczycielom, jak ważne jest ciągłe doszkalanie się oraz jakie korzyści oferuje program Erasmus+ w tym zakresie.

Oczywiście, aby funkcjonować w zgodzie z naszymi przekonaniem, zaczęliśmy rozwijać nowe projekty, które także mają swój początek gdzieś w trakcie realizacji projektu; za sprawą pobytów kadry w Anglii udało nam się nawiązać współpracę ze szkołą językową w Anglii, która organizuje kursy językowe dla dorosłych w Wielkiej Brytanii. Już w tym roku kilku naszych słuchaczy wybierze się tam w celu doskonalenia swoich umiejętności językowych. Naszym kolejnym celem jest rozwinięcie tej współpracy na większą skalę i na stałe wprowadzenie takiej możliwości do naszej oferty. Wszyscy z *British School Wawer* zgodnie twierdzimy, że jest to dopiero

2. Oficjalna strona internetowa *British School Wawer*, zakładka Erasmus+ <https://britishwawer.pl/2017/03/20/obudzie-w-sobie-kreatywnosc-nauczanie-angielskiego-inaczej/> (dostęp 07.06.2017 r.).

3. *Ibidem* <https://britishwawer.pl/2016/07/30/boost-your-english-and-your-spirits-by-british-school-wawer/> (dostęp 07.06.2017 r.).

początek naszych działań na scenie polskiej edukacji. Naładowani pozytywnymi doświadczeniami i pełni motywacji będziemy dalej pracować, by realizować kolejne cele zawodowe na terenie Polski.

Szkolenia i wymiana doświadczeń miarą właściwych kompetencji kadry projektowej, na przykładzie zrealizowanych projektów edukacyjnych w Uniwersytecie Trzeciego Wieku w Lubsku – współpraca na rzecz wymiany dobrych praktyk

STEFAN CIĘŻKOWSKI
 W latach 1985–2008
 nauczyciel muzyki w Liceum
 Ogólnokształcącym w Lubsku.
 W tym czasie realizator projektów,
 uczestnikami których była młodzież
 LO. Dużo zrealizowanych projektów
 w ramach Polsko-Niemieckiej
 Współpracy Młodzieży Euroregion
 Sprewa – Nysa – Bóbr. Wymiany
 młodzieży ze szkołami w Danii
 (Helsingør), na Ukrainie (Lwów,
 Pawłograd), w Czechosłowacji
 (Liberec). Ponadto własne projekty
 w ramach programów Socrates II –
 Comenius, Leonardo da Vinci,
 Młodzież, Polsko-Litewski Fundusz
 Wymiany Młodzieży, „Uczenie
 się przez całe życie” – Comenius,
 Grundtvig, Erasmus+. Obecnie
 zaangażowany w działania na
 rzecz Uniwersytetu Trzeciego
 Wieku w Lubsku. Pomysłodawca
 i koordynator dwóch projektów
 zrealizowanych w ramach
 programów Grundtvig i Erasmus+.
 Nominowany w konkursie FRSE
 EDUinspirator 2016.

UTW w Lubsku jest stosunkowo młodą organizacją funkcjonującą na tzw. prowincji, bez wsparcia dużych instytucji naukowo-edukacyjnych typu szkoła wyższa, uniwersytet i innych. Świadomi wielu niedogodności wynikających z położenia geograficznego na peryferiach południowej części województwa lubuskiego i specyfiki małomiasteczkowej społeczności, w 2009 roku potrafiliśmy wykreować interesujący projekt będący alternatywą dla działających grup emeryckich czy klubów seniora, których największym atutem i przyczyną popularności były wieczorki taneczne i wspólnie obchodzone imieniny. Wśród założycieli edukacyjnego stowarzyszenia znalazło się wielu emerytowanych nauczycieli, urzędników, artystów, muzyków i innych osób działających w lokalnych grupach artystycznych i twórczych. Pierwsze lata działalności UTW to okres wytężonej pracy zarządu, instruktorów i „studentów”, wypracowanie dostosowanej do potrzeb środowiska oferty edukacyjnej, zaangażowanie wolontariuszy – nauczycieli i trenerów. To był pierwszy etap rozwoju naszego uniwersytetu. Na kolejny, bardziej zaawansowany, trzeba było jeszcze trochę poczekać. Rok 2012. Suma ciągu wynosi 5. W szkolnej nomenklaturze to ocena bardzo dobra. Taki też był ten rok w organizacji, bardzo dobry i owocny. Trwały zajęcia komputerowe i językowe (angielski, niemiecki, rosyjski), otwierały się ścieżki nowych obszarów zainteresowań słuchaczy: tańce, śpiewy, granie na instrumentach perkusyjnych, fotografia, film, plastyka, literatura i poezja.

W trakcie jednych z wielu zajęć w pracowni komputerowej jedna ze studentek po bezbłędnym wykonaniu prezentacji edytorem PowerPoint emocjonalnie zareagowała słowami „...*umiem, jestem taka szczęśliwa...*” Prowadzący zajęcia nauczyciel słusznie zauważył, że do szczęścia każdemu z nas tak niewiele potrzeba. Ten drobny szczegół stał się katalizatorem projektu. Zaczęliśmy się zastanawiać nad problemem poczucia szczęścia. Jak odzyskać naturalny dla każdego z nas wymiar życia, jaką jest radość.

W polskiej literaturze popularnonaukowej odnaleźliśmy wiele materiałów związanych z interesującym nas obszarem poczucia szczęścia. Analiza podstawowych danych statystycznych i opisowych obejmujących to zagadnienie pozwoliła na postawienie tezy, że poczucie zadowolenia zależy od wielu czynników społecznych i demograficznych, przy czym statystycznie dobrostan mieszkańców lubuskiego niewiele różni się od poczucia zadowolenia Polaków w pozostałych regionach naszego kraju. Mamy podobne potrzeby, podobnie reagujemy na

otaczające zjawiska społeczne. Nasze potrzeby związane z poczuciem zadowolenia w jakimś sensie są przewidywalne i powtarzalne. Lubuski senior oddaje się wielu indywidualnym i zespołowym pasjom i działaniom hobbystycznym. Wszystko jest poukładane i toczy się równym rytmem. Większość planowanych działań jest nam doskonale znana, wzajemnie sobie kibicujemy, powielamy tzw. „wzorce”. Czasami jednak pojawiają się zjawiska twórczego „wypalenia”. Równolegle w telewizji i w Internecie oglądamy inny świat. Inni ludzie, inne języki, inne potrzeby. Ktoś tańczy, gwizdże, recytuje. Widać, że jest spełniony. Może spróbujemy się z nim spotkać, porozmawiać i wymienić się doświadczeniami. Może ten ktoś bardziej krytycznie podejście do naszych pomysłów, my sami również będziemy skłonni wesprzeć projektowego partnera innym spojrzeniem na jego rzeczywistość. To, że mieszka w innym kraju, tylko wzmacnia potrzebę wzajemnego dzielenia się swoimi dokonaniem. Tak narodził się pomysł na pierwszy projekt partnerski, o dofinansowanie którego zabiegaliśmy w programie Grundtvig. Międzynarodowa realizacja zdecydowanie wzmocniła nasz kadrowo-organizacyjny potencjał. Dostrzegliśmy szereg dodatkowych walorów, jakie pojawiły się w trakcie i po zakończeniu projektu. Wnioski nasuwały się same. W oparciu o lokalne zasoby merytoryczne, kadrowe, organizacyjne, techniczne itp. główne cele i rezultaty projektowe byłyby niemożliwe do osiągnięcia. Mała organizacja, która na co

↑ *Wdrażanie rezultatów projektu*

Autor zdjęcia: Stefan Ciężkowski

dzień boryka się z wieloma trudnościami, swoją szansę rozwoju upatruje właśnie w międzynarodowej współpracy bliźniaczych organizacji edukacyjnych. Jest to odpowiednia formuła funkcjonowania naszej organizacji, która wynika zarówno z długoterminowej strategii, jak też europejskich i krajowych dyrektyw przypisującym instytucjom i organizacjom działania wspomagające nauczanie osób dorosłych. Nie sposób przy tym pominąć aspektu finansowego, który jest na tyle istotny, że wszelkie zaplanowane projektowe działania mają szansę pełnej realizacji ku zadowoleniu wszystkich zainteresowanych.

Kolejny projekt „Cyfroinnowacyjni-nieprzeciętni” – Partnerstwo strategiczne w Programie Erasmus+, sektor Edukacja dorosłych, to już zgoła odmienna idea. Zmieniający się świat wymaga coraz większych wiadomości i umiejętności cyfrowych, coraz większych kompetencji do tego, aby starsi ludzie mogli łatwiej poruszać się w cyfrowym świecie. Projekt wyszedł naprzeciw oczekiwaniom lokalnej społeczności osób starszych. Pojawiła się „klasa ćwiczeń” – złożona z zupełnie nowych słuchaczy, których pozyskaliśmy w drodze szerokiej akcji rekrutacyjnej. Dwudziestu nowych słuchaczy do dziś tworzy zwarty zespół w polskiej grupie projektowej. Słuchacze „klas ćwiczeń” realizują program edukacyjny z obszaru ITC, języka obcego i narodowego, podstaw matematyki, ekonomiki i zachowania bezpieczeństwa w gospodarstwie domowym. W projekcie zaangażowana jest kadra nauczająca, zadaniem której jest zapoznanie osób starszych z nowymi osiągnięciami i technologiami w cyfrowym świecie. Ci sami nauczyciele również pozyskują cenne doświadczenia i kompetencje z zakresu metodyki i pedagogiki w edukacji dorosłych. Kadra nauczycielska bardzo poważnie potraktowała swoje zadania, słuchacze z poczuciem obowiązku, ale też z wielką przyjemnością, pochłaniają coraz to nowe obszary cyfrowej wiedzy.

Wymiana doświadczeń realizowana była w trakcie szkoleniowych spotkań w krajach partnerskich. Szkolenia i spotkania były precyzyjnie scharakteryzowane, o składzie osobowym decydowała wcześniej określona tematyka. Kilkunastoosobowe zespoły informatyków, matematyków, językowców, koordynatorów, osób kluczowych i pracowników spotykały się oddzielnie w różnych krajach i terminach. Przyjęta formuła spotkań szkoleniowych adresowana do tematycznych grup miała wyraźny kontekst podkreślający potrzebę wymiany doświadczeń i rozwoju indywidualnych kompetencji w nauczaniu osób dorosłych. Podczas międzynarodowych spotkań zgromadzone zostały interesujące materiały metodyczne, prezentacje, konspekty, filmy instruktażowe i wiele innych ciekawych materiałów i relacji potwierdzających osiągnięcie oczekiwanych, pożądanych i wypracowanych wytworów. I choć nie stanowią innowacyjnych w skali kraju rezultatów, odpowiadają na potrzeby naszej organizacji (UTW) oraz lokalnej społeczności. Tego typu inicjatywa podyktowana była rozwojem kompetencji i umiejętności merytoryczno-organizacyjnych naszej organizacji, wynikała również z ambicji i aspiracji dołączenia do grona organizacji profesjonalnie traktujących statutowe zadania w nauczaniu osób dorosłych. Kolejne projektowo-edukacyjne działania zmierzamy kierować w stronę specjalizacji w nauczaniu dorosłych, chcemy też podejmować prace nad innowacyjnymi rezultatami w skali ponadregionalnej.

W czasie trwania projektu starsi ludzie stali się starszymi, ale nowocześniejszymi. Wielu z nich wcześniej zdobyte zawodowe kompetencje wykorzystuje w trakcie działań projektowych, np. współorganizacji i prowadzenia zajęć z ekonomii, języka polskiego i angielskiego. Wszyscy praktycznie obsługują telefony komórkowe, bezproblemowo korzystają z Internetu, potrafią komunikować się w języku angielskim, umieją obliczyć procenty bankowe, potrafią rozliczyć roczne sprawozdanie finansowe, znają zasady bezpiecznego użytkowania domowego sprzętu elektrycznego, czytają ze zrozumieniem, i to są namacalne rzeczy, o których seniorzy głośno mówią w swoich małych ojczyznach. Ludzie wyszli z domów, poznali nowe środowisko, bardzo chętnie uczestniczą w zajęciach edukacyjnych, najchętniej spędzaliby ze sobą jeszcze więcej czasu. W lokalnej społeczności stali się rozpoznawalną grupą, nie tylko beneficjentów w charakterystycznych T-shirtach oraz narzuconych projektem „cyfroinnowacyjnych” działań. Chętnie uczestniczą w działaniach wokół projektowych. Aktywność kulturalna jest nieodłącznym elementem funkcjonowania społeczności UTW. Kulturalno-hobbystyczne zainteresowania realizowane są w różnoraki sposób. Swoimi zainteresowaniami dzielą się w internetowych portalach społecznościowych. Zdobyte w projekcie umiejętności organizacyjne, komunikacyjne, komputerowe, fotograficzne i inne wykorzystują przy realizacji wydarzeń środowiskowych i lokalnych, takich jak: happeningi, konferencje, wystawy fotograficzne, zawody i olimpiady sportowe, wycieczki edukacyjne. Zażyłość, zaufanie i przyjaźnie, jakie wykształciły się w trakcie trwania projektu wśród studentów i kadry edukacyjnej, były oczekiwaną i pożądaną wartością dodaną, której osiągnięcie pozwoliło zrealizować zakładane cele projektu „Cyfroinnowacyjni-nieprzeciętni”. Lokalne i powiatowe władze dostrzegły ogromny potencjał wyedukowanych, twórczych i aktywnych lubskich seniorów. Organizacja postrzegana jest w kategoriach cenionego podmiotu wartego wsparcia i równocześnie partnera do realizacji zadań publicznych w obszarach edukacyjnych i sportowych. Pojawiło się nawet „zapotrzebowanie” na zorganizowaną grupę słuchaczy UTW jako odbiorców i uczestników wielu lokalnych wydarzeń, np. działania wolontariackie, dni miasta, akcyjne działania, okolicznościowe wystawy, koncerty i występy.

Podsumowując dotychczasowe rozważania, doszliśmy do następujących konkluzji: w pierwszym projekcie „My passions...” zadaliśmy o rozwój naszych osobowości, otwarliśmy się na innych ludzi, zrozumieliśmy, że do szczęścia tak niewiele trzeba. W drugim projekcie „Cyfroinnowacyjni-nieprzeciętni” jako kadra zadaliśmy o rozwój kompetencji organizacyjnych i edukatorskich, słuchacze pozyskali praktyczną wiedzę w poruszaniu się w „cyfrowym świecie”, w środowisku rówieśników i seniorów stali się „nieprzeciętnymi”. W międzypokoleniowych relacjach babcia – wnuczek nastąpiły wyraźne zmiany. Obie strony czują się jednakowo dowartościowane. Seniorka korzysta z nowszego modelu smartfona do wymiany różnych informacji z wnukiem, który z satysfakcją może pochwalić się „cyfrową babcią”. Trzeba však pamiętać, że obok wyedukowanych cyfrowo babć i dziadków żyje i funkcjonuje pokolenie seniorów, którym edukacja

↑ Nauka na łonie przyrody

Autor zdjęcia: Zofia Włodarczyk

w jakiegokolwiek formie zakończyła się w XX wieku. Pokolenie, którego codzienność determinuje życie serialowych idoli.

Nasza szeroka i bogata oferta edukacyjna nie byłaby możliwa bez dofinansowania ze strony programu Erasmus+. Pozyskane fundusze umożliwiły „skok technologiczno-kulturowy” naszej organizacji. Z dobrodziejstwa tego „skoku” bardzo wymiennie skorzystali nauczyciele, trenerzy, koordynatorzy, tzw. „osoby kluczowe”. Dwa projekty i cztery lata spotkań, wizyt, kontaktów telefonicznych, mailowych i innych mogą działać na wyobraźnię innych osób, którzy z dużym szacunkiem odnoszą się do naszych lokalnych działań. Nic tak nie budzi pozytywnych i skutecznych skojarzeń, jak osobiste relacje uczestników międzynarodowych wizyt w Turcji, Rumunii, Litwie, Portugalii, Słowacji i Czechach, które uzupełnione fotografiami i filmami w portalach społecznościowych oraz wywiadami w lokalnych mediach dodają splendoru w lokalnym i regionalnym wymiarze. Przedstawiciele władz chętnie uczestniczą w naszych edukacyjnych przedsięwzięciach, znają i doceniają podejmowane działania, powierzając nam realizację zadań publicznych o charakterze prozdrowotnym i sportowym.

Mniej medialną stroną są działania i praca nauczycieli. Zgodnie z ideą przewodnią, „cyfroinnowacyjni” realizują własne programy nauczania, wielokrotnie oparte na indywidualnych, często nowatorskich metodach. Sprawdzane i często realizowane w tzw. „klasach ćwiczeń” są przedmiotem dyskusji i wymiany doświadczeń w trakcie międzynarodowych wizyt w organizacjach partnerskich. Niekończące się dyskusje pomiędzy nauczycielami informatyki, języka angielskiego, matematyki i ekonomii

w języku projektowym świadczą o poważnym podejściu do realizowanych zadań projektowych wszystkich zespołów edukacyjnych uczestniczących w projekcie. I choć zgromadzone rezultaty nie będą miały innowacyjnego statusu w skali kraju, to materiały metodyczne umieszczone na platformie EPALE, w bazie rezultatów projektowych oraz elektronicznej wersji biuletynu informacyjnego, będą dostępne wszystkim osobom i podmiotom zainteresowanym wspomnianymi metodami nauczania dorosłych. Realizacja projektu z innowacyjnymi rezultatami w przypadku małych organizacji, bez naukowo-intelektualnego zaplecza, jest trudna, lecz nie niemożliwa. Trzeba właściwie ocenić ewentualne korzyści i ryzyka.

Pod uwagę powinny być brane lokalne warunki społeczne, zapotrzebowanie na edukacyjne eksperymenty, odważna i przyjazna kadra, stabilność, czytelność i przewidywalność działań, właściwa komunikacja na wszystkich polach działania i wiarygodni partnerzy projektowi.

Oba nasze projekty, należące do grupy „na mniejszą skalę”, czyli tej nastawionej na wymianę dobrych praktyk bez tzw. innowacyjnych produktów, z powodzeniem kwalifikują się jako sprawcy trwałych i namacalnych rezultatów, jak choćby opisana wyżej międzypokoleniowa relacja babcia – wnuczek. Na przeciwległej stronie znajdują się duże kompetencje kadry kierowniczej i nauczycielskiej w zakresie zarządzania, metodologii w nauczaniu dorosłych i upowszechnianiu rezultatów. Trwałym rezultatem jest też umiejętność obsługi różnych programów graficznych, edytorskich, generatorów, platform, portali i innych, czyli cała gama narzędzi niezbędnych do funkcjonowania i realizowania nawet innowacyjnych projektów w tak małych miejscowościach, jak Lubsko, leżących w południowo-zachodnich rubieżach województwa lubuskiego.

Budowanie kompetencji kluczowych a pedagogika uniwersytetów ludowych w Europie XXI wieku – współpraca na rzecz innowacji

Nasza organizacja: Stowarzyszenie Ekologiczno-Kulturalne ZIARNO od blisko 20 lat wciela w życie ideę uniwersytetów ludowych. Z tym rodzajem uczenia się dorosłych koordynatorka projektu zetknęła się w Danii, kolebce folkehøjskoler. Doświadczenie pedagogiki grundtvigiańskiej (tak od nazwiska ojca folkehøjskoler, N.F.S. Grundtviga, jest nazywana pedagogika stosowana w uniwersytetach ludowych) wywarło na niej ogromne wrażenie. Uczenie się przez działanie, praktykę, znaczenie współpracy, dialogu, debaty, śpiewu, holistyczny charakter edukacji angażujący różne rodzaje inteligencji – to wszystko wydało się swoistym kluczem do stawienia czoła problemom, z jakimi borykała się polska wieś u progu wejścia do Unii Europejskiej. Stowarzyszenie ZIARNO realizowało projekty w sektorze Edukacja dorosłych (do 2013 roku nazwanym programem Grundtvig) od pierwszego roku, w którym można było ubiegać się o dofinansowanie. Były to większe i mniejsze projekty, z których doświadczenia przenosiliśmy na rodzimy grunt i które przygotowywały nas do wielkiego przedsięwzięcia obecnie realizowanego.

EWA SMUK STRATENWERTH
Z wykształcenia biolog-antropolog, z pasji ekolożka i propagatorka uniwersytetów ludowych. Z mężem założyła w Grzybowie Ekologiczny Uniwersytet Ludowy. Od początku programu Grundtvig realizuje na terenach wiejskich projekty edukacji dorosłych.

Dzisiaj, kilkanaście lat po akcesji, wiele wyzwań sprzed 20 czy 15 lat tamtego okresu się dezaktualizowało, ale pojawiły się nowe. Dlatego w Stowarzyszeniu ZIARNO podjęliśmy się powołania do życia Ekologicznego Uniwersytetu Ludowego w Grzybowie. Głównym donatorem stała się duńska Fundacja Velux, ale fundacja ta wymagała działań jedynie na obszarze kraju i w oparciu o nasze polskie doświadczenia. Chociaż tradycja uniwersytetów ludowych ma w Polsce blisko stuletnią tradycję, mieliśmy pełną świadomość, że bez współpracy europejskiej nie osiągniemy wysokiej klasy rezultatów.

Aby zatem zapewnić współpracę międzynarodową, zdecydowaliśmy się na wnioskowanie o dofinansowanie europejskiego Partnerstwa strategicznego w pierwszym roku konkursowym programu Erasmus+. Ponieważ idea uniwersytetu ludowego jest w obszarze edukacji dorosłych, wybraliśmy ten sektor, aczkolwiek chcieliśmy też zająć się w projekcie rolnictwem ekologicznym, co jest tematem zawodowym. Wybraliśmy zatem opcję projektu międzysektorowego nastawionego na wytworzenie innowacyjnych rezultatów, ze stosunkowo wysokim budżetem.

Praktyczna realizacja naszego projektu Erasmus+ polegała m.in. na wsparciu merytorycznym nowatorskich kursów rolnictwa ekologicznego, przeprowadzanych w Polsce po raz pierwszy. Dwa dwuletnie kursy rolnictwa ekologicznego były skierowane do ponad 30 osób dorosłych z całej Polski, realizowanych w nowo utworzonym Ekologicznym Uniwersytecie Ludowym przy wsparciu finansowym duńskiej Fundacji Velux.

Wspomniane wsparcie merytoryczne polegało na wypracowaniu przez Partnerstwo projektu KeyFolk XXI tzw. rezultatów pracy intelektualnej, a mianowicie: programu nauczania i podręcznika na kursie rolnictwa ekologicznego oraz dwóch rezultatów bezpośrednio związanych z drugim dużym zadaniem w ramach projektu – upowszechnianiem idei uniwersytetów ludowych w Polsce: *Szkoła dla Życia. Przewodnik po współczesnych uniwersytetach ludowych* zawierający wskazówki dotyczące nabywania kompetencji kluczowych poprzez pedagogikę grundtvigiańską: narzędzia, przykłady, dobre praktyki oraz publikacja podsumowująca cały projekt: *Uniwersytety Ludowe w Europie XXI wieku: Tradycja – Współczesność – Wyzwania Przyszłości*. Oba wyżej wspomniane rezultaty projektu zbierały najważniejsze doświadczenia, przykłady dobrych praktyk, wnioski i wskazania na przyszłość. Wszystkie efekty naszych działań zostały bezpłatnie udostępnione m.in. na stronie internetowej organizacji koordynującej.

W ramach projektu w każdym z partnerskich krajów Unii Europejskiej odbyły się wizyty studyjne dla kadry oraz jedna intensywna wizyta studyjna w Szwajcarii przeznaczona dla kadry nauczycielskiej w celu zapoznania się ze szkołą, która została założona przez rolników ekologicznych 30 lat temu, a obecnie jest oficjalnie uznawana i wspierana przez szwajcarski rząd. Zdecydowaliśmy się na zaproszenie partnera spoza Unii Europejskiej ze względu na jego unikatową wiedzę i praktykę w tworzeniu i wieloletnim prowadzeniu szkoły przez stowarzyszenie rolników biodynamicznych, wykorzystujących metodologię podobną do tej stosowanej w uniwersytetach ludowych.

Projekt odpowiadał na potrzeby organizacji uczestniczących nie tylko dzięki temu, że umożliwiał wymianę cennych doświadczeń w zakresie niezawodowej edukacji dorosłych w stylu uniwersytetów ludowych, ale też umożliwił dyskusję nad wyzwaniem przyszłości, którym powinniśmy sprostać w następnych latach.

Oczekiwany długofalowym rezultatem projektu było uznanie wartości metodologii uniwersytetów ludowych w edukacji dorosłych, zwłaszcza w Polsce i Bułgarii, dostrzeżenie związku pomiędzy budowaniem kompetencji kluczowych a wspomnianą metodologią, wprowadzenie dualnego kształcenia zawodowego, wyraźne przełożenie edukacji na zatrudnienie oraz rozwój ekologicznych inicjatyw na terenach wiejskich w Europie.

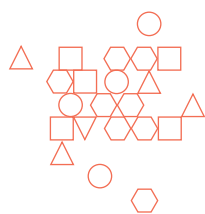
Partnerzy projektu z ogromnym zainteresowaniem śledzili rozwój i postępu projektu, promując wypracowane rezultaty w swoim kraju. Dokonywali też istotnych dla ich codziennej pracy spostrzeżeń. Na przykład bułgarscy koledzy przyznali, że dzięki projektowi odkryli zupełnie inną metodę uczenia, polegającą na bardziej partnerskiej, a jednocześnie empatycznej relacji nauczyciel – student, co w efekcie pozwala uzyskać lepsze rezultaty. Innego ciekawego spostrzeżenia dokonali w trakcie projektu, widząc, że nauczycielami mogą być nie tylko profesorowie na uczelniach, ale też zwykli rolnicy, których dorobek stanowią nie publikacje czy tytuły naukowe, ale bezpośrednie doświadczenie gromadzone przez lata pracy w gospodarstwie.

Uniwersytet Zrównoważonego Rozwoju w Eberswalde (Niemcy) również z ogromnym zainteresowaniem śledził postępy projektu, a zwłaszcza to, jak udało się połączyć grundtvigiański styl uczenia się dorosłych z rolnictwem ekologicznym, co dla naszych niemieckich kolegów też było zadaniem innowacyjnym i niezwykle interesującym. Partner duński, Brenderup Højskole, skorzystał w czasie projektu, nie tylko obserwując, jak idea uniwersytetów ludowych rozwija się w krajach dawnego bloku wschodniego, ale też bezpośrednio poznając nasz warsztat pracy podczas polsko-duńskiej wymiany nauczycieli we wrześniu 2016 roku. Podczas tygodniowego pobytu szkoleniowego prezentowaliśmy, jak nasi studenci wcielają się w rolę nauczycieli i prowadzą samodzielnie zajęcia dla międzynarodowej grupy studentów BHS. Partner szwajcarski mógł lepiej poznać tradycje edukacji dorosłych w Polsce i zrozumieć, jak system dualny zaczyna odgrywać coraz większą rolę. Reto Ingold ze szwajcarskiej szkoły z dużym zainteresowaniem obserwował, jak nasi studenci reagowali na zaproponowany im przez partnerstwo program i pełną garścią czerpali z podsuwanych im propozycji. Chyba dla wszystkich zaskoczeniem było, jak ważną rolę odegrało wspólne śpiewanie, zarówno w integracji uczących się grup, jak i w indywidualnym rozwoju uczestników.

Konkretnym rezultatem projektu „Budowanie kompetencji kluczowych a pedagogika uniwersytetów ludowych w Europie XXI wieku”, który z pewnością przyczyni się do rozwoju niezawodowej edukacji osób dorosłych w skali kraju, jest utworzenie Ogólnopolskiej Sieci Uniwersytetów Ludowych – OSUL. Partnerzy polscy zapewnili możliwość przełożenia zgromadzonych doświadczeń na polską rzeczywistość. Udział polskiego partnera, Kaszubskiego Uniwersytetu Ludowego, oprócz kluczowej roli w opracowaniu i wydaniu przewodnika po współczesnych uniwersytetach ludowych, pomógł zrealizować ideę powstania sieci polskich

uniwersytetów ludowych, co jest spektakularnym sukcesem naszego projektu. Koordynator projektu, Ekologiczny Uniwersytet Ludowy w Grzybowie i Kaszubski Uniwersytet Ludowy, zaprosili do sieci wszystkie istniejące do dziś uniwersytety ludowe w Polsce działające metodami grundtvigiańskimi. Decyzję o zawiązaniu Ogólnopolskiej Sieci Uniwersytetów Ludowych – OSUL podjęto podczas spotkania upowszechniającego dotychczasowe efekty projektu, które odbyło się w Wieżycy, siedzibie Kaszubskiego Uniwersytetu Ludowego, w marcu 2016 roku. Podczas następnego spotkania sieci w Grzybowie powołano do życia Partnerstwo Tematyczne: „Uniwersytety Ludowe na rzecz edukacji obywatelskiej”. Partnerstwo to zarejestrowaliśmy na stronie internetowej: www.mapa3sektora.pl – tzw. Mapie Strategicznej Trzeciego Sektora. Umożliwia to dostęp wszystkim zainteresowanym tą formą uczenia się dorosłych do informacji o działaniach naszego partnerstwa. Na stronie tej informujemy o organizowanych seminariach i konferencjach, np. o największym wydarzeniu upowszechniającym w ramach projektu – międzynarodowej konferencji: *Uniwersytety Ludowe XXI wieku. Tradycja – Współczesność – Wyzwania Przyszłości*. Wydarzenie to zebrało ponad 100 uczestników z całej Polski oraz z innych krajów europejskich zainteresowanych tą formą edukacji dorosłych. Przedstawione zostały doświadczenia większości istniejących uniwersytetów ludowych w Polsce oraz kilku zagranicznych.

Ogromnym sukcesem projektu i sieci uniwersytetów ludowych jest wykorzystanie doświadczeń i pomysłów środowiska w rozwijających się rządowych pracach nad wspieraniem rozbudowy uniwersytetów ludowych w Polsce. Międzynarodowa współpraca uwiarygodnia pomysły i plany w tym obszarze, jakie przedstawiamy decydentom.

Realizacja tak dużego, międzynarodowego projektu Erasmus+ jest zawsze wyzwaniem. W różnych obszarach, zarówno czysto praktycznych, jak np. zarządzanie tak dużym budżetem czy komunikacja z partnerami, na co dzień bardzo zaabsorbowanych własną pracą zawodową. Dużym wyzwaniem jest współpraca merytoryczna przy tak zróżnicowanym pod względem doświadczenia środowisku. Jako przykład może posłużyć podręcznik do kursu rolnictwa ekologicznego (jeden z rezultatów pracy intelektualnej projektu), w którym bardzo trudno było nam uzyskać spójność przekazu między autorami reprezentującymi zupełnie różne doświadczenia i poziom wiedzy.

Podsumowując, uważam, że odnieśliśmy duży sukces. Uzyskaliśmy rezultaty naprawdę na wysokim poziomie, a jednocześnie bardzo potrzebne, takie, które mogliśmy od razu wykorzystać, zweryfikować. Było to możliwe dzięki powiązaniu projektu wyżej wspomnianego projektu o skróconym tytule KeyFolkXXI z realizowanym jednocześnie ze środków Fundacji Velux projektem Stowarzyszenia ZIARNO „Ekologiczny Uniwersytet Ludowy jako innowacyjna metoda edukacji młodych dorosłych”, ale niezwykle ważne były nasze wcześniejsze doświadczenia przy realizacji kilku projektów Grundtviga. Wierzymy, że na owoce nie trzeba będzie długo czekać.

3. Korzyści niezawodowej edukacji dorosłych dla słuchaczy i społeczeństwa

Po zapoznaniu się ze specyfiką sektora Edukacja dorosłych w programie Erasmus+ w kolejnej części zaprezentujemy Czytelnikom, jakie konkretne działania mogą podejmować różnego rodzaju instytucje na rzecz osób dorosłych. Zanim jednak przejdziemy do konkretnych przykładów działań edukacyjnych, w tym projektów realizowanych w programie Erasmus+, jako wstęp i przejście z teorii do praktyki zaproponujemy kilka słów od dr. Krzysztofa Pierścieniaka z katedry andragogiki Uniwersytetu Warszawskiego.

Tak jak zostało to już opisane, edukacja dorosłych realizowana jest na bardzo różną skalę przez różnorodne organizacje działające na rzecz większych lub mniejszych społeczności. Zupełnie innego typu działania prowadzone są przez instytucje kultury, instytucje edukacji formalnej, a jeszcze inne przez organizacje pozarządowe. Są to często działania, które realizowane są w odpowiedzi na konkretne potrzeby lokalnej społeczności, w szczególności jeżeli mówimy o organizacjach pozarządowych, ale też są to działania, które wpisują się w ważne priorytety europejskie, tak jak ma to miejsce w przypadku partnerstw strategicznych.

Poniższymi przykładami chcemy przybliżyć wspomnianą różnorodność. Z jednej strony taka różnorodność może utrudniać znalezienie wspólnego mianownika dla edukacji dorosłych, w odniesieniu do rodzaju czy form prowadzonych działań edukacyjnych bądź oczekiwanych efektów dla dorosłych osób uczących się, ale z drugiej strony pokazuje to, jak ważne jest indywidualne podejście w zależności od sytuacji osoby uczącej się.

Jak zobaczymy w kolejnych tekstach, szczególną rolę edukacja dorosłych odgrywa w takich obszarach, jak włączenie społeczne, aktywizacja społeczna czy podnoszenie podstawowych umiejętności i kompetencji kluczowych. Grupy docelowe wymagające wsparcia w tych obszarach często z trudem godzą się na edukację, ich potrzeby są szczególne i trudne do ujęcia w systemowe rozwiązania. Tym cenniejsze są inicjatywy edukacyjne na rzecz tych grup podejmowane przez różne organizacje i instytucje. Korzyść z tych działań płynie nie tylko dla osób poprawiających swoje kluczowe kompetencje, ale też dla całego społeczeństwa, które korzysta z faktu usamodzielniania się oraz aktywności społecznej i zawodowej osób dotychczas uzależnionych od pomocy innych.

Opisane przykłady często będą odnosiły się do działań zrealizowanych w ramach programu Erasmus+, ponieważ ten program pozwala skutecznie rozwijać i uzupełniać działania edukacyjne na rzecz dorosłych, dodając nieocenioną wartość – umiędzynarodowienie.

Mamy nadzieję, że poniższe przykłady zachęcą inne organizacje działające w obszarze edukacji dorosłych do rozwoju swojej działalności właśnie poprzez czerpanie z doświadczeń na poziomie międzynarodowym oraz dzielenie się własnym doświadczeniem z partnerami z zagranicy.

MICHAŁ CHODNIEWICZ
Fundacja Rozwoju Systemu
Edukacji, Narodowa Agencja
Programu Erasmus+, Zespół
Edukacja Dorosłych.

Doświadczaj uczenia się!

DR KRZYSZTOF PIERŚCIENIAK

Dr n. hum., andragog, pracownik Katedry Edukacji Ustawicznej i Andragogiki na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego. Członek Zarządu Akademickiego Towarzystwa Andragogicznego i sekretarz sekcji Pedagogiki Dorosłych przy Zespole Pedagogiki Społecznej Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN. Były członek Rady ds. Polityki Senioralnej przy Ministrze Pracy i Polityki Społecznej. Członek-założyciel Towarzystwa Gerontologów Społecznych. Autor licznych publikacji, ekspertyz i opracowań naukowych. Doradca i trener firm sektora publicznego i prywatnego.

Wielość kontekstów, w jakich współcześnie można interpretować aktywność edukacyjną dorosłych sprawia, że uczenie się człowieka nie może być postrzegane wyłącznie jako proces kognitywny. Współcześni badacze zjawisk edukacyjnych, a szczególnie andragodzy, już dawno zwracali uwagę na fakt, że natura uczenia się człowieka nie tylko zmienia się wraz z upływem lat życia, ale także może mieć różne postaci, a zależą one przede wszystkim od kontekstu, w jakim uczenie się ma miejsce. Ustalenia te powodują, że współcześnie dla podejmowania aktywności edukacyjnej wiek przestał być kryterium zasadniczym. Istotnym stało się rozstrzygnięcie kwestii, czy dorośli, doświadczając różnych sytuacji życiowych, wykorzystują i w jaki sposób nadarzające się sposobności do uczenia się. Czy świadomie akceptują nie tylko potencjalne korzyści osobiste z samego zaangażowania się w ten proces, ale także akceptują potencjalne korzyści społeczne, jakie powstają w wyniku coraz lepszego funkcjonowania dorosłych w różnych rolach społecznych.

Ponieważ w biografii większość dorosłych wkomponowana jest pamięć szkoły jako instytucji swoiście stygmatyzującej proces uczenia się człowieka, to coraz częściej zwraca się uwagę na fakt, że początkiem skutecznego włączenia dorosłych w proces świadomego doświadczania uczenia się, jest swoiste „odczarowanie” ich przekonań w tym zakresie. Właściwym obszarem do podejmowania tego typu prób jest osobiste doświadczenie życiowe. Większość wyzwań edukacyjnych, na które wskazują andragodzy, może mieć swój początek w praktykach dnia codziennego. Wprawdzie naturalny rytm życia nie zawsze można tłumaczyć logiką założeń teoretycznych, ale powstająca w takim momencie wewnętrzna ciekawość jest najsilniejszym i najbardziej naturalnym motywatorem do podejmowania aktywności edukacyjnej przez dorosłych.

Korzyści będące efektem zaspokojenia tej ciekawości mogą mieć wymiar zarówno jednostkowy, jak też społeczny. Stają się „widzialne” i oczywiste dla człowieka natychmiast lub ich wartość uświadamiamy sobie dopiero po wielu latach w retrospektywnej narracji. Efekt może mieć spektakularny, publiczny wymiar lub stać się jedynie częścią intymnego doświadczenia dorosłego, zwłaszcza wtedy, kiedy zmiana dotyczy modyfikacji obrazu samego siebie. Jednak bez względu na to, z jaką postacią korzyści będziemy mieli do czynienia, to koncentryczny układ tego zjawiska i centralna pozycja, jaką zajmuje w tym układzie dorosły, sprawia, że uczenie się przede wszystkim będzie sprzyjało rozwojowi ogólnemu (niezawodowemu) człowieka dorosłego, chociaż nie dla wszystkich dorosłych będzie miało identyczną postać. Nie można też wykluczyć, że w określonych sytuacjach będzie uzupełniało kompetencje służące efektywnemu pełnieniu roli zawodowej.

Uczenie się, chociaż jest stałym elementem życia człowieka, to zarazem przez swoją naturalność sprawia, że wiele osób nie jest świadomych jego obecności i wpływu na bieg życia, a w związku z tym nie podejmuje intencjonalnie czynności, które mogłyby stać się określonym programem rozwojowym. Zamiast samorzutnego podejmowania aktywności w tym zakresie dorośli reaktywnie odpowiadają na wyzwania dynamicznie zmieniającego się otoczenia, a czasami poprzez przyjęcie pasywnej postawy, biernie akceptują stopniowy proces ich cywilizacyjnej ekskluzji. Takie wykluczenie dokonuje się często w sposób niezauważalny i przy akceptacji różnych gremiów gospodarczych, ponieważ po pierwsze dotyczy kompetencji niezawodowych, a po drugie umożliwia „cichą”, czyli nieświadomą socjalizację wielu pokoleń dorosłych, co często jest usprawiedliwiane założeniami ideologicznymi. Często podnoszona jest też teza, w myśl której inwestycja w ogólne kompetencje człowieka dorosłego jest ekonomicznie nieopłacalna dla podmiotów rynku pracy, ponieważ taka edukacja przede wszystkim podnosi wartość osobistych kompetencji pracownika, a one ze swej natury są transferowalne.

Specyfika sektora niezawodowej edukacji dorosłych w programie Erasmus+ wyznacza ramy, w których dorośli nie tylko mogą zadbać o swój rozwój, ale także liczy na to, że w tym procesie uzyskają pomoc od różnych organizacji, które w swojej misji mają zapisaną dbałość o edukacyjne wspieranie dorosłych, zwłaszcza tych, którzy ze względu na swój wiek, płeć, miejsce zamieszkania, aktualny status, posiadany poziom wykształcenia czy określoną niepełnosprawność napotyka trudności w pełnym uczestnictwie w życiu. Kierowana do tak zróżnicowanych grup oferta jest realizowana zarówno w obszarze edukacji formalnej, pozaformalnej, jak też wspiera nieformalne uczenie się dorosłych.

Inicjatywy takie mogą mieć różną naturę. Te, które wydają się dawać najwięcej korzyści, wynikają z cywilizacyjnej konieczności dbania o własny rozwój i stałą aktualizację kompetencji osobistych. To one współcześnie gwarantują utrzymanie poziomu naszej alfabetyzacji. Przede wszystkim kulturowej i obywatelskiej, chociaż czasami koniecznym staje się również wyrównanie niedostatków edukacji szkolnej. Trudno sobie dzisiaj wyobrazić dorosłego, który ze względów formalnych (np. braku świadectwa potwierdzającego ukończenie określonego poziomu kształcenia obowiązkowego) mógłby w pełni uczestniczyć w życiu społecznym czy kulturowym. Działania na rzecz wyrównania takich deficytów podejmują zarówno placówki edukacyjne zlokalizowane na terenie zakładów karnych, jak też różne fundacje działające na rzecz osób osadzonych w ośrodkach zamkniętych. Od działalności w obszarze edukacji formalnej nie stronią też różne placówki, które działają przy uczelniach wyższych, z tym zastrzeżeniem jednak, że swoją działalność kierują na organizowanie niezawodowej edukacji dorosłych (np. naukę języków obcych).

Jednocześnie należy pamiętać, że dynamika zmian następujących w otoczeniu człowieka, nasycenie relacji osobistych i społecznych dużą liczbą różnorodnych rozwiązań technicznych sprawia, że niezbędne staje się poznanie i opanowanie powszechnie wykorzystywanych technologii informatyczno-komunikacyjnych (TIK). Wymóg ten dotyczy co najmniej poziomu umożliwiającego przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu. Dotyczy to zwłaszcza starszych pokoleń dorosłych, dla

---

---

których obsługa komputera, telefonu komórkowego czy poruszanie się w świecie wirtualnym stanowi swoiste wyzwanie. Jeżeli wyzwanie to uzupełnimy o zagadnienia ze świata współczesnych finansów czy zagrożeń pospolitą przestępczością, to możemy już mówić nie tylko o programie alfabetyzacji cyfrowej, ale także ekonomicznej czy obywatelskiej seniorów. Warto także podkreślić, że orientacja dorosłych w świecie współczesnych mediów sprzyja lepszemu porozumieniu i współpracy międzypokoleniowej. Uniwersytety trzeciego wieku i liczne organizacje pozarządowe odgrywają w tym obszarze niebagatelną rolę.

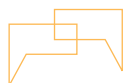
Często uczenie się staje się wymogiem chwili i pojawia się w przestrzeni publicznej niejako „przy okazji”. Tak właśnie dzieje się wtedy, kiedy dorośli mają okazję zostać włączeni w różne inicjatywy rozwijające ich zainteresowania osobiste, sprzyjające budowaniu sieci kontaktów społecznych czy zadbaniu o własny dobrostan. Poprzez intencjonalne angażowanie dorosłych w określoną aktywność społeczną (wolontariat), kulturalną (różne warsztaty z obszaru sztuki, literatury, muzyki), obywatelską (akceptacja dla inności, imprezy senioralne, organizowanie się lokalnych społeczności), gospodarczą (ekologiczna uprawa czy produkcja) czy wręcz fizyczną (gimnastyka, turystyka) dorośli mają szansę nie tylko rozwijać swoje pasje, ale także odkrywać swój potencjał. Takie projekty, w ramach sektora niezawodowej edukacji dorosłych programu Erasmus+, prowadzą beneficjenci mający różny status. Znajdziemy wśród nich zarówno instytucje publiczne, takie jak biblioteki czy jednostki samorządu terytorialnego, jak też różne stowarzyszenia i fundacje mające w swoich statutach zapis o różnych formach pracy na rzecz rozwoju człowieka w ogóle.

Wśród organizatorów projektów wspierających uczenie się dorosłych jednym z mniej spektakularnych społecznie, ale za to bardzo perspektywnym jeżeli chodzi o potencjalne korzyści społeczne, jest wspieranie poprzez środki z sektora niezawodowej edukacji dorosłych tych działań, których celem jest rozwój kompetencji dydaktycznych kadry pracującej z dorosłymi przynależącymi do różnych grup społecznych, pokoleniowych czy też mających różny status. Doskonalenie kompetencji dydaktycznych osób, które prowadzą zajęcia z dorosłymi uczestnikami, poznawanie innowacyjnych metodyk czy stosowanie innych niż tradycyjne form zajęć sprawia, że efektywność uczenia się dorosłych uczestników w sposób istotny wzrasta. Podmioty te, wśród których oprócz kadr z ośrodków pomocy społecznej, urzędów pracy różnych szczebli, fundacji, stowarzyszeń czy szeroko rozumianych instytucji kultury znajdziemy także pracowników różnego rodzaju podmiotów komercyjnych. Podejmowane przez tych organizatorów przedsięwzięcia stanowią kolejny przykład szerokiej palety instytucji-beneficjentów programu. To, co ich łączy, to nie tylko posiadanie oferty służącej edukacyjnemu rozwojowi dorosłych, ale udokumentowany proces realizacji takich działań w przeszłości.

Na koniec, w kontekście niniejszej publikacji, należy wspomnieć o jeszcze jednej postaci aktywności, której celem jest wspomaganie uczenia się dorosłych. Mam tu na myśli określoną wspólnotę działań różnych podmiotów w ramach tzw. partnerstwa strategicznego. Korzyści z zawiązywania takich aliansów są nie tylko wielopostaciowe, ale także rozłożone w czasie, a konieczność współpracy

międzykulturowej stanowi wartość dodaną. Celem podejmowanych przez poszczególne partnerstwa działań jest nie tylko budowanie wspólnoty organizacji i jej członków, ale opracowanie innowacyjnych rozwiązań, których wdrożenie spowoduje nie tylko bardziej efektywne wspomaganie aktywności edukacyjnej dorosłych, lecz także równoległy rozwój kompetencyjny członków samego partnerstwa. Korzyścią z tej swoiście wykreowanej edukacyjnej symbiozy jest „duch idei grundvigiańskiej”, który stanowi siłę napędową uruchamiającą kolejne projekty. Warto nadmienić, że nie tylko beneficjenci poszczególnych Akcji programu odnoszą korzyści z swojego zaangażowania. Istotnym wymogiem otrzymania środków jest upowszechnienie wyników. Kiedy zaistnieją w przestrzeni publicznej, nawet tej wirtualnej, korzyści odnosimy my wszyscy.

Edukacyjna paleta barw, jaką tworzą różni beneficjenci sektora niezawodowej edukacji dorosłych, mieni się współcześnie rozlicznymi korzyściami wynikającymi z zaangażowania różnych kategorii dorosłych w realizację poszczególnych projektów. Kreuje przez to wariację form, metod, środków, skupiając jak w soczewce różnorodne uzasadnienia dla idei uczenia się przez całe życie. Środki z programu Erasmus+ są rozwiązaniem umożliwiającym nie tylko realizację tych zamierzeń, ale przede wszystkim integrują środowiska różnych organizatorów, od instytucji publicznych, stowarzyszeń i związków poprzez organizacje pozarządowe, a na przedsiębiorstwach biznesowych kończąc, wokół nośnej europejskiej idei uczenia się przez całe życie. Prymarności tego procesu wywieść należy z naturalnego mechanizmu, jakim jest przynależna każdemu człowiekowi chęć rozwoju. Poznania i zrozumienia siebie i otaczającej rzeczywistości. Proces ten nie kończy się wraz z osiągnięciem dojrzałości, ukończeniem obowiązku szkolnego czy uznaniem, iż posiada się ukształtowany (dojrzały) pogląd na świat. Proces ten trwa przez całe życie i jest tym ważniejszy, im szybciej zmienia się otaczający nas świat. W końcu życie to uczenie się! Warto dbać o jego jakość.

Co znaczą słowa, których używam

BARBARA KASZKUR-NIECHWIEJ
Prezes Fundacji Addenda.
Z wykształcenia fizyk jądrowy, ale studiowała też psychologię i religioznawstwo. Pracowała w szkole, filmie softwarowej (jako szkoleniowiec), zaprojektowała i prowadziła kursy komputerowe dla kobiet „po 40-tce” i dla seniorów. Od ponad 30 lat zaangażowana w działalność organizacji pozarządowych. Pomysłodawczyni i założycielka stowarzyszenia i fundacji działających w obszarze edukacji seniorów i starszych dorosłych. Laureatka nagród za działalność społeczną, m.in. nagrody Niezależnej Fundacji Popierania Kultury Polskiej. Od 14 lat opracowuje i realizuje projekty międzynarodowe z zakresu edukacji dorosłych, w szczególności seniorów. Pasjonuje się tenisem ziemnym i kognitywistką. Uwielbia wymyślać innowacyjne projekty i pisać sprawozdania.

 Zapisałam się na te zajęcia, bo chciałabym się dowiedzieć, co znaczą słowa, których używam.

Mirosława S., uczestniczka zajęć edukacyjnych dla seniorów

Każdy pragnie wieść satysfakcjonujące, godne i wartościowe życie. Mieć swoje miejsce w społeczności, w której żyje i być jej wartościowym członkiem. Rozumieć otaczający świat, umieć z korzystać, z tego, co oferuje, i go wzbogacać.

Kształcenie i edukacja polega właśnie na tym, aby wyposażać jednostkę w niezbędne do tego umiejętności i wiedzę.

We współczesnym, niezwykle szybko zmieniającym się świecie uczenie się przez całe życie staje się bezwzględną koniecznością, warunkiem sine qua non prowadzenia nie tylko satysfakcjonującego, ale po prostu normalnego życia. Tu nie wystarczy już to, co nazywamy przygodnym „uczeniem się pozaformalnym”, nauką wynikającą z codziennych zajęć związanych z pracą zawodową, życiem społecznym, rodzinnym lub rozrywką. Niezbędne są dodatkowe formy uczenia się, w szczególności takie, które są w stanie dokonać rekonstrukcji, utrwalonych już przecież u dorosłych, systemów poznawczych.

Dzisiaj ważniejsze od nabywania wiedzy staje się nabywanie umiejętności uczenia się, selekcji informacji, rozumienia różnych form przekazu społecznego i orientowania się w zmieniających się systemach organizacji społecznej.

Kolejnym wyzwaniem, któremu trzeba sprostać, jest zmiana sposobu nabywania wiedzy. Jeszcze niedawno głównymi źródłami wiedzy i informacji był z jednej strony człowiek – nauczyciel, mentor, mędrzec, z drugiej słowo pisane – książki, czasopisma, artykuły zgromadzone w bibliotekach. Korzystanie z obu tych źródeł wymagało czasu i wysiłku, a ich rzetelność była gwarantowana autorytetem nauczyciela oraz statusem instytucji wydawniczych. Co więcej, dostarczana w ten sposób wiedza miała swój kontekst, który sprzyjał jej właściwemu zrozumieniu. Zdobywanie wiedzy było też formą relacji międzyludzkich – nawet czytając książkę czy artykuł, mamy do czynienia z człowiekiem, z autorem. W obecnych czasach niemal każdą informację można zdobyć prawie natychmiast, wpisując odpowiednie hasła w wyszukiwarkę internetową. Informacje stały się też bardziej „bezosobowe”, często wręcz anonimowe. A sposoby sprawdzania ich rzetelności – problematyczne. Paradoksalnie, bardzo duże możliwości wyboru utrudniają główny jego cel – wybór najlepszego.

Wiedza stała się też towarem, który podlega prawom podaży i popytu, jest przedmiotem reklamy z całym jej „dobrodziejstwem inwentarza” – przesadą

i manipulacją. Komercyjne szkolenia dla dorosłych, tak zawodowe, jak i inne, oferowane w celu pomnażania zysków, bardzo często są organizowane w sposób urągający wszelkim zasadom higieny psychicznej.

Wszystko to powoduje, szczególnie wśród ludzi w średnim i starszym wieku, zagubienie, poczucie zaburzenia porządku i systemów wartości, a w rezultacie bezradność, zniechęcenie i marginalizację. Jak wynika z mojego długoletniego doświadczenia, uczenie się przez całe życie jest najlepszym, o ile nie jedynym, remedium na współczesne wyzwania i problemy. Korzyści z niezawodowej edukacji dorosłych są nie do przecenienia, przede wszystkim dlatego, że odnoszą się bezpośrednio zarówno do różnorodnych potrzeb, jak i do problemów ludzi dorosłych.

Przyjrzymy się im więc bliżej.

Do najbardziej podstawowych korzyści z edukacji dorosłych należy stworzenie możliwości nabycia, rozwoju, a przede wszystkim uzupełniania kompetencji kluczowych, w tym umiejętności podstawowych, takich jak czytanie, pisanie, liczenie, kompetencje cyfrowe oraz podstawowy poziom wiedzy naukowo-technicznej. Generalnie chodzi tu o to, aby każdy człowiek posiadał kompetencje (czyli połączenie wiedzy, umiejętności i postaw odpowiednich do sytuacji), które pozwolą mu na samodzielne i godne życie we własnym środowisku.

Na pierwszy plan wysuwają się dziś kompetencje cyfrowe, które tworzą szeroki i wciąż rozwijający się wachlarz umiejętności związanych z obsługą wszelkiego rodzaju elektronicznych urządzeń komunikacyjnych wykorzystywanych do wspomagania niemal wszystkich form życia codziennego, tak osobistego, jak i społecznego. W organizowaniu zajęć z tego zakresu trzeba zwrócić szczególną uwagę na problem komunikacji, zrozumiałości przekazu, gdyż pojęcia oczywiste dla jednej grupy mogą być kompletnie niezrozumiałe dla innej. To samo dotyczy „oczywistych” sposobów wykonywania jakichś czynności, gdzie dodatkowo możemy mieć do czynienia z trudnościami natury czysto fizycznej wynikającymi np. z wieku.

Nie mniej istotne jest zrozumienie struktury przekazu, tego, co jest dosłowne, a co umowne, co jest treścią, a co ozdobnikiem czy elementem perswazyjnym. Zrozumienie nowej logiki wypowiedzi – bo przecież dla ludzi z mojego pokolenia np. hasło reklamowe „Bądź sobą, kupuj to, co wszyscy” jest nielogiczne, wewnętrznie sprzeczne. I tu z pomocą przychodzi właśnie edukacja dorosłych.

Ważną korzyścią, jaką przynosi niezawodowa edukacja dorosłych, jest stworzenie bazy, fundamentu, na których można rozwijać kolejne, w szczególności zawodowe, kompetencje. Mam tu na myśli nie tylko wspomniane już umiejętności podstawowe, ale przede wszystkim nabycie i rozwój umiejętności uczenia się, rozwiązywania problemów, wykształcenie aktywnych postaw edukacyjnych, motywacji i gotowości do dalszego rozwoju i – co najważniejsze – wiary w sukces.

Kolejną cenną korzyścią jest wspieranie wszelkich form integracji: europejskiej, społecznej, międzykulturowej, międzypokoleniowej i każdej innej. Tworzenie platformy, na której ludzie mogą się poznać i zrozumieć. W tym obszarze można wskazać szeroki wachlarz działań edukacyjnych skupiających się na różnych aspektach problemu integracji. Jednakże najważniejszym czynnikiem integrującym jest zawsze stworzenie możliwości spotkania, i to spotkania aktywnego, gdzie

wszyscy uczestnicy coś wnoszą, pokazują, uczą się wzajemnie od siebie czy wreszcie razem coś wykonują. Te same zasady dotyczą integracji międzypokoleniowej – bo chyba dziś możemy śmiało powiedzieć, że pokolenia dziadków i wnuków należą do dwóch różnych kultur. Wymiana międzypokoleniowa, która obu tym grupom jest tak bardzo potrzebna, musi znaleźć nową formę, która z jednej strony pozwoli na wymianę nowych treści, z drugiej wspomogł znalezienie wyrazu dla wymiany tych treści. Bo pomimo wszystkich zmian społecznych i technologicznych, w wymianie pokoleniowej zawsze chodzi o to samo: starzy przekazują młodym komunikat: „to życie pomimo wszelkich trudności da się przeżyć, ja to zrobiłem i tobie się też uda”, a młodzi starym: „jesteście potrzebni, wasze życie jest cenne”.

Zajęcia edukacyjne dla dorosłych są wspaniałą okazją do budowania i rozwoju relacji międzyludzkich, do konstrukcji nowych mikrosystemów społecznych, dających wsparcie jednostkom, ale też przyczyniających się do rozwoju społeczeństw. To tu, w bezpiecznym środowisku, można wypróbować nowe relacje, zrozumieć różne punkty widzenia, wzajemnie się inspirować, ale też dowiedzieć się o sąsiedzie czegoś, czego byśmy nawet nie przypuszczali...

Wiele razy obserwowałam rodzące się przyjaźnie, w tym – co szczególnie cenne – międzynarodowe, a nawet flirty, które trwały i rozwijały się długo po zakończeniu zajęć. Samo już spotkanie w nowej grupie rówieśniczej dorosłych, zwłaszcza tych starszych, jest niezwykle cenne i wspierające. Podzielenie się problemami, zauważenie, że inni też je mają, wzajemna pomoc, sprawiają, że problemy stają się mniejsze.

Edukacja dorosłych daje okazję do przeżycia jeszcze raz doświadczeń przynależnych młodości, owych ekscytacji, „pierwszych razów”, obaw i radości. Bo przecież uczenie się to otwieranie bram świata, bram, za którymi rozpoczynają się (tak jak w młodości!) nowe drogi.

Bardzo często wczesne doświadczenia szkolne są trudne, czasami nawet traumatyczne. Może to skutkować niechęcią do uczenia się, negatywnymi skojarzeniami samego słowa „edukacja”, utrzymującymi się przez całe życie. Właściwie prowadzone nauczanie dorosłych daje wspaniałą szansę przełamania skutków negatywnych doświadczeń edukacyjnych z młodości.

Niezawodowa edukacja dorosłych to też cenne, twórcze zagospodarowanie wolnego czasu, realizowanie marzeń, na które nigdy nie było czasu. To wreszcie możliwość uwolnienia się od ograniczeń i problemów ciągnących się nieraz przez całe życie. Nigdy nie zapomnę ogromnego wzruszenia, jakie odczuwałam, obserwując rozwój, ba! rozkwit! starszej samotnej kobiety, której tata mówił, że jest głupia i do niczego się nie nadaje. Ucząc się z sukcesem kolejnych rzeczy, angażując w pracę społeczną, podejmując kolejne odpowiedzialności, wspierając potrzebujących, stawała się innym człowiekiem, człowiekiem, którym chyba zawsze była, a który nie mógł dojść do głosu; w przenośni i dosłownie, gdyż nawet trapiące ją jękanie się ustąpiło.

Kolejną korzyścią, ważną w szczególności dla starszych słuchaczy, jest tworzenie podstaw do pozytywnej reinterpretacji własnego życia, do nowej, bardziej życzliwej oceny własnych dokonań, do zrozumienia powodów i skutków postępowania,

które było trudne, obarczone poczuciem winy. To nie tylko zdobywana wiedza, choćby z psychologii, socjologii czy neurobiologii mózgu, daje narzędzia do lepszego zrozumienia własnego życia. Nie do przecenienia jest możliwość wymiany doświadczeń w grupie rówieśniczej, spojrzenia na swoją historię oczami innych, wspólnego dostrzegania w niej wartości i piękna.

Wchodząc w trzeci wiek, dokonujemy oceny własnego życia, robimy bilans zysków i strat, którego wynik będzie wpływał na jakość dalszego życia. Jest więc niezwykle ważne, aby bilans ten był dodatni – i w tym może pomóc edukacja.

Prowadząc zajęcia edukacyjne dla dorosłych, zawsze realizujemy kilka celów jednocześnie. Część z nich mamy zaplanowane, niektóre wynikają w trakcie realizacji zajęć, a są jeszcze i takie, z których istnienia nie zdajemy sobie sprawy. Mam tu na myśli zarówno cele merytoryczne, takie jak dostarczenie konkretnej wiedzy i umiejętności, jak i cele „miękkie”, odnoszące się do jednostki i jej funkcjonowania w środowisku społecznym. Te ostatnie to np. nabycie/zwiększenie poczucia własnej wartości, pewności siebie, wzrost statusu społecznego we własnym środowisku, w tym w rodzinie, zwiększenie sprawności intelektualnej i poznawczej, wzrost motywacji do nauki oraz chęci i gotowości do podejmowania kolejnych zadań edukacyjnych, wzmocnienie poczucia tożsamości, sensu i wartości własnego życia, przynależności do własnej grupy społecznej, narodu, ale też wzbudzenie poczucia wspólnoty i solidarności z „innymi”, rozwój osobisty, a w szczególności wskazanie jego możliwych kierunków, przełamywanie samotności i poczucia wyizolowania, zwiększenie kompetencji społecznych, empatii i życzliwości, i wiele, wiele innych. W odniesieniu do osób starszych (choć nie tylko!) na szczególną uwagę zasługują profilaktyka zdrowia psychicznego i przeciwdziałanie negatywnym skutkom starzenia się, w tym procesom degeneracyjnym mózgu.

Ważność poszczególnych celów i stopień ich realizacji są różne i zależą od wielu czynników: specyfiki grupy, nauczyciela, środowiska itp. Zdarza się, że merytoryczny cel zajęć schodzi na drugi plan, staje się wręcz nieważny – tak jak to miało miejsce w prowadzonym przez naszą organizację w jednej z małopolskich wsi kursie języka angielskiego, którego uczestniczkami były członkinie miejscowego koła gospodyń wiejskich. Zapoznanie się z nowym językiem było tylko pretekstem do rozbudzenia potrzeb edukacyjnych, zwiększenia pewności siebie, skierowania uczestniczek na nową drogę rozwoju.

Korzyści z niezawodowej edukacji dorosłych dotyczą nie tylko grup defaworyzowanych czy wykazujących istotne braki i potrzeby edukacyjne. W swojej praktyce zauważyłam, że osoby, które odniosły sukces zawodowy i osobisty, w szczególności z grupy wiekowej 40+, często odczuwają zniechęcenie, życie staje się wyblakłe, traci smak, a czasem nawet i sens. Mimo że dysponują bogatymi środkami, tak umysłowymi, jak i materialnymi, nie mają do czego dążyć, nie widzą przed sobą interesujących perspektyw. Praca zawodowa czy kolejne wakacje za granicą stają się rutyną i nie przynoszą już wyzwania ani radości. W tej sytuacji atrakcyjne zajęcia edukacyjne stanowią najlepsze lekarstwo. Pozwalają poznać nowe, niezauważane dotąd wartości i przyjemności, przeżyć nową przygodę, tym razem intelektualną. A co najważniejsze, uświadomić sobie i zacząć twórczo wykorzystywać

bogactwo własnych doświadczeń, wiedzy, umiejętności. Oczywiście problemem jest tu znalezienie właściwych form zajęć i sposobów ich promocji. Działając na tym polu, nasza organizacja opracowuje i testuje nowe propozycje, jak np. tzw. „obiady filozoficzne”, na których w małej grupie, przy dobrym posiłku i z pomocą sprawnego moderatora rozważane są poważne kwestie filozoficzne (odnoszące się do współczesnego życia) w zupełnie niepoważny sposób.

Spotkanie edukacyjne dorosłych jest samo w sobie czymś niezwykle, niepowtarzalnym. Spotykają się tu bowiem ukształtowane już, niepowtarzalne, obdarzone bogatym doświadczeniem jednostki, które wspólnie z edukatorem kreują, znów niepowtarzalną, sytuację rodzenia się wartości i sensów. Twórczej rekonstrukcji i wzbogacania indywidualnych systemów poznawczych i wspólnych systemów społecznych.

Niezawodowa edukacja dorosłych realizowana poza formalnymi, często inercyjnymi systemami edukacyjnymi, niesie w sobie ogromny potencjał dostrzegania i szybkiego, twórczego reagowania na pojawiające się wyzwania i potrzeby społeczne. Realizowana najczęściej przez jednostki typu non-profit, organizacje pozarządowe, grupy nieformalne, nieograniczana sztywnymi strukturami administracyjnymi, stałymi programami nauczania, przybierająca różnorodne, często bardzo elastyczne formy, pozostaje w ciągłym, wzajemnym kontakcie ze swymi odbiorcami i jest w stanie szybko zareagować na pojawiające się zmiany i problemy.

Finansowana najczęściej na drodze konkursów grantowych musi dbać o jakość, i to nie taką, która „dobrze się sprzedaje”, ale jakość rzeczywistych korzyści swoich grup docelowych. Programy finansujące niezawodową edukację dorosłych, wśród nich Erasmus+ na pierwszym miejscu, wskazują pożądane kierunki, ale pozostawiają swobodę ich realizacji, stymulując w ten sposób innowacyjność i kreatywność.

Niezawodowa edukacja dorosłych w Polsce, często „bezdonna”, bez szacownych budynków i własnych sal wykładowych, wykwiata w różnych miejscach; bibliotekach, ośrodkach kultury, wiejskich remizach czy salkach parafialnych, przynosząc ze sobą nowe wartości, które są rozwijane i przekazywane dalej. I, parafrazując cytat przytoczony w motcie na wstępie, uczy nas znaczenia świata, w którym żyjemy.

„Plus znaczy więcej” – edukacja dorosłych w projektach informatycznych

W roku 2017, roku trzydziestolecia programu Erasmus w Europie, mam zaszczyt pełnić rolę ambasadorki Erasmus+. Z rolą tą związana jest między innymi przyjemność udzielania wywiadów radiowych i telewizyjnych stacjom z całej Europy. Na początku jednego z takich wywiadów zostałam zapytana, jak rozumiem ten „plus” Erasmus. Szybkie skojarzenie z cytatem z wypowiedzi papieża Jana Pawła II: „Plus znaczy więcej”, a potem rozwinięcie w kontekście Erasmus+: to program nie tylko dla studentów, to coś więcej, bo między innymi edukacja dorosłych i włączanie osób o specjalnych potrzebach. Są to niezwykle ważne i potrzebne obszary działania Erasmus+, który jest programem i edukacyjnym, i obywatelskim, bowiem osoby dziś dorosłe, w tym osoby ze specjalnymi potrzebami, nie miały takich możliwości, jak współczesni studenci. Teraz mogą uczyć się i rozwijać, stając się obywatelami Europy. Chcąc dać więcej edukatorom dorosłych i dorosłym osobom z niepełnosprawnością intelektualną, od 2011 roku korzystam z bogactwa, jakie dawał wcześniej program „Uczenie się przez całe życie”, a obecnie Erasmus+, prowadząc projekty w PSONI.

PSONI, czyli Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną istnieje od 1963 roku. Jest organizacją ogólnopolską, zrzeszającą blisko 11 tys. członków. PSONI wspiera rozwój osób z niepełnosprawnością intelektualną na każdym etapie życia – od urodzenia po wiek podeszły. W ofercie skierowanej do dorosłych można znaleźć Warsztaty Terapii Zajęciowej (WTZ), Środowiskowe Domy Samopomocy (ŚDS) czy Centra Doradztwa Zawodowego DZWONI. W WTZ-ach i ŚDS-ach prowadzona jest niezawodowa edukacja osób z niepełnosprawnością intelektualną wiodąca do pełniejszego włączenia tych osób w życie społeczne. Obejmuje ona umiejętności podstawowe przydatne w bardziej samodzielny życiu, w tym także rozwój kompetencji cyfrowych.

Projekty realizowane przez PSONI z programu Erasmus+ w obszarze edukacji dorosłych to głównie projekty rozwijające znajomość technologii informacyjno-komunikacyjnych zarówno kadry edukacji dorosłych, jak i dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną – uczestników Warsztatów Terapii Zajęciowej lub Środowiskowych Domów Samopomocy. Wśród nich są projekty, w których tworzyliśmy portale z zadaniami edukacyjnymi dla dorosłych odbiorców, radio

---

ANNA M. KWIATKOWSKA
Informatyczka, koordynatorka projektów IT, ambasadorka 30-lecia programu Erasmus+, ambasadorka platformy EPAL. Pracownik Polskiego Stowarzyszenia na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną.

internetowe, metodę interaktywnych filmów cyfrowych czy opracowywaliśmy zasady bezpiecznych zachowań w internecie i w pracowniach komputerowych przeznaczonych dla osób z niepełnosprawnością intelektualną. PSONI stało się w Polsce pionierem, a teraz już ekspertem w wykorzystywaniu technologii informacyjnych w edukacji i terapii osób z niepełnosprawnością intelektualną.

Dzięki projektom powstało wiele rezultatów materialnych, m.in. publikacje, bazy danych, Certyfikat Bezpiecznej Pracowni (stanowiący gwarancję, że dane miejsce, gdzie pracują przy komputerach i w internecie osoby z niepełnosprawnością intelektualną, jest miejscem bezpiecznym). Jednak efektami projektów są również zmiany w życiu uczestników projektów – przede wszystkim dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną, ale też edukatorów osób dorosłych.

Ponieważ projekty realizujemy już siódmy rok, widzimy te efekty z kilkuletniej perspektywy. Jednym z działań, które miały najsilniejszy wpływ na osoby z niepełnosprawnością intelektualną, były wyjazdy zagraniczne. W ramach projektów w programach Grundtvig i Leonardo da Vinci wyjechało nieomal 100 osób. Większość z nich pierwszy raz w życiu leciała samolotem, wiele z nich pierwszy raz w życiu wyruszyło gdzieś bez rodziców. Trzeba przyznać, że wyjazdy takie mają też terapeutyczny wpływ na rodziców. W wielu przypadkach był to kolejny krok (czasem pierwszy) w pozwoleniu niepełnosprawnemu dziecku na dorosłość i samodzielność.

Pozwolę sobie podzielić się w tym miejscu kilkoma historiami życia osób z niepełnosprawnością, które brały udział w projektach. Oczywiście nie twierdzę, że opisane zmiany to wynik tylko tych projektów, z naszymi beneficjentami pracują przecież różni profesjonalści, ale wpływu projektów Erasmusa+ nie można pominąć.

Magda K. – od bezradności do pracy

Pani Magda brała udział w naszych projektach radiowych i filmowych. Pamiętam ją jako płaczącą, nieporadną osobę, której proste czynności życia codziennego sprawiały trudności. Pani Magda bardzo dobrze odnalazła się w roli dziennikarki, układającej pytania i przeprowadzającej wywiady w projektach. Prowadzenie audycji, przeprowadzanie wywiadów to odpowiedzialność, to konieczność pomyślenia o innych. Uczestniczyła w kilku wyjazdach zagranicznych. W czasie podróży zdarzają się różne sytuacje, jak choćby suwak w walizce, który psuje się w drodze do Turcji, czy grupa, która nagle w tłumie znika z oczu. I trzeba sobie poradzić z takimi problemami, ze zmęczeniem, z brakiem znajomości języka. Wszystkie te sytuacje i wyzwania powodowały „dorastanie” pani Magdy, stawanie się dorosłą osobą odpowiedzialną za siebie, włączoną w życie społeczeństwa. Dziś pani Magda pracuje na otwartym rynku pracy, na umowę o pracę, w systemie zatrudnienia wspomaganego. Ma swoje pieniądze, którymi rozporządza, jest samodzielną.

← Pani Magda w czasie mobilności
(Sanliurfa, Turcja)

Autor zdjęcia: Urszula Wojciechowska

Joanna H. – już teraz nie boję się ludzi

Pani Joanna to dorosła kobieta z zespołem Downa. Z domu wyniosła świadomość swojej godności i wymóg traktowania jej jak osoby dorosłej. Jednak nie chciała podejmować wyzwań, tkwiła w bezpiecznej i wygodnej dla niej pozycji dość biernej uczestniczki warsztatów terapii zajęciowej. Przez wiele lat nie dawała się namówić na zmiany. Pani Joanna zaangażowała się w projekty filmowe. Odkryła kamerę i aparat fotograficzny. Zaczęła wychodzić do ludzi, aby zrobić z nimi etiudę czy krótki reportaż. W czasie ewaluacji jednego z projektów powiedziała bardzo piękne słowa: „Już teraz nie boję się ludzi”. I to był początek zmian. Pani Joanna kilka razy mieszkała w mieszkaniu treningowym. Mieszkanie treningowe to miejsce, gdzie osoby z niepełnosprawnością, wspierane przez terapeutów, mieszkają przez miesiąc, wykonując wszelkie prace domowe, począwszy od planowania posiłków, przez ich przygotowywanie, robienie prania czy sprzątanie. Mieszkańcy codziennie jeżdżą samodzielnie do swoich placówek na zajęcia. Co więcej, pani Joanna odbyła już kilka praktyk zawodowych, w tym w kawiarni w Warszawie, w której pracą ją fascynuje. Wierzę, że niedługo podejmie kroki, by zrealizować swoje marzenia.

Arkadiusz K. i wielu innych redaktorów – przez radio do odpowiedzialnej dorosłości

Radio internetowe stało się flagowym rezultatem zastosowań IT w edukacji i terapii osób z niepełnosprawnością intelektualną w PSONI. Z jednej strony konieczność nagrywania i montowania audycji pozwala na naukę obsługi programów edycyjnych

↑ Pani Joanna robi wszystko dla
dobrego ujęcia

Autor zdjęcia: Urszula Wojciechowska

i sprzętu nagrywającego. Nabyte umiejętności dość łatwo przenosi się na inne aplikacje, choćby Excela czy programy magazynowe, które bardziej mogą się przydać w życiu zawodowym. Z drugiej strony rola redaktora, dziennikarza rozwija wiele umiejętności i cech charakteru, które pozwalają na pełniejsze, samodzielne i odpowiedzialne życie w społeczeństwie. Podjęcie się zadania prowadzenia radia to odpowiedzialność. Audycja musi być zrobiona. Co więcej, w audycji trzeba zawrzeć nie tylko wątki, które interesują osobę prowadzącą. Audycja musi być przystosowana do różnych odbiorców, do ICH potrzeb i zainteresowań. Redaktor musi więc wyjść ze swojego zamkniętego kręgu, musi otworzyć się na innych. Otrzymanie zadania, za które osoba z niepełnosprawnością intelektualną jest odpowiedzialna, sprawia, że czuje się ona potrzebna, czasem pierwszy raz w życiu. Tworzenie audycji w radiu internetowym jest też doskonałą motywacją do uczenia się, bo przygotowanie tematu wymaga poszukania informacji. A wreszcie ma duży wpływ na poprawę jakości mowy i zasobu słów, co można stwierdzić, porównując pierwsze archiwalne audycje z tymi realizowanymi w ostatnich miesiącach. Więcej o wpływie radia internetowego pisałam w artykule zamieszczonym na platformie EPALÉ (<https://ec.europa.eu/epale/pl/blog/dla-ciebie-gra-nasze-radio-edukacyjna-rola-radia-internetowego>).

Jak sygnalizowałam na początku, udział w projektach niesie też korzyści i zmiany w życiu edukatorów, którzy biorą udział w projektach. Najczęściej są to osoby z wykształceniem psychologicznym, które w taki sposób rozwijają swoje kompetencje cyfrowe. Często na początku edukatorzy są zdziwieni i niepewni, ponieważ propozycje płynące od koordynatorki, pomysłodawczyni projektów, są dla nich nowym wyzwaniem. Jednak decydują się na udział, uczą się nowych rzeczy, najczęściej poza miejscem pracy, tak aby poszerzyć i udoskonalić ofertę placówek dla osób z niepełnosprawnością, w których są zatrudnieni.

Każdy z projektów wnosił coś nowego do ich doświadczenia zawodowego. Tak jak dość szybko przekonali się, że radio internetowe to bardzo dobre narzędzie rehabilitacji społecznej, że osoby z niepełnosprawnością intelektualną radzą sobie z kamerą, że chcą i korzystają z zadań na portalach edukacyjnych, tak też przekonują się, że i osoby z niepełnosprawnością intelektualną i ich rodzice będą chętnie korzystali z bazy danych z regułami dotyczącymi bezpiecznych zachowań w Internecie i w pracowni komputerowej. Otwartość rodziców na nowe technologie idzie w parze z troską o to, czy ich niepełnosprawne dziecko uniknie niebezpieczeństw, jakie, niestety, niesie ze sobą Internet. Zespół PSONI pracujący w projektach z zakresu edukacji informatycznej dostarcza narzędzi, z których mogą korzystać nie tylko osoby z niepełnosprawnością intelektualną, nie tylko terapeuci, ale też rodzice, którzy chcą poszerzyć swoją wiedzę. Teraz, dzięki realizacji projektu SafeLabs, rodzica pytającego: „Co mam zrobić na komputerze, żeby zostawić przy nim mojego syna/córkę samego?“, możemy skierować go do bazy danych projektu, gdzie znajdzie porady i rozwiązania.

Internet, informatyka, nowe technologie zastosowane w różnego rodzaju sprzęcie, który przebojem zdobywa rynek, takim jak tablety, smartfony, GPS-y czy smartwatche czynią nasze życie łatwiejszym, choć też zmieniają społeczeństwo,

nie zawsze na lepsze. Są to jednak bardzo atrakcyjne technologie, dające wiele przyjemności i radości z korzystania z nich. Osoby z niepełnosprawnością chciałyby być włączane w ten cyfrowy świat, ale czasem nawet nie mają śmiałości pomyśleć, że ten świat jest także dla nich. A mają przecież prawo do korzystania z nowych technologii w sposób dostępny dla nich. Erasmus+ w obszarze edukacji dorosłych, mając w swych priorytetach przeciwdziałanie zagrożeniu wykluczenia społecznego ze względu na niepełnosprawność intelektualną, rozwój kompetencji cyfrowych, szkolenie edukatorów, daje nam możliwość rozwijania takich narzędzi i materiałów, żeby świat cyfrowy stał się światem dla wszystkich.

↑ Redaktorzy bytomskiego oddziału Radia SoVo w czasie nagrywania audycji

Autor zdjęcia: Witold Resterniak

Dobry sąsiad

HUBERT SKRZYŃSKI
Nauczyciel języka angielskiego.
Dyrektor Centrum Kształcenia
Ustawicznego przy Zakładzie
Karnym w Płocku. Pracuje
w zawodzie od 1998 r., a w szkole
przywiązanej od 2004 r.

 Więzienie może deprawować ludzi, rozbudzając najgorsze skłonności ludzkiej natury. Więzienia w większym stopniu rodzą przemoc i przestępczość niż przyczyniają się do konstruktywnej resocjalizacji. Wynoszące ponad 60% wskaźniki recydywy wskazują, że więzienia stały się drzwiami obrotowymi dla osób skazanych za przestępstwa kryminalne.

Philip G. Zimbardo, Efekt Lucyfera. Dlaczego dobrzy ludzie czynią zło?

Edukacja osób skazanych, odbywających karę pozbawienia wolności, to temat, który bardzo często budzi wiele kontrowersji. W naszym społeczeństwie zagadnienie to jest odbierane w sposób sceptyczny, żeby nie powiedzieć – negatywny. Myślę, że mogę zaryzykować stwierdzenie, iż w Polsce edukacja więzienna jest zaniedbana i nie przywiązuje się do tego zagadnienia zbyt dużej wagi. Ogólnie rzecz ujmując, społeczeństwo uważa, że środki finansowe wydawane na edukację skazanych to zmarnowane finanse, które można spożytkować w dużo lepszy sposób. Wydaje się, że w pierwszym odruchu ciężko jest nie zgodzić się z takim stwierdzeniem. Ale czy jest to na pewno właściwe podejście? Cytat, który przytoczyłem na początku niniejszego tekstu, został wybrany nieprzypadkowo. Autor tej tezy, światowej sławy amerykański psycholog zachowań społecznych Philip Zimbardo twierdzi, że zakład karny nie jest miejscem sprzyjającym rozwojowi pozytywnych zachowań. W naszym kraju odsetek recydywy penitencjarnej jest bardzo wysoki i według różnych źródeł oscyluje pomiędzy 60 a 80%. W świetle powyższego należałoby ponownie zadać sobie pytanie, czy na pewno pieniądze wydane na edukację więźniów są środkami wyrzuconymi w błoto? Czy faktyczniełożenie na edukację skazanych jest całkowicie bezcelowe i na pewno nie przyniesie żadnych korzyści?

Ja osobiście uważam, że nie są to pieniądze zmarnowane. Zgadzam się, że koszty te są wysokie, czasami bardzo wysokie. Jednakże, tak jak w przypadku ochrony zdrowia, prewencja i profilaktyka będą zawsze tańsze niż leczenie już istniejącej choroby, tak w przypadku pracy ze skazanymi, mimo wszystko taniej jest zainwestować w zmianę nawyków i stylu życia oraz w edukację takich osób, licząc, że jednak nie trafią ponownie za kraty, niż później płacić na ich utrzymanie w zakładach karnych. A warto wspomnieć, że koszt utrzymania jednego skazanego w skali roku jest dość znaczny i według najnowszych statystyk, wyniósł on za rok 2016 aż 38 828 zł! Czy w związku z tymłożenie na edukację więźniów jest faktycznie bezcelowe?

Od wielu lat jestem aktywnym zawodowo nauczycielem w szkole przywięziennej. Mam do czynienia ze skazanymi w różnym wieku, będących w odmiennej sytuacji życiowej, z różnymi wyrokami oraz zróżnicowanym bagażem życiowym. Jestem również założycielem stowarzyszenia, którego głównym celem działalności jest prowadzenie szeroko pojętej działalności edukacyjnej, wychowawczej, kulturalnej oraz sportowo-rekreacyjnej głównie na rzecz osób pozbawionych wolności. Mogę z pełną odpowiedzialnością stwierdzić, że edukacja więźniów ma sens i tak naprawdę sukces w tej dziedzinie leży w interesie nas wszystkich, czyli całego społeczeństwa.

Czym więc jest edukacja skazanych? Większość z nas, słysząc słowo „edukacja”, najprawdopodobniej ma na myśli naukę w szkole. Owszem, jest to ważny element, obecny w realiach polskich jednostek penitencjarnych, ale oprócz szkoły jest jeszcze wiele innych możliwości, dzięki którym więźniowie mogą nauczyć się czegoś nowego, zdobyć nowe umiejętności czy nabyć nowe kompetencje. Mogą to być różnego rodzaju pozaformalne i nieformalne kursy, zajęcia kulturalno-oświatowe, uczestnictwo w konkursach (do których należy się przygotować samodzielnie), udział w prelekcjach, spotkaniach, możliwość opuszczenia murów zakładu karnego w ramach czasowej przepustki w celu wzięcia udziału w jakimś wydarzeniu itd. Wariantów jest całe mnóstwo i każdy z nich jest na wagę złota, pod warunkiem oczywiście, że sam zainteresowany wykazuje się szczerymi intencjami, jeśli chodzi o udział w wyżej wymienionych przedsięwzięciach.

W mojej karierze zawodowej spotkałem wielu więźniów, którzy dzięki właśnie takim działaniom, jak te wyżej wspomniane, zmienili się. Nie twierdzę, że na pewno stali się lepszymi ludźmi i całkowicie zeszedli ze ścieżki przestępczej. Ale mogę stanowczo stwierdzić, że rozwinęli się intelektualnie, zdobyli zawód, zdali maturę, poszerzyli swoje horyzonty. Być może niektórzy z nich nawet całkowicie zmienili swoje dotychczasowe życie. Tego niestety nie wiem, gdyż nie mam kontaktu ze swoimi byłymi słuchaczami-skazanymi, a badań monitorujących sytuację eks-więźniów także nie prowadzę. Miewałem przypadki, że byli uczniowie odzywali się po latach, aby pochwalić się właśnie zdobytym dyplomem wyższej uczelni bądź powiedzieć, że dzięki wykształceniu czy wiedzy zdobytej w szkole za murami zakładu karnego łatwiej było im zdobyć pracę za granicą, czy po prostu podzielić się informacją, że się ustatkowali i wiodą w miarę normalne życie. To wyraźny sygnał, że stare przysłowie „nauka nie idzie w las” sprawdziło się. Ci konkretni skazani nauczyli się czegoś nowego. Ich podstawowe umiejętności osiągnęły zdecydowanie wyższy poziom. Nabyli umiejętności, których wcześniej próżno było u nich szukać. Jest to przede wszystkim miłe i satysfakcjonujące, ale jednocześnie daje to nam – wszystkim, którzy w większym lub mniejszym stopniu są zaangażowani w edukację więzienną – sygnał, że jednak warto pracować ze skazanymi oraz inwestować w to czas i pieniądze.

Osiągnięcie takich namacalnych korzyści jest oczywiście bardzo istotne. Nie wolno jednak nie zauważyć, że w trakcie edukacji skazani nabywają również tak zwane umiejętności miękkie oraz podstawowe w ramach edukacji ogólnej niezawodowej, czyli te cechy, dzięki którym można współdziałać z innymi członkami społeczeństwa bardziej efektywnie i bezkonfliktowo. Umiejętności te

↑ Zajęcia z uczestnikami projektu

Autor zdjęcia: Hubert Skrzyński

są z reguły niewidoczne. Nie zwracamy na nie uwagi, gdyż uważamy je za naturalne i przyjmujemy ich posiadanie jako rzecz oczywistą. Niestety skazani bardzo często wykazują głębokie deficyty na tym polu. Najbardziej powszechnym przykładem rozwoju tych kompetencji jest wzrost umiejętności pracy w grupie, czego więźniowie z reguły nie potrafią. Wśród innych tego typu cech wartych wspomnienia są: zdolność wystawiania się, nabycie dobrych manier, umiejętność właściwego zachowania się w zależności od sytuacji, optymizm (o co dość często trudno za kratami), odpowiedzialność za to, co się robi, etyka pracy itd. Można by w tym miejscu wymienić jeszcze cały szereg innych cech, lecz wydaje mi się, że te właśnie przytoczone dają już ogólny obraz korzyści wynikających z prowadzenia zajęć edukacyjnych dla osób pozbawionych wolności.

Jak zatem organizować zajęcia, dzięki którym można osiągnąć to, o czym mowa powyżej? Czasami sam zapał, chęci i pomysły nie wystarczą. Prozaicznym problemem może okazać się brak możliwości sfinansowania swoich pomysłów. Program Erasmus+ jest idealnym wręcz przykładem, w jaki sposób można wykorzystać tego typu inicjatywy na rzecz edukacji osób dorosłych.

Osobiście byłem zaangażowany w poprzednika Erasmusa+, czyli w program Grundtvig. W jego ramach udało mi się z powodzeniem przeprowadzić cztery projekty, beneficjentami których za każdym razem byli więźniowie. Każdy projekt dotyczył innych zagadnień i przyniósł różne efekty, w zależności od celów i założeń każdego z nich. Przez te wszystkie lata zaangażowania w projekty edukacyjne skazani zrealizowali wiele ciekawych inicjatyw: nagrali płytę z bajkami dla swoich dzieci oraz sami napisali dwie bajki. Stworzyli kalendarz ze słownictwem do nauki języka angielskiego oraz „ćwiczeniówki” do samodzielnej nauki, które później były wykorzystywane także przez innych skazanych niebiorących bezpośredniego udziału w ich stworzeniu. Więźniowie wzięli udział w serii warsztatów, podczas których nauczyli się wykonywać prace artystyczne w różnych technikach, w tym takich, których wcześniej nie stosowali. W związku z tym skazani odnieśli szereg korzyści i rozwinęli swoje umiejętności zarówno twarde, jak i miękkie – nauczyli się pisać krótkie formy literackie, nauczyli się dykcji. Uczyli się mówić o swoich odczuciach i uczuciach. Kontemplowali sztukę, nauczyli się cierpliwości, zdobyli umiejętność wyrażania się poprzez sztukę czy też wspomnianej pracy w grupie. Poprzez udział w naszych działaniach bardzo często zdobywali wiedzę wykraczającą poza główną tematykę projektów.

Jeszcze jednym, moim zdaniem dość istotnym, przykładem wykorzystania programu Erasmus+ (a wcześniej – Grundtvig) jest możliwość wysyłania kadry edukacyjnej pracującej w obszarze ogólnej niezawodowej edukacji dorosłych na różnego rodzaju formy doksztalające. Bezpośrednia praca z osobami skazanymi, edukowanie takiej grupy, jest jak najbardziej kluczowe, by osiągnąć sukces. Niemniej jednak, by móc właściwie kształcić, potrzebna jest do tego dobrze przygotowana kadra, bez której trudno o powodzenie. Właśnie dzięki tego typu programom edukacyjnym miałem możliwość wzięcia udziału w wielu wydarzeniach o charakterze międzynarodowym, podczas których poznałem wiele osób pracujących w sektorze edukacji więziennej. Dzięki tym znajomościom oraz możliwościom podzielenia

się dobrymi praktykami z kolegami zza granicy nauczyłem się wielu nowych rzeczy, dostrzegłem mnóstwo ciekawych rozwiązań oraz pomysłów, które później wykorzystałem w swojej pracy z więźniami. Uważam, że kontakty te sprawiły, iż stałem się lepszym edukatorem z bardziej otwartym umysłem, co z pewnością przełożyło się na lepsze efekty w pracy z osadzonymi.

Na koniec chciałbym wrócić do cytatu z początku tekstu. Philip Zimbardo twierdzi, że „więzienie może deprawować ludzi”. Owszem, może. Ale nie musi. Moim zdaniem wiele zależy od tego, w jaki sposób skazani zostaną poprowadzeni przez proces resocjalizacji. Nie robiąc nic, również nic nie osiągniemy. Często słyszę, że prościej jest zamknąć drzwi do cel i otwierać je jak najrzadziej. Tak jest łatwiej. Ale czy lepiej? Z jednej rozmowy z norweskim strażnikiem więziennym zapamiętałem ciekawą anegdotę, którą się ze mną podzielił. Stwierdził, że w Norwegii strażnicy więzienni są szkoleni w taki sposób, by pracować ze skazanymi tak, jak gdyby po wyjściu na wolność mieliby to być ich sąsiedzi. Myślę, że bez względu na wszystko, każdy z nas woli mieć za drzwiami dobrego sąsiada. Warto odpowiednio wcześniej zadbać o to, by nasza przyszłość była prostsza i bardziej przyjemna. Byśmy byli otoczeni przez dobrych sąsiadów. Bez włożenia minimum wysiłku na pewno się to nie uda.

Wykorzystujmy zatem możliwości, jakie są wokół nas. Program Erasmus+ jest z pewnością jedną z takich opcji. Jeśli chodzi o edukację więźniów, możemy tylko i wyłącznie wszyscy na tym zyskać – przede wszystkim skazani jako bezpośredni beneficjenci, ale także my wszyscy jako społeczeństwo. Któż to wie, kto jutro wprowadzi się do mieszkania obok...

ALEKSANDRA
ZAWALSKA-HAWEL
Absolwentka Uniwersytetu
Ekonomicznego w Katowicach,
studiów podyplomowych z zakresu
marketingu kultury na Uniwersytecie
Warszawskim oraz Szkoły Liderów
Polsko-Amerykańskiej Fundacji
Wolności. Wieloletni dyrektor
Biblioteki w Piekarach Śląskich,
obecnie dyrektor Miejskiej Biblioteki
Publicznej w Żorach. Twórczyni,
współtwórczyni i menadżer projek-
tów krajowych i międzynarodowych,
w dużej mierze finansowanych
przez FRSE. Wyróżniona tytułem
„Najbardziej Kreatywny Dyrektor
Instytucji Kultury” i nagrodą indywi-
dualną ufundowaną przez Narodowe
Centrum Kultury. Laureatka nagrody
EDUinspirator 2016 przyznawanej
przez FRSE za wysoką jakość działań
podejmowanych w obszarze edukacji.
Członek-założyciel Stowarzyszenia
Menedżerowie Kultury z siedzibą
w Katowicach i lider Strefy Innowacji
Społecznych (2014–2016), współau-
torka książki „Kultura 2.4%. Synergia
różnorodności” (NCK Warszawa,
2011), „Przepis na współpracę w bi-
bliotece” (2014) oraz „Inspirer of the
Modern Librarian” (2015); publikowała
także w miesięcznikach: „Poradnik
Bibliotekarza”, „Bibliotekarz”,
„Śląsk”, „EBIB”.

Pasjonatka nowych technologii, bie-
gania, podróży po Czarnym Łądzie i...
swojej pracy. Kocha literaturę, zwsz-
cza reportaż. Lubi metalowe brzmienie
i progresywnego rocka.

Edukacja pozaformalna w bibliotece, czyli same plusy

O tym, że uzyskanie świadectwa ukończenia szkoły czy też dyplomu wyższej uczelni to tak naprawdę początek edukacji, często przekonujemy się już u progu kariery zawodowej. Jednak dzisiejsze przyspieszenie ekonomiczne, technologiczne i cywilizacyjne, nadążanie za zmianami i funkcjonowanie w świecie, w którym zaczyna brakować wzorców działań i rozwiązań, wymaga nieustannego dostosowywania się do zmian. Ponadto oczywistym jest, że jeśli po ukończeniu edukacji formalnej przestajemy się uczyć, to stopniowo tracimy zdobyte umiejętności, w tym w zakresie rozumienia tekstu i rozumowania matematycznego. Dlatego wciąż czegoś się uczę, zdobywam nowe umiejętności, podnoszę kompetencje. W dużej mierze dzięki uczestnictwu w programie Erasmus+.

Kilka lat temu przypadek sprawił, że trafiłam na dni otwarte w Narodowej Agencji będącej dysponentem środków programu „Uczenie się przez całe życie”, poprzedzającego program Erasmus+. I był to jeden z tych przypadków, które odmieniają życie na plus – niezwykle korzystnie wpłynął na rozwój zawodowy i społeczny mój, pracowników oraz społeczności lokalnej, a także na wizerunek biblioteki.

Zachęcona dużymi możliwościami programu przygotowałam projekt *Library. I Love it!*, który miał pokazać rolę współczesnych bibliotek w życiu europejskich społeczności lokalnych jako prężnych ośrodków edukacji pozaformalnej. W projekcie współpracowało osiem instytucji, w większości bibliotek publicznych, z następujących państw: Austria, Chorwacja, Czechy, Finlandia, Hiszpania, Polska, Turcja, Włochy. Naszym celem był rozwój i nabycie przez uczestników kompetencji, które pozwoliłyby na podniesienie atrakcyjności europejskich bibliotek i przyniosły wymierne korzyści dla ich użytkowników w postaci wzrostu zainteresowania uczeniem się, czytelnictwem i świadomą aktywnością obywatelską. W ramach projektu realizowane były spotkania u poszczególnych partnerów bazujące na przedstawieniu kluczowych działań partnera-gospodarza w zakresie edukacji pozaformalnej, organizacji warsztatów, seminarium, prezentacji dobrej praktyki i miejsc związanych z szeroko rozumianym uczeniem się. Projekt przyniósł wiele znaczących rezultatów. Jednym z nich był „Inspirator nowoczesnego bibliotekarza”⁴, międzynarodowy przewodnik dla nowoczesnych, kreatywnych bibliotekarzy w Europie, prezentujący najlepsze wzory aktywności do upowszechnienia. W ciągu trwania projektu zawiązało się i umocniło partnerstwo między organizacjami oraz indywidualnymi osobami, biorącymi w nim udział. Jest to niezwykle cenne osiągnięcie, ponieważ gwarantuje trwałą, stabilną współpracę międzynarodową i podejmowanie kolejnych wspólnych działań. Z kolei na skutek wprowadzenia do pracy nowych form edukacji pozaformalnej zbudowanych na wzorcach zdobytych podczas działań projektowych nastąpił wzrost autorytetu

4. libraryiloveit.wordpress.com/2015/06/30/inspirer-of-the-modern-librarian

bibliotekarzy i bibliotek biorących udział w projekcie. W czasie realizacji projektu stała się także rzecz bardzo pożądana, aczkolwiek nie do końca spodziewana – nastąpił wzrost świadomości władz na różnych szczeblach na temat kompetencji i roli bibliotek, szczególnie w zakresie włączenia społecznego i cyfrowego oraz uczenia się przez całe życie. Dodatkowym atutem było podniesienie poziomu znajomości języka angielskiego, co jest kompetencją użyteczną nie tylko w obszarze zawodowym naszego życia, oraz zaszczepienie w ludziach ciekawości świata. No i rzecz, którą trudno przecenić – przyjaźń. Nabyta wiedza, nowe umiejętności i doświadczenie stały się dla nas wszystkich motywacją do dalszego rozwoju, a mnie jako menedżerowi z międzynarodową praktyką pomogły także w zdobyciu nowej, interesującej pracy.

Współczesne biblioteki przestają być „świątyniami książek”, zmieniając się w prężne instytucje kultury i są jednymi z lepszych miejsc właściwych dla edukacji pozaformalnej dorosłych. Tak dzieje się w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Żorach. Oczywiście główną osią działań jest książka, ale to wokół niej tworzymy coraz to nowe formy aktywizacji skierowane do społeczności lokalnej, starając się, aby nasi czytelnicy uczestniczyli w procesie indywidualnego rozwoju i samorealizacji. Dbamy o ich doznania estetyczne i przeżycia intelektualne, kształtujemy pozytywny stosunek do wiedzy, nowych metod nauczania i dynamicznie zmieniających się nowych technologii. Poprzez edukację pozaformalną pomagamy dostosować się do tych zmian, a nawet stać się bardziej atrakcyjnym na rynku pracy. W tym celu organizujemy różnorodne warsztaty prowadzone w naszej Bibliotece pod nazwą *Od Czytelniczki do Startupowca* skierowane do młodych dorosłych. Chcąc wyposażać ich w umiejętności poszukiwane na rynku pracy, zaproponowaliśmy design thinking, kręcenie i obróbkę filmów, animację poklatkową, modelowanie 3D, tworzenie gier, a także lokalny TechCrunch z udziałem przedsiębiorców działających w branży nowych technologii. Nauka poprzez praktykę i doświadczenie stanowi ważny czynnik rozbudzania w młodych ludziach poczucia odpowiedzialności za własne wybory zawodowe i edukacyjne. Zwłaszcza że dzisiaj dla pracodawców ważniejszym od dyplomu staje się to, co rzeczywiście potrafi młody pracownik. Działania z zakresu preorientacji zawodowej prowadzimy także w ramach *Linku do przyszłości* (we współpracy z Fundacją Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego z Warszawy i katowickim Hackerspace Silesia) oraz edukacji informatycznej w programie Mistrzowie Kodowania, również poprzez organizację Europejskiego Tygodnia Kodowania, Godziny Kodowania i Tygodnia z Internetem.

Dla osób, które nie korzystały dotychczas z możliwości, jakie daje komputer z dostępem do Internetu (np. nie robią przelewów on-line, nie załatwiają spraw urzędowych przez Internet, nie sprawdzają długości oczekiwania na przyjęcie przez lekarza specjalistę NFZ, nie posiadają poczty elektronicznej) lub chcą zwiększyć swoje umiejętności w tym zakresie, przeznaczony są warsztaty z obsługi komputera i Internetu prowadzone przez bibliotekarzy w ramach Polski Cyfrowej Równych Szans. Dzięki nim nasi mieszkańcy zostają włączeni w cyfrowy nurt życia, a w konsekwencji chętnie korzystają z programów edukacyjnych i kursów e-learningowych dostępnych w bibliotece. Zawsze też mogą liczyć na doradztwo i korepetycje w tej materii.

Zachęcając społeczność do czynnego udziału w kulturze, organizujemy wystawy z udziałem artystów profesjonalnych i amatorów oraz zapewniamy różnorodne

↑ *Warsztaty komputerowe dla dorosłych słuchaczy*

Autor zdjęcia: Aleksandra Zawalska-Hawel

warsztaty artystyczne. Każdy zainteresowany może tutaj nie tylko rozwijać swoje pasje lub poznawać nowe, ale również może dzielić się swoją wiedzą z innymi, zwłaszcza że biblioteka jest doskonałym mostem łączącym pokolenia! Cyklicznie organizujemy konferencje, seminaria i panele dyskusyjne, w których razem z zaproszonymi pisarzami, krytykami, dziennikarzami i przy aktywnym udziale społeczności poruszamy tematy ważne społecznie, nie unikając również tych trudnych. Opierając się o literaturę, dyskutujemy o mniejszościach, uchodźcach, imigrantach, aby **poprzez otwarte podejście do wielokulturowości i edukację** umożliwić likwidowanie negatywnych zjawisk społecznych, takich właśnie jak ksenofobia, rasizm oraz dyskryminacja. Planujemy realizację projektów międzynarodowych w obszarze edukacji dorosłych związanych z tą jakże ważną dziś problematyką. Już teraz, goszcząc wolontariuszy europejskich (EVS), dajemy naszej społeczności częśćkę Europy, a nawet Azji czy Afryki i zaszczepiamy w ludziach ciekawość świata, jednocześnie ucząc ich tolerancji. Nasi dorośli czytelnicy chętnie biorą udział w zajęciach artystycznych i językowych prowadzonych przez wolontariuszy, chętnie słuchają opowieści o ich ojczyznach, dyskutują o książkach, filmie, o życiu, przyprowadzają swoje dzieci, zaprzyjaźniają się.

Lista korzyści dość długa, ale nie zakończona. Potrzeba uczenia się przez całe życie nie jest sloganem – jest rzeczywistością, która nas otacza, aktywne biblioteki ułatwiają mieszkańcom pełne uczestnictwo w życiu społecznym i gospodarczym, będąc miejscami dostępu do wiedzy, informacji i edukacji oraz oferując przestrzeń do spotkań i wydarzeń angażujących lokalną społeczność. Warto także zaznaczyć, że biblioteka jest przyjazną, dostępną i bezinteresowną przestrzenią – nie pobieramy żadnych opłat za udział w zajęciach. Wszyscy bez względu na **wiek, zdolności, stopień niepełnosprawności, status społeczny, narodowość, przynależność etniczną** czy przekonania polityczne mają tutaj jednakowe szanse. Wystarczy się zapisać.

Współpraca na rzecz rozwoju edukacji dorosłych w kontekście korzyści dla beneficjentów

Ideę programu Erasmus+, który jest poniekąd kontynuacją wcześniejszych unijnych programów dofinansowujących działania na rzecz rozwoju edukacji, można określić jako budowanie wspólnej europejskiej przestrzeni uczenia się.

Realizując od 2010 r. ponad 20 projektów międzynarodowych w różnych instytucjach zajmujących się edukacją dorosłych i pełniąc zupełnie różne role – od zwykłego uczestnika do koordynatora międzynarodowego zespołu, miałem możliwość przyjrzeć się zarówno mechanizmom stricte biurokratycznym, jak i zasobom i oczekiwaniom różnych organizacji z całej Europy i częściowo spoza niej. Obserwując dynamikę rozwoju projektu, miałem również wiele okazji do refleksji nad zróżnicowanym podejściem do edukacji dorosłych i wieloaspektowych uwarunkowań funkcjonowania organizacji w tym zakresie. Ten artykuł jest próbą zebrania najważniejszych wniosków oraz refleksji na temat tego, jak można wykorzystać siłę różnych instytucji edukacji dorosłych do uzyskania dodatkowego efektu, czyli co można zrobić na poziomie instytucji, żeby edukacja dorosłych była bardziej efektywna.

Instytucje, z którymi miałem okazję współpracować, to przede wszystkim organizacje pozarządowe, uniwersytety trzeciego wieku (będące w większości organizacjami pozarządowymi lub podlegające im), szkoły dla dorosłych prowadzące kursy niezawodowe oraz uniwersytety państwowe. W każdym przypadku to nie siła instytucji (wielkość, doświadczenie, zasoby) decydowała o sprawnym udziale w programach unijnych, lecz zaangażowanie kadry – kilku ludzi, czasami nawet jednej osoby. Podobnie było zresztą w przypadku codziennej szeroko zakrojonej działalności organizacji.

Przykładem takich działań na rzecz rozwijania społeczności lokalnych w ramach edukacji dorosłych mogą być wszelkiego rodzaju szkolenia i kursy organizowane dla beneficjentów, zarówno w ramach projektów unijnych, jak i w celu realizacji zdefiniowanej misji; realizacja strategii pozyskiwania wolontariuszy ze środowiska w celu aktywizowania tego środowiska; edukacja obywatelska poprzez zwracanie uwagi na problemy lokalnej społeczności; aktywizowanie środowiska lokalnego poprzez udział w różnego rodzaju akcjach edukacyjnych i charytatywnych; budowa i wzmacnianie więzi społecznych poprzez wspólne działania na rzecz środowiska; nawiązywanie i wzmacnianie relacji z podmiotami wspomagającymi społeczność lokalną (np. samorządami, firmami prywatnymi, instytucjami państwowymi) i wreszcie szkolenia wewnętrzne dla własnych pracowników i wolontariuszy

---

DR ALEKSANDER KOBYLAREK
Aleksander Kobylarek jest adiunktem w Zakładzie Edukacji Dorosłych i Studiów Kulturowych Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego. Zajmuje się problemami edukacji w obliczu intensywnych zmian cywilizacyjno-kulturowych, metodami optymalizacji funkcjonowania szkoły wyższej w warunkach skoku cywilizacyjnego, wpływem nowych technologii na edukację, uniwersytetami trzeciego wieku. Jest autorem ponad 100 publikacji naukowych i popularnonaukowych na ten temat. Tytuł doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki uzyskał w 2003 roku. W latach 2006–2016 pełnił funkcję kierownika Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Uniwersytecie Wrocławskim. Od 2010 r. jest prezesem Fundacji Pro Scientia Publica. Koordynator i kierownik licznych grantów edukacyjnych i badawczych o zasięgu międzynarodowym.

podnoszące ich kompetencje, dzięki którym w efekcie są sprawniejsi w działaniu na rzecz społeczności.

Człowiek wymaga doskonalenia w różnych obszarach, gdyż oprócz tego, że jest profesjonalistą i wykonuje określony zawód, pełni również inne role społeczne i podejmuje liczne wyzwania wynikające np. z przynależności do takich grup jak: rodzina, wspólnota polityczna, kręgi zainteresowań i przyjaźni. Te inne obszary są często zaniedbywane przez edukację profesjonalną, natomiast są niezwykle ważne dla samorealizacji i poczucia dobrostanu/jakości życia. Edukacja dorosłych powinna być więc zadaniem nas wszystkich, gdyż człowiek dorosły uczy się cały czas – nieformalnie i nie tylko w instytucjach do tego przeznaczonych, ale także w społeczności i na potrzeby wymienionych wspólnot. W wymiarze indywidualnym konieczne jest zatem budowanie świadomości proedukacyjnej, dzięki której wszyscy dojdą do przekonania, że dorosłość to między innymi odpowiedzialność za własny rozwój.

I to właśnie małe (z reguły) organizacje pozarządowe, o niestabilnej strukturze, wysokiej fluktuacji kadr, niepewnym finansowaniu oraz ubogim zapleczu materiałowym muszą być z definicji wyczulone na potrzeby społeczne i rynek usług edukacyjnych, gdyż od tego, jak trafnie są w stanie określić zapotrzebowanie, niejednokrotnie zależy ich przetrwanie.

Zadaniem wyczulonych na bardziej efemeryczne potrzeby społeczne organizacji pozarządowych jest reagowanie tam, gdzie nie mogą tego uczynić odpowiednio szybko i sprawnie instytucje formalnego systemu kształcenia. Dotyczy to np. nagłych i krótkotrwałych zmian popytu na kompetencje lub subiektywnie odczuwanych potrzeb doksztalcania się ze względu na rozwój technologiczny. Edukacja dorosłych jest szybko zmieniającym się obszarem, z wieloma specyficznymi potrzebami, które dodatkowo mają swoje silne uwarunkowania regionalne i środowiskowe. Poza tym powinniśmy brać również pod uwagę szybko zmieniające się wymagania cywilizacyjne, które stawiają przed ludźmi zupełnie nowe wyzwania. To, co wczoraj było edukacyjnym luksusem – dzisiaj staje się kompetencją kluczową. Zaś to, co wcześniej wydawało się edukacyjną ekstrawagancją (jak znajomość kilku języków obcych), obecnie staje się koniecznością dla przeciętnego obywatela w Europie „bez granic” państwowych. Zmieniają się również ujęcia kompetencji kluczowych, a nawet różnicują ze względu na osiągnięty poziom rozwoju człowieka, zajmowane przez niego stanowisko czy wykonywany zawód. Po prostu dla różnych grup społecznych i zawodowych odmienne będą kompetencje kluczowe, co samo w sobie stanowi już wyzwanie edukacyjne ze względu na konieczności redefinicji podstawowych pojęć i grup społecznych.

Ze względu na liczne i szerokie zadania edukacji dorosłych warto pomyśleć o integracji działań różnych podmiotów, instytucji, osób prywatnych. Działania strategiczne zintegrowane mają sens, jeśli są długofalowe i prowadzą od analizy potrzeb edukacyjnych w konkretnych środowiskach i akcji informacyjnych, poprzez pozyskiwanie funduszy, planowanie i kompozycję kursów, realizację działań projektowych, certyfikację, ewaluację aż do upowszechniania efektów. W konsorcjach tworzonych przez zróżnicowane podmioty znajdzie się miejsce dla

każdego rodzaju organizacji, przy czym szczególną rolę przypisywałbym silnym i stabilnym organizacjom, jak np. uniwersytety, ponieważ to one mają największy potencjał, aby wesprzeć praktycznie innych, szczególnie naukowo, doradczo, dydaktycznie i badawczo. Przykłady dobrych praktyk w tym zakresie stanowią kooperacje uczelni z uniwersytetami trzeciego wieku, fundacjami, stowarzyszeniami, samorządami i podmiotami prywatnymi, realizujące wspólne projekty edukacyjne krótko- i długoterminowe.

Idealnie byłoby połączyć siły dużych instytucji wspieranych przez władze i samorządy z operatywnością i wrażliwością organizacji pozarządowych. W wielu realizowanych projektach unijnych ma to już miejsce. Przykładem takiej kooperacji mogą być projekty realizowane przez moją fundację Pro Scientia Publica i kierowany przeze mnie Uniwersytet Trzeciego Wieku w Uniwersytecie Wrocławskim. W każdym projekcie zarówno do działań na miejscu, jak i wyjazdowych zaangażowani byli studenci i doktoranci Uniwersytetu Wrocławskiego oraz wolontariusze fundacji. W ostatnim realizowanym tak przeze mnie projekcie (*Key competencies for Lifelong Learning in education of seniors*), dzięki wypracowanym przez wiele lat procedurom współpracy między uniwersytetem a fundacją, założone efekty zostały zrealizowane tak, że przedsięwzięcie zostało wyróżnione przez Komisję Europejską jako „historia sukcesu”.

Celem projektu był rozwój osobisty seniorów i nabycie przez nich kluczowych kompetencji do życia w społeczeństwie informacyjnym. Doświadczenia projektowe, jego osiągnięcia, wnioski, jak również opracowany program zajęć zostały opublikowane w książce *Key competence for Lifelong Learning in education of seniors*. W ramach projektu KEY przygotowano trzy autorskie cykle warsztatów rozwijające kompetencje kluczowe do całościowego uczenia się osób starszych: interpersonalne, z zakresu języka angielskiego oraz nowych technologii – tworzenie bloga w Internecie. Elementem spajającym warsztaty były biografie uczestników projektu, które były elementem zajęć interpersonalnych.

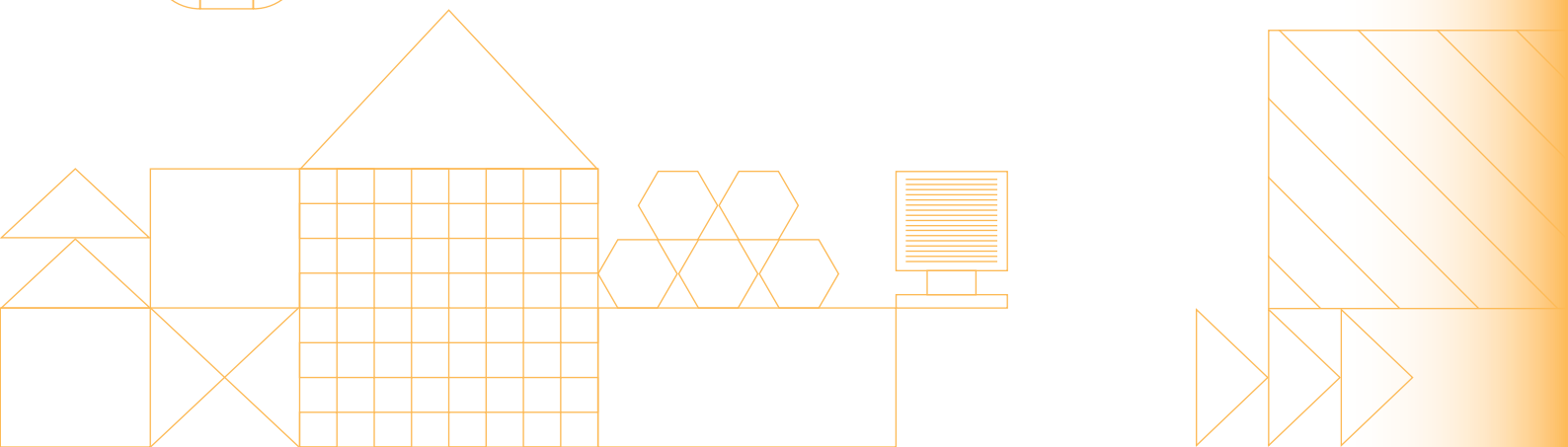
Warto zauważyć, że projekt KEY oprócz edukacyjnego wymiaru, jakim jest opracowany program zajęć, miał również wymiar naukowy. W trakcie projektu przeprowadzono badania jakościowe i ilościowe. Badania ilościowe (ankietowe) były przeprowadzane przed rozpoczęciem projektu, jak i po jego zakończeniu, a ich celem było sprawdzenie efektywności warsztatów. Po każdym cyklu szkoleń przeprowadzano także badania fokusowe, które służyły ewaluacji warsztatu. Seniorzy podczas fokusów dzielili się swoimi opiniami o projekcie, wskazywali zarówno mocne, jak i słabe strony zajęć. Na tej podstawie otrzymano cenne informacje zwrotne, które pomogą lepiej dopracować program zajęć. Było to możliwe m.in. dzięki doświadczeniu osób pracujących na uczelni.

Z kolei potencjał organizacji pozarządowych działających w obszarze edukacji dorosłych to przede wszystkim wypracowane przez nie szczególne techniki kształcenia i specyficzne rozwiązania metodyczne. Te najciekawsze zostały zdefiniowane dzięki obserwacji zachowań uczących się dorosłych, ich potrzeb, oczekiwań oraz efektów. Duże znaczenie miało zwykle również zaangażowanie nauczycieli i uczniów w sam proces edukacyjny i obserwacje efektów kształcenia.

Nauczyciele, którzy osiągnęli etap refleksyjnego praktyka, stają się właśnie takimi badaczami własnych środowisk edukacyjnych, jeśli tylko są w stanie wyprowadzić szersze wnioski z efektów swojej pracy i doprowadzą do ich opublikowania.

W przypadku badań nad doskonaleniem edukacji dorosłych taka analiza działalności mikroświatów i niewielkich społeczności uczących się jest bezcenna, lecz jak do tej pory w niewystarczającym stopniu opisana w literaturze naukowej. Realizacja projektów unijnych, w których działania edukacyjne są łączone z pracą badawczą, stwarza szansę na rozpropagowanie unikalnych technik, metodyk i programów kształcenia. Efekty powinny być tym większe, im bardziej zróżnicowane podmioty są zaangażowane we wspólne działania, pod warunkiem, że wśród partnerów znajduje się dobrze zmotywowany przedstawiciel instytucji badawczej. Bez zawodowych badaczy niestety ten drobny wysiłek poznawczy samotnych entuzjastów pójdzie na marne, gdyż ani potencjał organizacji nie jest dobrze wykorzystywany, ani podejście nie jest metodyczne, a i wyniki trudno przenieść na inne społeczności. Czasem nawet pomimo wysiłków entuzjastów uogólnienia i wnioski nie są aż tak uzasadnione, jakbyśmy sobie tego życzyli, i trudno znaleźć dla nich analogie.

Nie zmienia to jednak faktu, że już teraz współpraca uczelni z organizacjami pozarządowymi przynosi realne i wymierne korzyści, zarówno dla instytucji edukacyjnych, jak i dla uczących się. Silne i stabilne finansowo uczelnie, z doborową kadrą i odpowiednim zapleczem naukowym wydają się być idealnymi podmiotami dostarczającymi wiedzę i kadrę. Z kolei organizacje pozarządowe, sondujące aktualne potrzeby rynku edukacyjnego, zorientowane w potrzebach środowisk lokalnych oraz elastyczne, jeśli chodzi o administrację, są doskonałym partnerem dostarczającym wiedzy praktycznej, przetestowanej w konkretnych społecznościach. Jeśli dodamy do tego operatywność i zaangażowanie entuzjastów, to będziemy mogli mówić o solidnych podstawach dla dynamicznego rozwoju edukacji dorosłych.

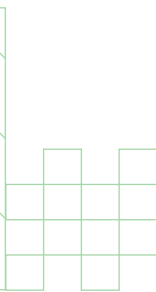
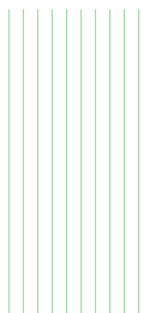
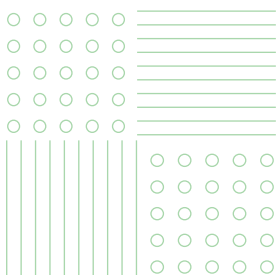

4. Podsumowanie półmetka realizacji programu Erasmus+ Edukacja dorosłych w Polsce

Rok 2017 w programie Erasmus+ w sektorze Edukacja dorosłych jest szczególnie ze względu na zamykanie rozliczania projektów zatwierdzonych do realizacji w pierwszym konkursie w 2014, zatem można próbować wyciągać wnioski z zakończonej pierwszej rundy konkursu. Już rok wcześniej zakończyły się wszystkie projekty w ramach Akcji 1 (Mobilność kadry) zatwierdzone w roku 2014 oraz zdecydowana większość w Akcji 2 (Partnerstwa strategiczne) – natomiast do końca roku będą jeszcze rozliczane przez Narodową Agencję ostatnie projekty partnerstw strategicznych. Poniżej przedstawiamy dane dotyczące projektów zarówno już zakończonych, realizowanych, jak i dopiero przeznaczonych do realizacji, tak aby zaprezentować pełną skalę realizowanych działań w sektorze Edukacja dorosłych.

**MICHAŁ CHODNIEWICZ,
JAKUB KOZŁOWSKI**
Fundacja Rozwoju Systemu
Edukacji, Narodowa Agencja
Programu Erasmus+, Zespół
Edukacja Dorosłych.

Dane statystyczne – podsumowanie lat 2014–2017 w sektorze Edukacja dorosłych programu Erasmus+

Skalę sektora i podstawowe zestawienie liczby wniosków, zaakceptowanych projektów i budżetu podano, opisując specyfikę i skalę sektora Edukacja dorosłych w rozdziale 3. Poniżej przedstawiono wybrane szczegółowe dane statystyczne sektora.

Wnioski i zaakceptowane projekty

W latach 2014–2017 zatwierdzono do realizacji 113 projektów w Akcji 1 na kwotę **2 444 686,65 euro** oraz 116 projektów w Akcji 2 na kwotę **14 673 094,34 euro**.

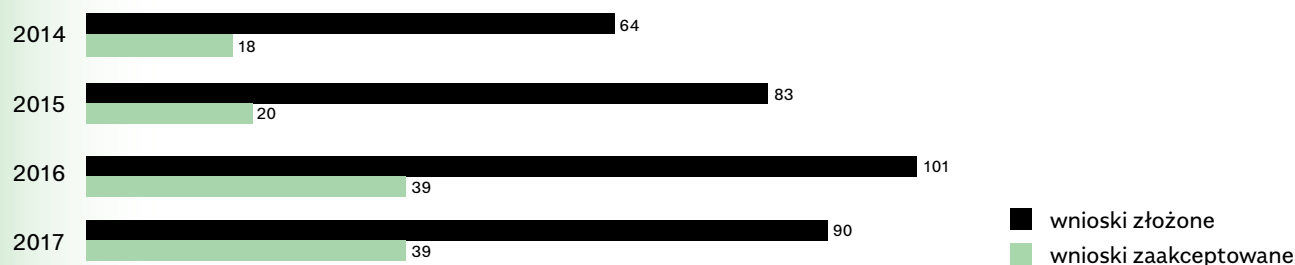
Poniższe wykresy przedstawiają liczbę złożonych oraz zatwierdzonych do realizacji wniosków w kolejnych latach konkursowych z podziałem na obie Akcje.

Schemat 7. Liczba wniosków złożonych oraz dofinansowanych w latach 2014–2017 w Akcji 1

Źródło: Baza EPlusLink, stan na dzień 20.08.2017 r.

Schemat 8. Liczba wniosków złożonych oraz dofinansowanych w latach 2014–2017 w Akcji 2

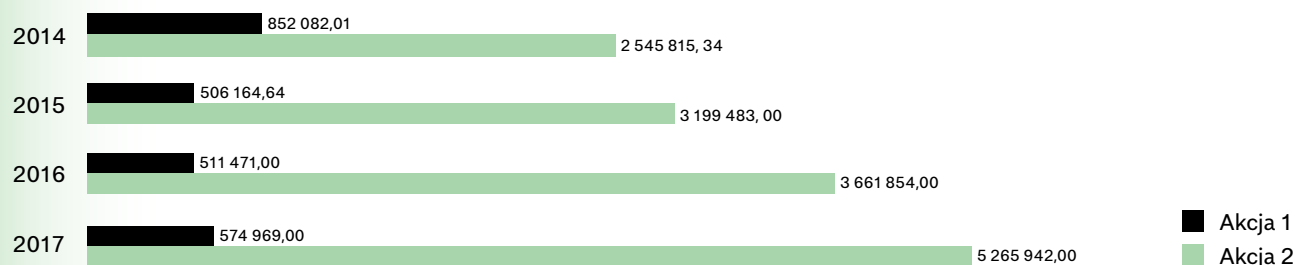
Źródło: Baza EPlusLink, stan na dzień 20.08.2017 r.

Poza ostatnim rokiem konkursowym 2017 oraz pierwszym konkursie w Akcji 1 (w 2014 roku dla akcji 1 uzyskano dodatkowe środki), liczba wniosków w obu Akcjach rosła. Rośnie natomiast lub pozostaje na tym samym poziomie liczba wniosków zatwierdzonych do realizacji. Jest to związane z coraz większym budżetem przyznanym dla sektora Edukacja dorosłych.

Dofinansowanie projektów

Poniższy wykres przedstawia **kwotę przyznanego** (zagoszodarowanego) **budżetu z podziałem na obie Akcje oraz kolejne lata konkursowe**. Jako przyznane dofinansowanie należy rozumieć ostatnią zatwierdzoną kwotę w projekcie, tj. rozliczoną lub przyznaną w przypadku nowych projektów.

Schemat 9. Przyznane dofinansowanie w sektorze Edukacja dorosłych w latach 2014–2017 w euro

Źródło: Baza EPlusLink, stan na dzień 20.08.2017 r.

Średnie dofinansowanie (według przyznanego lub rozliczonego budżetu) wniosków w Akcji 1 w latach 2014–2017 wynosi **20 498,87 euro**. W Akcji 2 średnie kwoty przedstawione poniżej obejmują lata 2016–2017, kiedy to wprowadzono podział na 2 typy projektów opisane w rozdziale 3 (na mniejszą skalę,

dotyczących wymiany dobrych praktyk i na większą skalę, na rzecz innowacji), a w konsekwencji podział budżetu na dwa typy projektów i dwie osobne listy rankingowe wniosków na etapie przyznawania dofinansowania. Wtedy też znacząco wzrosła liczba zatwierdzonych wniosków dotyczących projektów wymiany dobrych praktyk. Jak pokazuje poniższa tabela, średnie te widocznie się różnią, co jest naturalnym odzwierciedleniem specyfiki obu typów projektów. Pomimo przeznaczenia, zgodnie z wymaganiami Komisji Europejskiej, nie więcej niż 35% budżetu na tzw. małe projekty, w latach 2016–2017 zatwierdzono do realizacji 43 takie projekty oraz 45 projektów na rzecz innowacji, czyli bardzo podobne liczby, pomimo znacznych różnic w kwotach dostępnych na obie kategorie projektów. Świadczy to zdaniem Narodowej Agencji o zwiększonej motywacji do wnioskowania o dofinansowanie projektów dla mniejszych i/ lub mniej doświadczonych organizacji, które w pierwszych latach programu Erasmus+ mogły obawiać się konkurencji na jednej wspólnej liście rankingowej ze strony bardziej doświadczonych wnioskodawców gotowych realizować projekty z innowacyjnymi produktami.

Tabela 1. Średnie przyznane dofinansowanie w Akcji 2 w latach konkursowych 2016 i 2017 (średni budżet w euro)

Partnerstwa strategiczne na rzecz innowacji	Partnerstwa strategiczne wspierające wymianę dobrych praktyk	Oba typy partnerstw strategicznych razem
182 770,94	58 856,12	114 458,92

Źródło: Baza EPlusLink, stan na dzień 20.08.2017 r.

Warto też porównać średnie budżetów dla partnerstw strategicznych ze średnią za ostatnie 2 lata dla projektów mobilności kadry edukacji dorosłych (Akcja 1), wynosi ona 20 498,87 euro, zatem blisko trzykrotnie mniej niż dla mniejszych partnerstw. Projekty mobilności są prostsze organizacyjnie i pod względem działań projektowych, i znacząco mniejsze budżetowo, nie zawierają kosztów współpracy z partnerami i wspólnego wypracowywania innowacyjnych produktów. Mogą być zatem bardzo dobrym sposobem na skorzystanie z europejskich doświadczeń dla organizacji z ograniczeniami kadrowymi, którym trudniej jest zarządzać większymi środkami.

Sektor Edukacja dorosłych charakteryzuje się niewielkimi budżetami w Akcji 1 (wyjazdy tylko kadry, brak wyjazdów osób uczących się) i dużą rozpiętością budżetów w Akcji 2 – od rzeczywiście niewielkich projektów do takich bliskich wykorzystania maksymalnych limitów. Należy zaznaczyć, że w Akcji 2 obowiązuje limit dofinansowania w wysokości 12,5 euro na miesiąc realizacji projektu (150 tys. euro na rok), natomiast w Akcji 1 nie ma takich limitów.

Maksymalne i minimalne przyznane dofinansowanie, począwszy od roku 2014 w obu Akcjach, pokazuje poniższa tabela.

Tabela 2. Minimalne i maksymalne przyznane dofinansowanie w akcji 2 w latach 2014–2017

Akcja	Minimalne dofinansowanie w euro	Maksymalne dofinansowanie w euro
Mobilność kadry (Akcja 1)	1 732,00	59 584,00
Partnerstwa strategiczne (Akcja 2)	19 475,00	404 622,00

Źródło: Baza EPlusLink, stan na dzień 20.08.2017 r.

Czas trwania projektów

Począwszy od roku 2016, wprowadzono możliwość elastycznego wyboru czasu trwania projektu w obu Akcjach. Poniższa tabela pokazuje średni czas trwania projektów w latach 2016–2017. W latach tych możliwy do wyboru dla wnioskodawcy czas trwania projektów wynosił dla Akcji 1 od 12 do 24 miesięcy, natomiast dla Akcji 2 od 12 do 36 miesięcy.

Tabela 3. Średni czas trwania projektu w latach 2016–2017

	Akcja 1	Akcja 2
Średni czas trwania projektu w miesiącach	15,8	21,7

Źródło: Baza EPlusLink, stan na dzień 20.08.2017 r.

Akcja 1 – typy i długość trwania realizowanych mobilności

W Akcji 1, w której głównym działaniem są wyjazdy mające na celu doskonalenie kadry edukacji dorosłych, w latach 2014–2017 dofinansowano 113 projektów, a liczba zrealizowanych lub planowanych do zrealizowania mobilności wynosi 1440, co daje średnio prawie 13 mobilności na jeden projekt.

Wnioskodawca może zaplanować mobilności różnego typu. Wybór ten był możliwy od pierwszego, 2014 roku, jednakże podział na poszczególne rodzaje nie był wyróżniony we wniosku o dofinansowanie, dlatego zestandaryzowane dane na temat wyborów typu mobilności w poniższej tabeli pochodzą z lat 2015–2017 (70 projektów). Tabela pokazuje, ile projektów zawiera dany typ mobilności oraz ile zaplanowano mobilności danego typu. W jednym projekcie możliwy był wybór więcej niż jednego typu mobilności. Zdecydowanie największa liczba projektów zawiera przynajmniej jeden wyjazd na kurs/ szkolenie, a tylko w 2 projektach zdecydowano się na wyjazd w celu prowadzenia zajęć w organizacji goszczącej.

Tabela 4. Wybory typu mobilności w 70 projektach dofinansowanych w latach 2015–2017

Typ szkolenia	Liczba projektów zawierających dany typ mobilności	Liczba mobilności danego typu
<i>Job shadowing</i> – poznawanie pracy na danym stanowisku poprzez obserwację	25 (35,7%)	178
Udział w kursach/szkoleniach	58 (82,9%)	1223
Prowadzenie zajęć/szkoleń w zagranicznej organizacji	2 (2,9%)	39

Źródło: Baza EPlusLink, stan na dzień 20.08.2017 r.

Specyfika każdego typu mobilności wpływa na jego długość. Najkrótsze wyjazdy dotyczyły prowadzenia zajęć, a najdłuższe były wyjazdami typu *job shadowing*.

Tabela 5. Średni czas trwania danego typu mobilności w latach 2015–2017

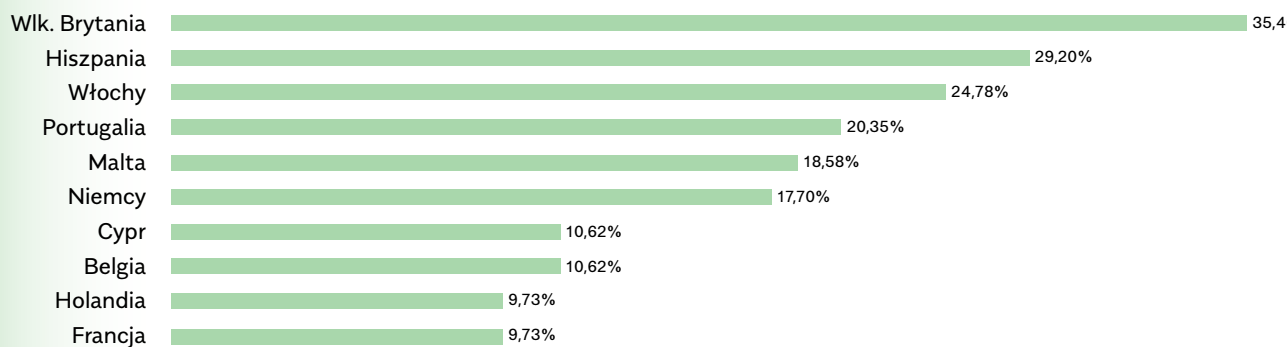
Typ szkolenia	Średni czas trwania
<i>Job shadowing</i> – poznawanie pracy na danym stanowisku poprzez obserwację	9,2
Udział w kursach/szkoleniach	7,0
Prowadzenie zajęć/szkoleń w zagranicznej organizacji	2,4
Suma końcowa	7,3

Źródło: Baza EPlusLink, stan na dzień 20.08.2017 r.

Akcja 1 – wybierane kraje mobilności

W latach 2014–2017 zrealizowano mobilności do 28 krajów Europy. Poniższy wykres prezentuje popularność poszczególnych krajów, tj. odsetek wyboru kraju w danym projekcie jako cel wyjazdu – niezależnie od liczby wyjazdów zrealizowanych do danego kraju.

Schemat 10. Częstotliwość wyborów kraju goszczącego przez organizacje beneficjentki w Akcji 1 w latach 2014–2017 (odsetek projektów, które wybrały dany kraj niezależnie od liczby mobilności do tego kraju).

Źródło: Baza EPlusLink, stan na dzień 20.08.2017 r.

Akcja 2 – typy mobilności w projektach

W partnerstwach strategicznych dofinansowanych w Polsce zrealizowano lub planuje się zrealizować kilkadziesiąt mobilności o charakterze szkoleniowym (poza roboczymi spotkaniami partnerów) dla pracowników i dorosłych osób uczących się w polskiej organizacji koordynującej. Liczby realizowanych mobilności szkoleniowych przez wszystkie organizacje uczestniczące w tych projektach są kilkakrotnie wyższe. Dane dla mobilności polskich organizacji koordynujących projekty obrazuje poniższa tabela.

Tabela 6. Liczba mobilności kadry i dorosłych osób uczących się polskiej organizacji koordynującej z podziałem na typ w projektach Akcji 2 w latach 2014–2017

Rodzaj działania szkoleniowego	Liczba mobilności
Łączona mobilność dorosłych osób uczących się	156
Krótkoterminowe wyjazdy szkoleniowe dla pracowników	431
Suma końcowa	587

Źródło: Baza EPlusLink, stan na dzień 20.08.2017 r.

Średni czas trwania wyjazdu szkoleniowego w Akcji 2 wynosi 5,4 dnia. Należy jednak mieć na uwadze, że od konkursu 2017 minimalny wymagany czas to 3 dni, natomiast wcześniej było to 5 dni, zatem w kolejnych latach średnia długość trwania takiego wyjazdu może się zmniejszyć.

Oprócz działań szkoleniowych, które mogą przybierać formy kursów, wizyt studyjnych, seminariów czy praktyk, polskie organizacje koordynujące zrealizowały lub zrealizują 953 wyjazdy swojej kadry oraz dorosłych słuchaczy na robocze spotkania dotyczące zarządzania projektem i jego wdrażania.

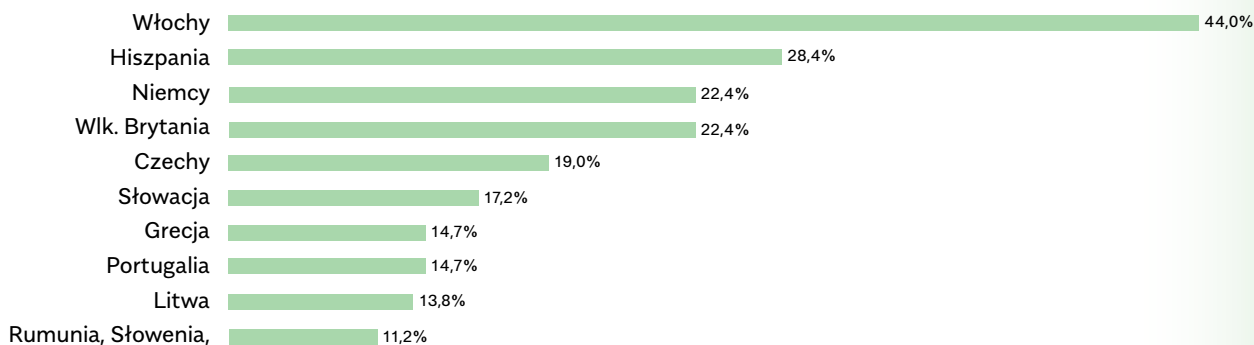
Warto zaznaczyć, że w projektach wspierających wymianę dobrych praktyk organizuje się więcej mobilności dorosłych osób uczących się niż tych na rzecz innowacji. Jest to zgodne ze specyfiką obu typów projektów – w projektach bez innowacyjnych produktów mobilności są głównym działaniem wspierającym główny cel tych projektów – wymianę dobrych praktyk i doświadczeń.

Akcja 2 – kraje partnerów projektów

W ramach zakończonych lub realizowanych projektów w Akcji 2 w sektorze Edukacja dorosłych programu Erasmus+ z lat 2014–2017 współpraca obejmuje 392 zagranicznych organizacji partnerskich.

Poniższy wykres prezentuje dane dotyczące wszystkich 116 dotychczas zrealizowanych lub realizowanych projektów w Akcji 2. Wykres prezentuje dziesięć najbardziej popularnych krajów organizacji zagranicznych oraz odsetek projektów, w których organizacja z danego kraju występuje. Łącznie nawiązano współpracę z 34 różnymi krajami, nie tylko z krajów Unii Europejskiej, ale także z takich krajów, jak Stany Zjednoczone, Macedonia, Bośnia i Hercegowina. Najwięcej organizacji partnerskich pochodzi z największych krajów europejskich i z sąsiadujących z Polską.

Schemat 11. Odsetek projektów z udziałem organizacji partnerskiej z danego kraju w Akcji 2 w latach 2014–2017

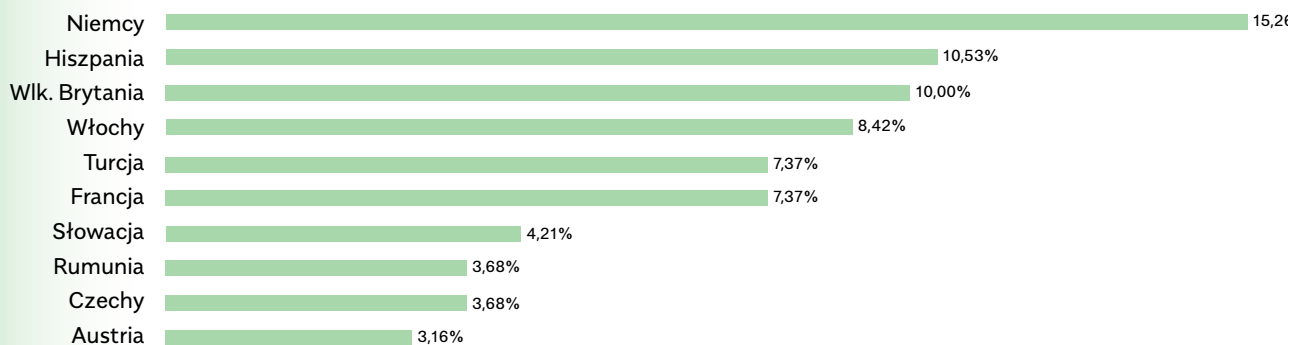

Źródło: Baza EPlusLink, stan na dzień 20.08.2017 r.

Pisząc o partnerach w projektach partnerstw strategicznych, należy również wspomnieć o organizacjach polskich, które są uczestnikami projektów koordynowanych przez inne kraje. W takich projektach od roku 2014 wzięło udział 201 polskich organizacji. Koordynatorzy tych projektów pochodzą z 29 różnych krajów. Najpopularniejsze są kraje największe, ale tak jak w przypadku organizacji koordynujących projekty dofinansowane w Polsce, w pierwszej dziesiątce znaleźli się również nasi najbliżsi sąsiedzi.

Poniższy wykres pokazuje 10 najpopularniejszych krajów, z których pochodzą organizacje koordynatorów zatwierdzonych do realizacji projektów z udziałem polskich organizacji jako partnerów.

Schemat 12. Odsetek projektów z udziałem polskich organizacji, koordynowanych przez poszczególne kraje w Akcji 2 w latach 2014–2017

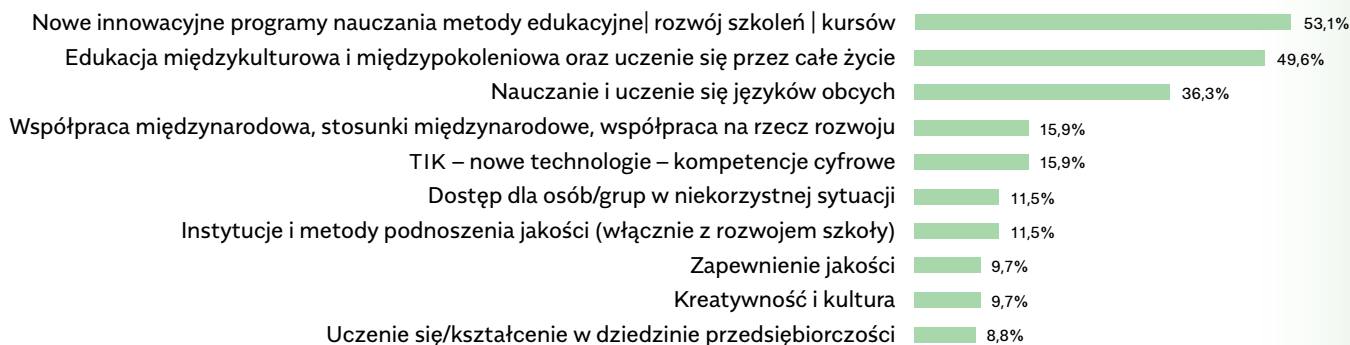
Źródło: Baza EPlusLink, stan na dzień 20.08.2017 r.

Tematyka projektów sektora Edukacja dorosłych

Projekty sektora Edukacja dorosłych programu Erasmus+ koordynowane przez polskie organizacje najczęściej dotyczą nowych innowacyjnych programów nauczania i metod edukacyjnych, rozwijania oferty szkoleń i kursów, kwestii edukacji międzykulturowej i międzypokoleniowej oraz uczenia się przez całe życie. Często pojawiają się również tematy: nowe technologie informacyjno-komunikacyjne, kompetencje kluczowe oraz nauka języków obcych. Częstymi grupami docelowymi osób dorosłych uczących się w tych projektach są osoby defaworyzowane i niepełnosprawne, a tematyka jest związana z włączaniem i aktywizacją społeczną.

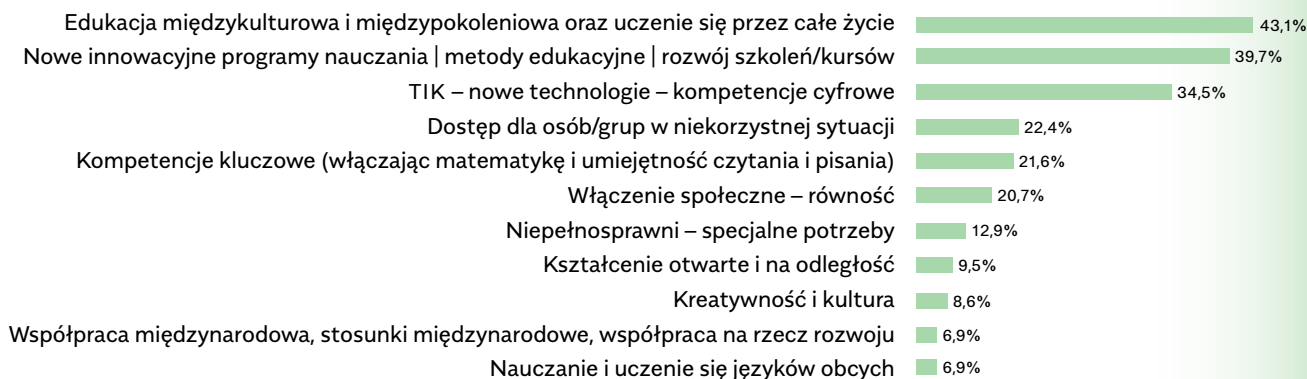
Poniższe wykresy pokazują najbardziej popularne tematy wybierane przez wnioskodawców ubiegających się o dofinansowanie projektów w sektorze Edukacja dorosłych Programu Erasmus+ – oddzielne dla Akcji 1 i Akcji 2.

Schemat 13. Odsetek projektów podejmujących określoną tematykę w Akcji 1 w latach 2014–2017

Źródło: Baza EPlusLink, stan na dzień 20.08.2017 r.

Schemat 14. Odsetek projektów podejmujących określoną tematykę w Akcji 2 w latach 2014–2017

Źródło: Baza EPlusLink, stan na dzień 20.08.2017 r.

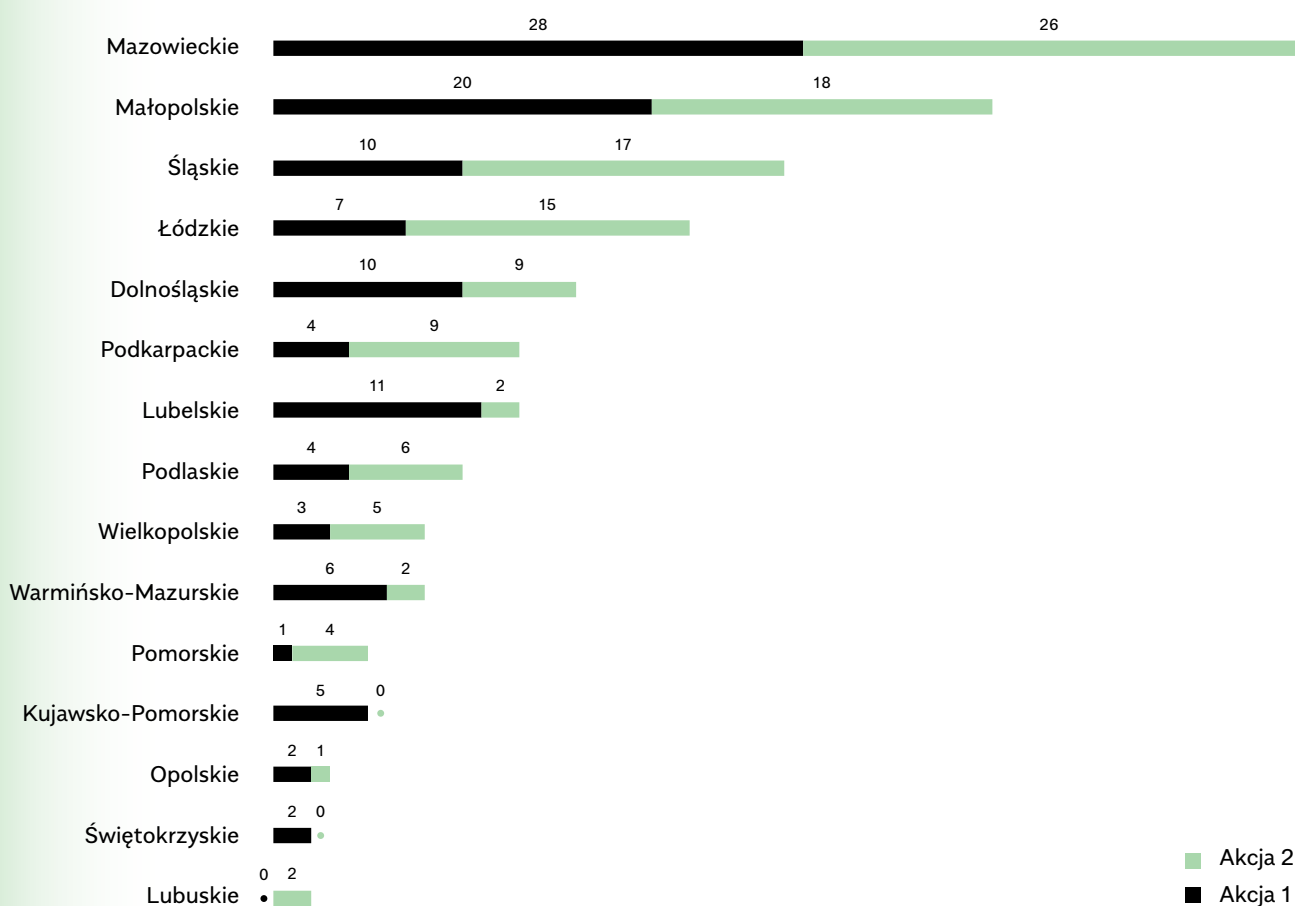
Aktywność województw

Na koniec prezentujemy liczbę zatwierdzonych do realizacji wniosków z poszczególnych województw z podziałem na obie Akcje. Jak można się spodziewać, najwięcej wniosków pochodzi z dużych województw, w których jest wiele organizacji aktywnych w obszarze niezawodowej edukacji dorosłych, jednak nie można mówić o pełnej proporcjonalności pomiędzy poniższymi liczbami i uszeregowaniem

województw a liczbą wniosków w przeliczeniu na liczbę mieszkańców, i pewne województwa są niedoreprezentowane.

Narodowa Agencja stara się docierać w różne miejsca kraju, promując program Erasmus+, m.in. poprzez inicjatywę Erasmus+ Bus (erasmusplus.org.pl/bus), w ramach której zrealizowano wyjazdy do miejscowości z województw pomorskiego, warmińsko-mazurskiego, opolskiego oraz kujawsko-pomorskiego, czyli jednych ze słabiej reprezentowanych województw. Liczymy, że w przyszłych latach konkursowych więcej wniosków otrzymamy właśnie z tych regionów.

Schemat 15. Liczba projektów z poszczególnych województw w latach 2014–2017

Źródło: Baza EPlusLink, stan na dzień 20.08.2017 r.

Przykłady projektów sektora Edukacja dorosłych programu Erasmus+ koordynowanych przez polskie organizacje

Z pierwszych zakończonych projektów w sektorze Edukacja dorosłych można wyróżnić kilka ciekawych inicjatyw dotyczących najbardziej priorytetowych tematyk.

Opisy projektów przedstawionych poniżej oraz wielu innych inicjatyw można odnaleźć na Platformie Rezultatów Projektów Erasmus+ (ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/projects).

Tabela 7. Projekt Akcji 1 („Mobilności kadry edukacji dorosłych”): ECETT Mobility Polska – Europejski cross-training kompetencyjny. Praca z dorosłymi osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym, w tym z osobami uzależnionymi od alkoholu i substancji psychoaktywnych

Koordynator	Stowarzyszenie MONAR
Kraje goszczących organizacji	Hiszpania, Belgia, Czechy, Włochy
Budżet projektu	31 508,00 euro
Daty realizacji	01.06.2015 – 31.05.2017
Numer projektu	2015-1-PL01-KA104-014729
Strona internetowa projektu	www.monar.org/co-robimy/projekty/projekt-1

Celem projektu „ECETT Mobility Polska – Europejski cross-training kompetencyjny. Praca z dorosłymi osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym, w tym z osobami uzależnionymi od alkoholu i substancji psychoaktywnych” warszawskiego stowarzyszenia MONAR było rozwijanie kompetencji specjalistów w zakresie pracy z osobami uzależnionymi od substancji psychoaktywnych, w tym od „dopalaczy”, które stanowią szczególne wyzwanie ze względu na swoją niestabilną strukturę i niezwykłą popularność. W opinii Wolfganga Goetza, dyrektora EMCDDA, scena narkotykowa w Europie zmienia się wraz z pojawiającymi się na rynku innowacjami, przez co musimy stale weryfikować metody i strategie pracy w zakresie profilaktyki i leczenia. Priorytetem projektu było więc wykreowanie koncepcji, systemowego rozwiązania powyższego problemu, poprzez minimalizowanie ryzyka związanego z używaniem tego typu substancji, jak i wszelkich innych substancji psychoaktywnych. Niniejszy projekt odpowiadał na potrzeby kadry stowarzyszenia w zakresie działań profilaktycznych, edukacyjnych i terapeutycznych w obliczu ciągle zmieniającego się rynku substancji psychoaktywnych. Problem ten ma zasięg europejski, nie jest to

wyizolowane zjawisko obserwowalne jedynie w Polsce. Beneficjent dzięki wyjazdom edukacyjnym do organizacji o podobnym profilu poznał innowacyjne metody pracy w obszarze tej tematyki.

Zgodnie z założeniami projektu, grupa 16 terapeutów działających w placówkach Stowarzyszenia MONAR realizowała programy stażowe w formule *job shadowing* w organizacjach w Hiszpanii, Belgii, Czechach i we Włoszech. Głównym celem ich aktywności było zdobycie wiedzy na temat metod i technik pracy z osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym, w szczególności uzależnionymi od substancji psychoaktywnych i/lub alkoholu. Ta europejska inicjatywa wymiany doświadczeń jest odpowiedzią na potrzebę rozwijania kompetencji kadry stowarzyszenia w zakresie działań terapeutyczno-profilaktycznych w obliczu ciągle zmieniającego się rynku i dostępności coraz to nowych substancji psychoaktywnych. Wyjazdy zrealizowane w ramach programu Erasmus+ przyczyniły się do rozwinięcia warsztatu pracy i nabycia nowych umiejętności przez kadrę oraz zbudowania trwałych relacji z organizacjami o podobnym profilu w Europie. Doświadczenia osób uczestniczących w projekcie upowszechniono wśród zespołów terapeutycznych Stowarzyszenia MONAR na terenie całego kraju. Zrealizowane mobilności przyczyniają się do zwiększenia motywacji pracowników do poszukiwania nowych sposobów pracy edukacyjnej z osobami uzależnionymi, a w konsekwencji do poprawy wyników terapeutycznych w placówkach stowarzyszenia.

Tabela 8. Projekt Akcji 2 („Partnerstwa strategiczne na rzecz edukacji osób dorosłych”): Key competences to Lifelong Learning in education of seniors – pedagogical curriculum

Koordynator	Fundacja Pro Scientia Publica
Kraje goszczących organizacji	Wielka Brytania, Włochy
Budżet projektu	59 982,00 euro
Daty realizacji	01.09.2014 – 31.08.2016
Numer projektu	2014-1-PL01-KA204-002858
Strona internetowa projektu	 sites.google.com/site/projectkeyka2

Projekt „Key competencies for Lifelong Learning in education of seniors” (KEY) wrocławskiej fundacji Pro Scientia Publica, która zrealizowała na przestrzeni dwóch lat partnerstwo z organizacjami z Włoch (UNIVERSITA CA' FOSCARI VENEZIA) oraz Wielkiej Brytanii (Kairos Europe Limited), dotyczył rozwoju osobistego seniorów w zakresie kompetencji kluczowych.

Inspiracją projektu był fakt, że współcześnie podstawowym filarem społeczeństwa informacyjnego jest edukacja. W nowej, dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości uczestnictwo w idei całościowego uczenia się jest koniecznością – tylko poprzez ciągłą edukację możliwe jest nadążanie za zmianami społecznymi. Z tego powodu, opracowując założenia projektu, odwołano się do wyznaczonych przez Unię Europejską kluczowych kompetencji w całościowym uczeniu się. Na tej podstawie

wyznaczono trzy obszary kompetencji, które powinny być rozwijane w edukacji seniorów. W ramach projektu przygotowano trzy autorskie cykle warsztatów rozwijające kompetencje kluczowe osób starszych: interpersonalne, z zakresu języka angielskiego oraz nowych technologii – tworzenie bloga w Internecie. Elementem spajającym warsztaty były biografie uczestników projektu. Podczas zajęć interpersonalnych seniorzy opracowywali swoją biografię, która następnie była tłumaczona podczas warsztatów. Kolejnym zadaniem, tym razem w ramach zajęć z zakresu nowych technologii, było umieszczenie tejże biografii jako post na stworzonym blogu. W projekcie wzięło udział 47 seniorów z trzech różnych krajów europejskich.

Ważnym elementem działań projektowych były badania ilościowe sprawdzające efektywność warsztatów, przeprowadzane zarówno przed ich rozpoczęciem, jak i po zakończeniu. Po każdym cyklu szkoleń przeprowadzano także badania fokusowe służące ewaluacji warsztatów. Podczas fokusów seniorzy wskazywali zarówno mocne, jak i słabe strony zajęć i dzielili się swoimi opiniami o projekcie. Na tej podstawie otrzymano cenne informacje zwrotne, które pomogły lepiej dopracować program zajęć. Na podstawie zebranych doświadczeń możliwe było również wypracowanie wniosków do zastosowania przez edukatorów osób starszych w praktyce. Doświadczenia, osiągnięcia oraz opracowany program zajęć zostały zawarte w publikacji *Key competence for Lifelong Learning in education of seniors*.

Tabela 9. Projekt Akcji 2 („Partnerstwa strategiczne na rzecz edukacji osób dorosłych”): Innovative methods for increasing effectiveness of teaching English of 55+ learners

Koordynator	Stowarzyszenie Akademia Pełni Życia im. Joanny Boehnert
Kraje partnerów projektu	Węgry, Włochy
Budżet projektu	59 450,00 euro
Daty realizacji	01.09.2014 – 31.08.2016
Numer projektu	2014-1-PL01-KA204-003342
Strona internetowa projektu	 inmete55plus.blogspot.com

Kolejnym ciekawym przykładem współpracy międzynarodowej w ramach partnerstw strategicznych jest projekt krakowskiego stowarzyszenia Akademia Pełni Życia im. Joanny Boehnert.

W ciągu dwóch lat zrealizowano partnerstwo z organizacjami z Włoch (Unione italiana di educazione degli adulti – UNIEDA) i Węgier (Tan-Folyam Oktatási és Kulturális Egyesület). Celem projektu „Innovative methods for increasing effectiveness of teaching English of 55+ learners” było opracowanie innowacyjnych metod i materiałów mogących wzbogacić lekcje angielskiego dla osób starszych, by poprzez nie zwiększyć zarówno efektywność, jak i atrakcyjność uczenia się seniorów. Podczas realizacji projektu wypracowane zostały propozycje zajęć wraz z materiałami niezbędnymi do ich przeprowadzenia, głównie prowadzonych w terenie, nastawionych

na wspieranie i stymulowanie funkcji poznawczych dorosłych słuchaczy oraz ich kompetencji komunikacyjnych. Powstałe programy zajęć wykorzystują zasoby kulturowe i historyczne, odwołują się do przykładów i inspiracji płynących między innymi z muzyki czy poezji, wykorzystują elementy form parateatralnych i ekspresji ruchem oraz bazują na wiedzy o zasadach i metodach pamięciowych.

Partnerstwo wypracowało szereg rezultatów końcowych, tzw. rezultatów pracy intelektualnej:

- pakiet materiałów, pomysłów i wytycznych, które można wykorzystać podczas lekcji języka angielskiego;
- 9 szczegółowych poleceń lekcji wraz z materiałami dydaktycznymi dla nauczycieli i słuchaczy (każdy na dwa poziomy: podstawowy A2 – B1 i średniozaawansowany B2), w tym elementy innowacyjne pochodzące ze źródeł zewnętrznych, m.in. takich jak kultura i sztuka;
- 2 programy rocznego (60 godz.) kursu dla uczących się w wieku 55+, na dwóch poziomach, podstawowym (A2 – B1) i średniozaawansowanym (B2).

Dzięki realizacji projektu została zwrócona uwaga lokalnych społeczności i osób zaangażowanych w edukację seniorów na potrzeby edukacyjne uczących się wieku 55+ i na ich problemy w nauce języków. Ponadto wzrosła wiedza o tym, jak zwiększać efektywność i atrakcyjność kursów organizowanych dla osób w średnim i starszym wieku.

Tabela 10. Projekt Akcji 2 („Partnerstwa strategiczne na rzecz edukacji osób dorosłych”): Building Key Competences and Folkhighschool Pedagogy in XXI Europe

Koordynator	Stowarzyszenie Ekologiczno-Kulturalne ZIARNO
Kraje partnerów projektu	Dania, Niemcy, Szwajcaria, Bułgaria
Budżet projektu	341 207,00 euro
Daty realizacji	01.09.2014 – 31.08.2017
Numer projektu	2014-1-PL01-KA200-003642
Strona internetowa projektu	 www.eul.grzybow.pl/erasmus-pl1

Przykładem projektu na współpracę obejmującą nie tylko sektor Edukacja dorosłych, ale również inne obszary edukacji (tu: sektor Kształcenie i szkolenia zawodowe) jest partnerstwo koordynowane przez Stowarzyszenie Ekologiczno-Kulturalne ZIARNO. Międzysektorowy projekt „Building Key Competences and Folkhighschool Pedagogy in XXI Europe” dotyczył rozwijania kompetencji kluczowych za pomocą działań uniwersytetów ludowych. Głównymi rezultatami projektu są:

- kurs rolnictwa ekologicznego,
- *Szkoła dla Życia. Przewodnik po współczesnych uniwersytetach ludowych,*
- powstanie Ogólnopolskiej Sieci Uniwersytetów Ludowych w Polsce.

Projekt został opisany przez koordynatorkę w trzecim rozdziale niniejszej publikacji i wspomniany w szóstym.

Przykłady projektów z udziałem polskich organizacji jako partnerów

Ponieważ cele i priorytety wyznaczone dla Akcji 2 Partnerstwa strategiczne na rzecz edukacji dorosłych są wspólne dla wszystkich krajów biorących udział w programie, projekty realizowane w różnych krajach wpisują się we wspólne założenia dla sektora Edukacja dorosłych. Również te projekty wpisują się w najpopularniejszą tematykę, która została zaprezentowana w rozdziale 5.

Poniżej przedstawiono kilka projektów Akcji 2 Partnerstwa strategiczne koordynowanych przez inne kraje i w których biorą udział polskie organizacje. Przykłady projektów zostały sporządzone na podstawie Platformy rezultatów projektów Erasmus+ ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/projects, na której znajdują się opisy i rezultaty wypracowane w ramach wszystkich projektów dofinansowanych w Europie.

Tabela 11. Up-skilling Europe

Partner polski	Stowarzyszenie WIOSNA
Kraje pozostałych partnerów	Hiszpania (koordynator), Włochy, Grecja, Rumunia, Wielka Brytania
Budżet projektu	236 747 euro
Daty realizacji	01-09-2014 – 31-08-2016
Numer projektu	2014-1-ES01-KA204-004682
Strona internetowa projektu	www.upskillingeurope.eu

W 2012 roku 124,5 miliona osób (24,8% populacji) w Unii Europejskiej było zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym – porównując z 24,3% w 2011 r. i 23,7% w 2008 r. (Eurostat news release 184/2013 – 5.12.2013). W tym kontekście powstał projekt Up-skilling Europe, którego celem jest poprawa zdolności do zatrudnienia osób dorosłych zagrożonych wykluczeniem społecznym, mieszkających w Europie, poprzez proces rozwijania i aktualizacji umiejętności. Aby to osiągnąć, swoje siły połączyły sześć organizacji z sześciu krajów europejskich i wspólnie przygotowało zestaw materiałów dydaktycznych dostosowanych do specyfiki osób dorosłych zagrożonych wykluczeniem społecznym. Projekt koordynowany był przez hiszpański organ władzy publicznej dla miasta Alcalá de Guadaíra.

Materiały powstałe w ramach współpracy partnerskiej obejmują 5 warsztatów z kompetencji kluczowych dla osób dorosłych zagrożonych wykluczeniem społecznym w celu poprawienia ich zdolności do zatrudnienia:

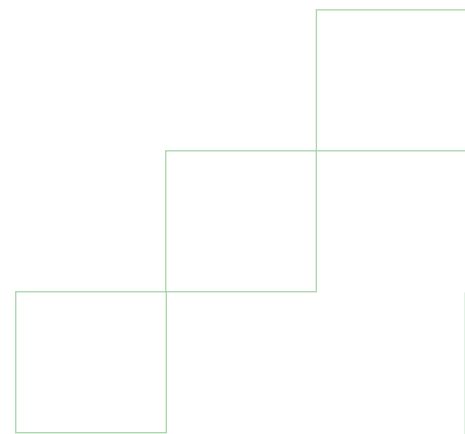
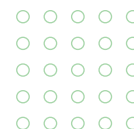
- 1) Warsztat o przedsiębiorczości społecznej.
- 2) Warsztat TIK.
- 3) Nauka języka angielskiego.
- 4) Uczenie się przez całe życie.
- 5) Mobilność edukacyjna.

Projekt Up-skilling Europe jest krokiem w kierunku pełnej integracji społeczeństwa europejskiego, w którym każdy obywatel ma dostęp do wysokiej jakości edukacji i do zatrudnienia, a tym samym doskonale wpisuje się w cele programu Erasmus+.

Tabela 12. Be Active through Life Long Learning

Partner polski	Towarzystwo Wolnej Wszechnicy Polskiej Oddział w Lublinie
Kraje pozostałych partnerów	Islandia (koordynator), Hiszpania
Budżet projektu	199 438 euro
Daty realizacji	01-09-2014 – 30-09-2016
Numer projektu	2014-1-IS01-KA204-000173
Strona internetowa projektu	 www.ball-project.eu

Celem projektu było opracowanie wytycznych pozwalających na jak najlepsze przygotowanie do emerytury osób w wieku przedemerytalnym, na tzw. „wczesnym etapie trzeciego wieku”, z uwzględnieniem odniesień do środowiska społecznego i kulturowego tych osób oraz z wykorzystaniem ciągłego uczenia się i dzielenia się wiedzą. Innowacyjne rezultaty są przeznaczone dla wszystkich podmiotów zainteresowanych wczesnym przygotowaniem obywateli do zbliżającego się „trzeciego wieku” – organizacjom pozarządowym, władzom lokalnym i firmom. Wyniki z pewnością będą miały wpływ na przyszłe działania samych partnerów oraz organizacji zaangażowanych w projekt. Wszyscy partnerzy są powiązani z ogólnoswiatową siecią uniwersytetów trzeciego wieku (AIUTA), organizacją, która będzie forum do rozpowszechniania wyników, więc można mieć nadzieję, że wpłyną one również na przyszłe działania jednostek zrzeszonych.

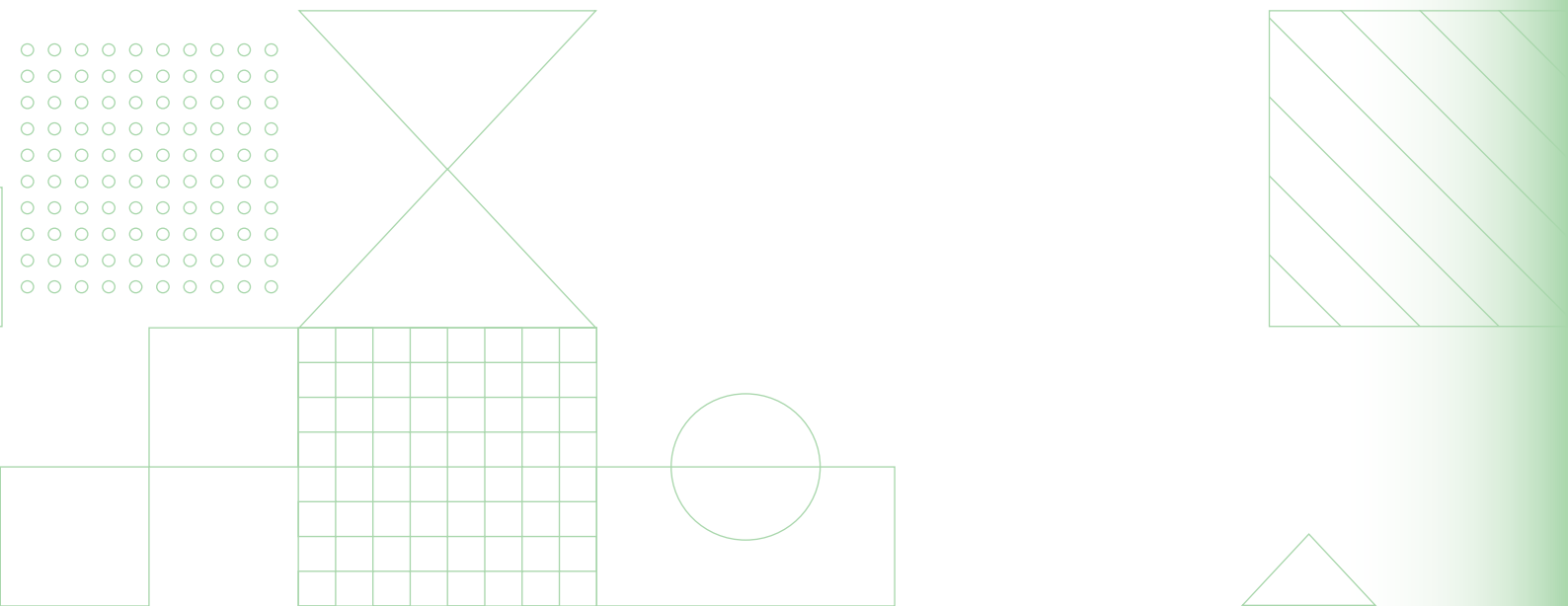

Tabela 13. Strategic Partnership in Adult Migrant Education: Perspectives from Mediterranean, Baltic Sea Regions

Partner polski	Fundacja Ośrodek Badań nad Migracjami
Kraje pozostałych partnerów	Litwa (koordynator), Cypr, Malta, Hiszpania, Włochy
Budżet projektu	83 350 euro
Daty realizacji	01-09-2014 – 30-09-2016
Numer projektu	2014-1-LT01-KA204-000643
Strona internetowa projektu	 www.diversitygroup.lt/fwp_portfolio/simple

Lata od 1990 do 2010 to okres intensywnej międzynarodowej migracji w Europie, a zatem wyzwań dla krajowych i międzynarodowych polityk i dla społeczeństw krajów przyjmujących. Podczas kiedy kraje Europy Zachodniej zaczęły krytycznie oceniać proces integracji imigrantów i działania podejmowane w ramach polityki integracyjnej, „nowe” państwa członkowskie UE stanęły w obliczu wyzwań związanych z tworzeniem regulacji dotyczących migracji i wypracowaniem strategii integracji migrantów. W tejsze integracji dostęp do edukacji jest uważany za jedno z podstawowych praw i potrzeb migrantów. Projekt „Perspectives from Mediterranean, Baltic Sea Regions” zakładał poprawę dostępu do edukacji dla dorosłych migrantów na podstawie analizy dobrych praktyk realizowanych w każdym kraju uczestniczącym w projekcie.

Rezultatem projektu są studia przypadku integracji migrantów i edukacji dorosłych w krajach uczestniczących w projekcie oraz rekomendacje dotyczące edukacji migrantów i ich integracji.

**5. Korzyści
wynikające ze
współpracy
międzynarodowej**

Wymiana doświadczeń, podniesienie kompetencji, nawiązanie nowych kontaktów branżowych, pomysły na nowe wspólne działania, finansowanie działalności – to najczęściej wymieniane korzyści z realizacji inicjatyw w międzynarodowym gronie, w tym projektów edukacyjnych w ramach programu Erasmus+. Co konkretnie się za tym kryje i co dobrego wynika z nich na poziomie organizacji, jej kadry i otoczenia? A może jest jeszcze coś więcej? Niewątpliwie tak! O bogactwie owoców międzynarodowej współpracy w ostatnim już rozdziale piszą edukatorzy dorosłych z biblioteki, uniwersytetu trzeciego wieku, uniwersytetu ludowego i centrum kształcenia ustawicznego.

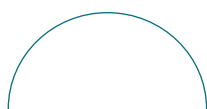
Udoskonalenie działań edukacyjnych poprzez wprowadzenie atrakcyjnych form zajęć, wdrażanie sprawdzonych za granicą modeli uczenia motywujących osoby dorosłe do nauki i rozwoju czy opracowanie programu edukacyjnego w zupełnie nowym obszarze – to realne korzyści ze współpracy z partnerami z innych krajów. Przykładem ujętym w tym rozdziale jest rolnik ekologiczny – kierunek, w którym w oparciu o wypracowany w projekcie o charakterze międzysektorowym program nauki bez ocen, kompetencje zdobywają kolejne grupy dorosłych zainteresowanych nowymi możliwościami rozwoju i pracy.

Cennym efektem współpracy międzynarodowej może być też odkrywanie zjawisk, problemów, o których wcześniej nie zdawaliśmy sobie sprawy. Tak było np. w projekcie dotyczącym diagnozy potrzeb i oczekiwań osób przechodzących wkrótce na emeryturę realizowanym przez lubelski UTW, gdzie dzięki hiszpańskim i islandzkim doświadczeniom odkryto wartość upodmiotowienia tej grupy, m.in. na drodze zaangażowania na rzecz innych. Ważną inspiracją w działaniach edukacyjnych na rzecz osób dorosłych była też siła oddolnych inicjatyw podpatrywanych u zagranicznych partnerów.

Motywacja przez duże „M” to kolejny owoc międzynarodowej współpracy. Motywacja chociażby do uczenia się języka obcego, zgłębienia nowych metod i poznawania innowacyjnych narzędzi czy uwierzenia, że „to się da zrobić”. Czasem pojawia się też motywacja do zmiany, zarówno na poziomie organizacji, jak i poszczególnych uczestników współpracy. W wymiarze osobistym to może być np. porzucenie uprzedzeń i stereotypów, otwarcie na inność i budowanie wspólnoty. Jak wynika z doświadczeń opisanych w tym rozdziale, siłą napędową motywacji bywa też satysfakcja ze zwieńczonej udanymi rezultatami, choć nieraz wymagającej i żmudnej wspólnej pracy projektowej.

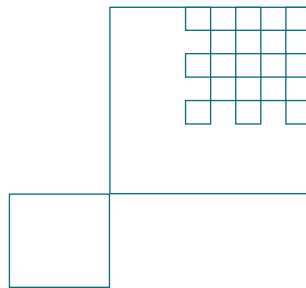
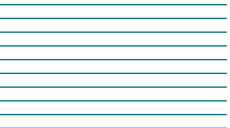

AGATA POCZMAN
Fundacja Rozwoju Systemu
Edukacji, Narodowa Agencja
Programu Erasmus+, Zespół
Edukacja Dorosłych.

Wiele może wydarzyć się też niejako „przy okazji” realizacji międzynarodowych przedsięwzięć. Poprawa relacji w zespole czy pomiędzy kadrą centrum kształcenia ustawicznego a jego słuchaczami zaangażowanymi w przyjęcie zagranicznych gości, lepsza rozpoznawalność biblioteki w środowisku, dzięki której zapraszana jest do nowych koalicji i wyróżniana za działalność nie tylko w obszarze czytelnictwa, ale także międzypokoleniowej integracji, lepsze poznanie własnego potencjału i wykorzystanie go w realizacji nowych, odważnych przedsięwzięć, przekonanie, że nasza organizacja też ma wiele do dania innym, odkrycie, że nawet z tak odległych kulturowo realiów jak Chiny można czerpać inspiracje przydatne na rodzimym polu – to tylko niektóre ze skutków „ubocznych” międzynarodowej kooperacji.

Na kolejnych stronach przedstawiono także kilka pomysłów, jak na co dzień czerpać korzyści z międzynarodowych inicjatyw edukacyjnych i je pomnażać. O tym, że efektami współpracy warto się dzielić, nie trzeba już chyba nikogo przekonywać.

Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Krakowie

1. Jakich korzyści może oczekiwać instytucja kultury prowadząca działalność edukacyjną od współpracy w ramach realizacji projektów międzynarodowych w porównaniu do tych dostępnych w kraju?

Instytucje kultury, a wśród nich biblioteki, są szczególnie miejscami w społecznościach lokalnych. Ich głównym zadaniem jest **realizacja programu zadań publicznych w obszarze kultury. Coraz częściej zaczynają odgrywać rolę centrów integracji środowiskowej poprzez edukację** (rozwój wiedzy i umiejętności niezbędnych do działania) w celu osiągnięcia aktywności społecznej stanowiącej podstawę społeczeństwa obywatelskiego (zaangażowanie w rozwiązywanie problemów własnych i środowiska, aktywność w życiu publicznym). **Takie podejście jest podejściem modelowym i umożliwi rozwój**, a więc zmianę postaw, rozbudzenie twórczości i innowacji, otwarcie na zmiany.

Projekty międzynarodowe ze względu na założenia i skalę oddziaływania są projektami niezwykle ważnymi dla instytucji kultury, szczególnie dla bibliotek. Często stają się ważnym przyczynkiem do ugruntowania ich profilu programowego, wspomagając, nie tylko finansowo, realizowane działania. Mogą stymulować poczucie przynależności do wspólnego europejskiego kręgu kulturowego i historycznego. Ważne jest jednak, aby osoby w nie zaangażowane były przekonane o celowości ich realizacji; muszą dostrzegać ich edukacyjne aspekty na każdym poziomie. Warunkiem niezbędnym i koniecznym do osiągnięcia sukcesu jest zdolność takiego zainteresowania pracowników tematyką współpracy międzynarodowej, aby zechcieli oni poszerzać swoje umiejętności oraz widzieli sens wspólnej pracy w tworzeniu forum upowszechniania wiedzy na poziomie ponadnarodowym. Działania te – rozwijane poprzez współpracę, wymianę doświadczeń, wiedzy i mobilności na poziomie europejskim – stymulują aktywne postawy edukacyjne. Wymiana doświadczeń z partnerami z innych krajów europejskich powoduje, że bibliotekarze mają szansę zdobywania innych niż do tej pory – niemal normatywnie – przypisywanych im kompetencji.

Nie do przecenienia jest możliwość poszerzenia przez biblioteki międzynarodowych kontaktów o organizacje z Unii Europejskiej (nie tylko instytucje kultury), zacieśnienia współpracy między pracownikami i wolontariuszami tych jednostek w celu lepszej realizacji założonych krajowych i międzynarodowych celów, a przede wszystkim poszerzenie i udoskonalenie oferty edukacyjnej pod kątem potrzeb środowiska lokalnego, bazując często na doświadczeniach europejskich. Aby czynić to skutecznie, ważne jest uświadomienie sobie głównych wyzwań stojących przed bibliotekami w perspektywie kolejnych lat, skali skomplikowanych powiązań

DR MARIA JEDLIŃSKA
Doktor n. przyrodniczych;
ekspert ds. integracji społecznej
i cyfrowej seniorów, w tym
integracji międzypokoleniowej;
pracownik Wojewódzkiej
Biblioteki Publicznej w Krakowie;
pomysłodawca i koordynator
programu „Szkola @ktywnego
Seniora” – S@S oraz szeregu
międzynarodowych projektów
edukacyjnych dofinansowanych
przez program Grundtvig („Uczenie
się przez całe życie”); członek
organizacji pozarządowych
(Stowarzyszenie Bibliotekarzy
Polskich – SBP, Absolwentów
Akademii Górniczo-Hutniczej,
Towarzystwo Polsko-Niemieckie
w Krakowie – TPNK, Koło Integracji
Bibic). Ambasador Elektronicznej
platformy na rzecz uczenia się
dorosłych – EPALE i sieci aktywnych
bibliotekarzy – LABIB); z ramienia
Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej
w Krakowie przedstawiciel
w Małopolskim Partnerstwie na
rzecz kształcenia ustawicznego oraz
w Małopolskim Kłastrze Seniora.

↑ Szkoła @ktywnego Seniora –
miejsce spotkań pokoleń

Autor zdjęcia: Maria Jedlińska

występujących w życiu i rozwoju nowoczesnych społeczeństw i na tej bazie – poszukiwanie rozwiązań budujących wspólnotę działania.

Międzynarodowa współpraca umożliwia większe wykorzystanie potencjału bibliotek, które niejednokrotnie mogą być wzorem dla partnerów z zagranicy z racji swoich działań prowadzonych pro publico bono, oferowaniu szerokiego dostępu do wiedzy i informacji, integrowaniu środowiska.

Zdobywane doświadczenia na poziomie Europy przyczyniają się do zmiany stereotypów. Nauczmy się korzystać z tej wiedzy, wdrażać we własne strategie rozwoju (czy to instytucjonalnego, czy osobistego), dzielić się nią z innymi podmiotami!

2. Jakie są możliwości upowszechniania zdobytego na poziomie międzynarodowym doświadczenia wśród innych bibliotek? Czy jako biblioteka wojewódzka macie Państwo szczególne możliwości w tym zakresie?

Biblioteki w terenie zainteresowane są głównie udostępnianiem zbiorów i promocją czytelnictwa. Coraz jednak częściej ich działania wykraczają poza podstawową misję. Rozwijają współpracę z innymi podmiotami, aby na bazie kultury i edukacji tworzyć ośrodki integracji i komunikacji społecznej. Doświadczenia europejskie uczą, że jest możliwe stworzenie sieci bibliotek jako ośrodków

społeczno-kulturalnych wspierających międzypokoleniową integrację społeczną poprzez działania kulturalne i edukację obywatelską.

W tworzeniu takiej sieci w Małopolsce pomocne są międzynarodowe doświadczenia Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Krakowie. Jako główna, publiczna biblioteka województwa ma zadania wykraczające poza gromadzenie i udostępnianie zbiorów, w tym te związane z merytorycznym wsparciem samorządowych bibliotek publicznych w regionie, przekazując im m.in. wiedzę na temat swoich edukacyjnych doświadczeń.

Działania upowszechniające mają zróżnicowany charakter – od indywidualnych porad pracowników biblioteki przez zorganizowane w formie szkoleń czy konferencji spotkania po zamieszczanie informacji na stronie internetowej i Facebooku. Coraz częściej tym typem działań interesują się media (telewizja, radio, media społecznościowe). Przy ich pomocy też te informacje upowszechniamy.

Ciekawą formą promocji projektów jest zaangażowanie beneficjentów (w naszym przypadku głównie seniorów) do prowadzenia zajęć z bibliotekarzami i pokazywania sposobu na osiąganie określonych rezultatów. Ten typ szkoleń cieszy się dużym zainteresowaniem, nawet wśród grup zagranicznych odwiedzających naszą bibliotekę (Niemcy, Ukraina czy wielonarodowościowe grupy przyjeżdżające do Krakowa w ramach projektów realizowanych przez inne instytucje kultury). Sprawia to wiele radości osobom biorącym udział w takich spotkaniach. Myślę, że ten typ oddolnych inicjatyw jest najbardziej efektywny.

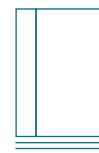
Poprzez udział w sieci LABIB, która skupia liderów i trenerów bibliotek z całej Polski (organizator: Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego) jest możliwość upowszechniania informacji o projektach i ich rezultatach podczas kilkudniowych ogólnopolskich spotkań czy organizowanych webinarów. Z takiej możliwości też korzystamy.

Nasz dział odwiedzają nie tylko bibliotekarze z bibliotek publicznych położonych w różnych miejscach w Polsce, ale też trenerzy i liderzy organizacji pozarządowych czy pracownicy uczelni wyższych. Jak sami twierdzą – z tych spotkań czerpią inspirację do działań.

3. Jaka jest Państwa największa korzyść z dotychczas zrealizowanych projektów, w porównaniu do tego, co możliwe byłoby do osiągnięcia w projekcie krajowym? Prosimy o podanie konkretnego przykładu.

Patrząc z perspektywy 10 lat prowadzenia partnerskiego programu „Szkoła @ktywnego Seniora – S@S”, który obejmuje wiele tematycznych projektów, trudno wymienić ten jeden szczególnie. Wszystkie realizowane były i są oparte o promocję nowych technologii wśród mieszkańców, głównie tych starszych. Środki finansowe, otrzymane głównie z programu Grundtvig, a obecnie Erasmus+, umożliwiły urzeczywistnienie wielu wspaniałych pomysłów, rozwój zainteresowań zarówno seniorów, jak i pracowników, poszerzenie wiedzy, włączenie się w wolontariat.

Nie waham się stwierdzić, że bez projektów międzynarodowych (rozpoczętych już w 2007 roku) działania WBP w Krakowie nie miałyby takiego zasięgu i tak widocznych efektów edukacyjnych. Nie chodzi tylko o liczbę przeszkolonych z TIK osób starszych (ponad dwa i pół tysiąca), ale o stworzenie pewnego

modelu edukacji, na którym wzorują się inne organizacje i instytucje. Biblioteka nie byłaby aż tak zauważalnym miejscem nauczania osób starszych (nie tylko na poziomie regionu), nie byłaby partnerem dla tak wielu organizacji seniorskich czy uczelni, a pracownicy nie mieliby łatwo dostępnej szansy na podnoszenie swoich kwalifikacji cyfrowych i językowych. Dzięki tym projektom udało się opracować metodologię nauczania wynikającą z wymiany doświadczeń z kolegami z Europy. Niejednokrotnie dokonywano korekty sposobu przekazu wiedzy, aby później dzielić się nią podczas szkoleń z bibliotekarzami województwa małopolskiego. Wprowadzono nowe oryginalne oferty szkoleniowe, m.in. zajęcia z redakcji tekstów, przygotowywania składów publikacji, skanowania, warsztaty muzyczne, ruchowe, językowe, spotkania podróżnicze, wykłady edukacyjne. Dzięki tym działaniom, nastąpił zauważalny wzrost zainteresowania młodych nauczycieli/pracowników edukacją osób starszych oraz rozwojem kontaktów międzynarodowych. Młodzi trenerzy, głównie bibliotekarze i studenci bibliotekarstwa Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie i Uniwersytetu Jagiellońskiego, zostali zmotywowani do nauki języków obcych, podnoszenia kwalifikacji poprzez opracowywanie nowych metod nauczania osób starszych oraz często do korekty sposobu przekazu wiedzy, czemu służyły programy i rozmowy z trenerami krajów partnerskich. Uczyli się, jak efektywnie działać poprzez integrację słuchaczy, tworzenie wspólnoty. Określali cele, wierząc w ich realizację. Mieli świadomość popełnianych czasami błędów, ale nauczyli się wyciągać wnioski i udoskonalać swoje metody pracy. Zdobywali wiedzę, która jest nie do przecenienia na współczesnym rynku pracy!

Osoby zarządzające projektami rozwinęły umiejętności menedżerskie, włączyły się na poziomie regionalnym i ogólnopolskim, a nawet europejskim (platforma EPALE) w działania gremiów eksperckich zajmujących się edukacją dorosłych. Bez doświadczenia zdobywanego sukcesywnie w czasie trwania projektów byłoby to niezwykle trudne do osiągnięcia.

No i wreszcie seniorzy. A może – przede wszystkim seniorzy.

Efektom prowadzonych projektów jest wzrost umiejętności oraz zainteresowania osób starszych nowymi technologiami ICT (komputer, telefonia cyfrowa, fotografia, Skype, e-administracja, tworzenie stron www i blogów, korzystanie z mediów społecznościowych), a na ich bazie – działaniami społecznymi, kulturalnymi, edukacyjnymi (spotkania, warsztaty, wystawy). Sprawdzianem umiejętności komputerowych była organizowana w każdym roku jedyna w Europie Międzynarodowa Komputerowa Olimpiada Seniorów, w której uczestniczyły osoby z Finlandii, Francji i Polski (w wieku 63 – 90 lat!). Stała się jednym z głównych „motorów” motywujących seniorów do nauki. Udział w niej przyczynił się do przełamania lęku nie tylko przed nowymi technologiami, ale również przed rywalizacją na tak – wydawałoby się – nietypowym dla seniorów polu, jak nowe technologie.

Swoją wiedzę komputerową seniorzy wykorzystywali m.in. podczas przygotowywanych przez siebie prezentacji multimedialnych oraz opracowywania tekstu i zdjęć do książki *Małopolska w naszej pamięci i fotografii* (wersja

polska i angielska). Brali aktywny udział w spotkaniach ze swoimi rówieśnikami z zagranicy i międzynarodowej konferencji w Krakowie, co motywowało ich do nauki języków.

Jako jedni z pierwszych zaczęliśmy realizować na poziomie europejskim bardzo modny obecnie temat „pamięci lokalnej”. Temat budzący coraz większe zainteresowanie i inicjujący tworzenie bibliotecznych cyfrowych zbiorów oddolnie, przez członków danej społeczności. We współpracy z 9 partnerami UE zostały opracowane cyfrowe „mapy pamięci” lokalnych społeczności w Europie i umieszczone na międzynarodowej platformie internetowej, mającej wymiar europejski (projekt Heurit AGE, realizowany w ramach programu Grundtvig w latach 2009–2011).

4. Co zyskała biblioteka jako instytucja?

Przede wszystkim poszerzyła bazę kontaktów o organizacje i instytucje państw Unii Europejskiej, a na lokalnym poziomie – o organizacje i uczelnie wyższe, których pracownicy z zainteresowaniem śledzą nasze działania (część efektów wprowadzali przy tworzeniu własnych uniwersytetów trzeciego wieku, szczególnie dotyczyło to zainteresowania osób starszych nowymi technologiami ICT, a na ich bazie – działaniami społecznymi, kulturalnymi).

Została zauważona jako znaczący ośrodek edukacji nie tylko na poziomie lokalnym, ale regionalnym i ogólnokrajowym, wchodząc na przykład – jako członek – do Ogólnopolskiej Koalicji 50+ „Dojrzałość w Sieci” czy Małopolskiego Partnerstwa na rzecz Kształcenia Ustawicznego. Program S@S został zgłoszony przez Urząd Miasta Krakowa jako „dobra praktyka” do EUROCIETIES w Brukseli (2012 r., link do opracowania: nws.eurocities.eu/MediaShell/media/Krakow%20demographic%20change%20report.pdf).

WBP jest rocznie (od 2010 roku) wyróżniana za swą działalność, m.in. przyznaniem przez Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego tytułu „Miejsce przyjazne seniorom”.

W opinii osób korzystających z oferty biblioteki – prowadzimy ciekawą, otwartą na zmiany działalność, oferując pole do integracji społecznej, inspirującego międzypokoleniowego i międzykulturowego dialogu.

A to cieszy!

Towarzystwo Lubelskiego Uniwersytetu Trzeciego Wiek w Lublinie

---

MAŁGORZATA STANOWSKA
Dyrektor Lubelskiego
Uniwersytetu Trzeciego Wiek
w Lublinie; wiceprezydent AIUTA
(Międzynarodowe Stowarzyszenie
Uniwersytetów Trzeciego Wiek);
członek Komisji Ekspertów ds. Osób
Starszych przy Rzeczniku Praw
Obywatelskich; absolwentka historii
i studiów podyplomowych z zakresu
prawa i administracji rządowej
i samorządowej na UMCS w Lublinie
oraz studiów podyplomowych
z zakresu prowadzenia kształcenia
ustawicznego na odległość na
Uniwersytecie Warszawskim;
specjalista ds. edukacji osób
starszych w Towarzystwie
Wolnej Wszechnicy Polskiej
Oddz. w Lublinie; koordynator
programów edukacyjnych dla
seniorów w Lublinie; uczestnik
wielu projektów dotyczących
aktywizacji osób starszych; posiada
doświadczenie w organizacji
wymiany międzynarodowej zdobyte
w programie RITA, Socrates –
Grundtvig; „Uczenie się przez całe
życie” – Grundtvig oraz Erasmus+
Edukacja dorosłych.

● **1. Jaka jest największa wartość dodana wynikająca z aktywnego uczestnictwa w międzynarodowej organizacji działającej na rzecz seniorów? Czy środowisko międzynarodowe pozwala zdobyć wiedzę i doświadczenia nieosiągalne na gruncie krajowym?**

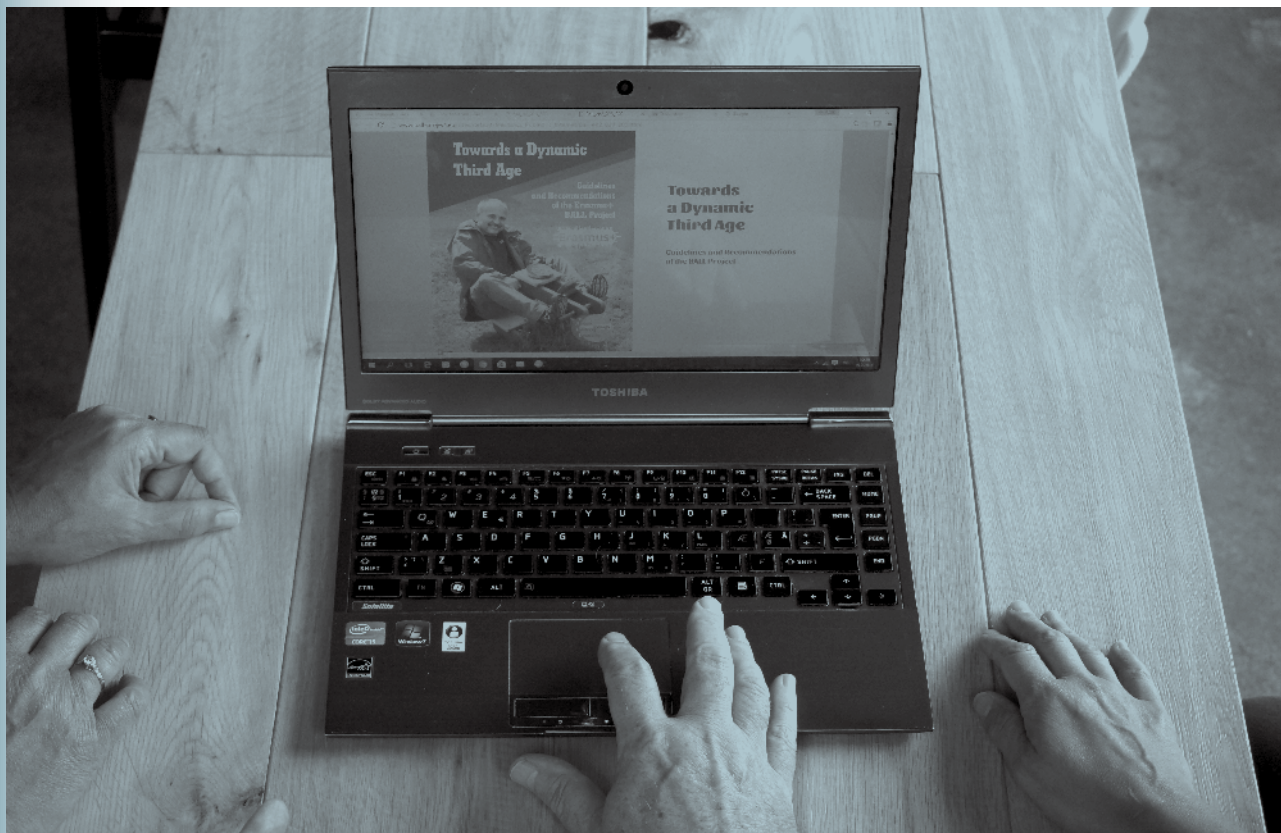
Międzynarodowe Stowarzyszenie Uniwersytetów Trzeciego Wiek AIUTA (fr.: *Association Internationale des Universités du Troisième Âge*), w którym mam zaszczyt pełnić funkcję wiceprezydenta, skupia uniwersytety trzeciego wieku wszystkich typów ze wszystkich kontynentów i już od ponad czterech dekad propaguje ideę edukacji seniorów poprzez wymianę doświadczeń pomiędzy uniwersytetami trzeciego wieku, promowanie innowacji w dziedzinie uczenia się osób starszych oraz badań naukowych dotyczących poprawy jakości życia i aktywności społecznej osób, które kończą lub zakończyły pracę zawodową. Celem AIUTA jest rozpoznanie i docenienie doświadczenia osób starszych, a także pobudzenie ich do aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym i gospodarczym jako pełnoprawnych aktywnych obywateli.

Ludzie starsi mają szczególnie ważną rolę do spełnienia – nabyta przez nich wiedza, w połączeniu z doświadczeniem zgromadzonym w ciągu wielu lat życia, tworzą wartości bardzo cenne dla społeczeństwa, a im samym powinna dawać poczucie satysfakcji – tak mówiła już przed 40 laty profesor Halina Szwarc, założycielka pierwszego UTW w Polsce, reprezentująca rodzący się ruch polskich uniwersytetów trzeciego wieku w AIUTA.

Przed szybko rozwijającym się ruchem uniwersytetów trzeciego wieku w Polsce w ostatnich latach stanęło nowe poważne wyzwanie. Jest nim aktualizacja stworzonych ponad 40 lat temu modeli kształcenia i aktywizacji seniorów oraz skierowanej do nich oferty edukacyjnej. Warunki życia oraz formy zaspokajania potrzeb ludzi starszych w ostatnich czterdziestu latach uległy ogromnej zmianie. Seniorzy w kolejnych pokoleniach są coraz lepiej wykształceni, zdrowsi, dłużej żyją, ale także oczekują większego komfortu życia na emeryturze i większych możliwości samorealizacji. Pojawienie się tak licznej grupy osób starszych jest zjawiskiem nowym, które nigdy wcześniej w historii nie wystąpiło w takiej skali.

Członkowie AIUTA spotykają się dwa razy w roku na konferencjach i sympozjach, których tematyka skupia się wokół wybranego problemu. Dwie takie konferencje odbyły się w Polsce dzięki naszemu aktywnemu uczestnictwu w tym stowarzyszeniu. Pierwsza w Warszawie w 1987 r. – poświęcona wpływowi aktywności fizycznej

i umysłowej na jakość życia seniorów, a druga w Lublinie w 2015 r., pt. „Studenci trzeciego wieku studentami nowej generacji”. Dały wszystkim uczestnikom możliwość bezpośrednich kontaktów z osobami tworzącymi ruch uniwersytetów trzeciego wieku na całym świecie. Dzięki temu mieliśmy okazję poznać, w jaki sposób tworzą swoje uniwersytety, w jaki sposób je organizują, prowadzą zajęcia, a także, w jaki sposób znajdują środki na ich finansowanie. Bez aktywnego udziału w pracach AIUTA nigdy nie mielibyśmy okazji bezpośredniego podzielenia się doświadczeniami „uniwersyteckimi” z osobami prowadzącymi UTW w Chinach, Japonii, Senegal, Kolumbii, Islandii, Hiszpanii czy Wielkiej Brytanii, nie wspominając już o możliwości osobistego odwiedzenia ich uczelni, porozmawiania ze słuchaczami, a nawet uczestnictwa w zajęciach. Tylko aktywnie uczestnicząc w pracach AIUTA, dzieląc się z tą organizacją swoim czasem i doświadczeniem, mogę korzystać z doświadczenia innych jej członków. Przecież problemy, przed którymi stanął polski ruch uniwersytetów trzeciego wieku, w innych krajach są rozwiązywane już od dawna. Zamiast wyważać drzwi, często rozsądniej jest posłuchać, w jaki sposób inni je otworzyli. W szczególności służyć temu projekty partnerskie realizowane w programie Erasmus+ przez uniwersytety zrzeszone w AIUTA. Tak często powtarzane hasło „Aktywne starzenie się” jest tematem wielu projektów, które poruszają tak ważne kwestie, jak: aktywne uczestnictwo w życiu społecznym,

↑ *Wspólna praca nad rezultatami projektu*

Autor zdjęcia: Małgorzata Stanowska

kształcenie ustawiczne w edukacji pozaformalnej, zatrudnienie osób starszych, zdrowie czy rekreacja. To tylko niektóre przykłady projektów międzynarodowych realizowanych w ostatnich latach. Nie tylko promują aktywne starzenie się, ale przede wszystkim mają na celu opracowanie metodologii opartej na szkoleniu przez moderatorów-rówieśników. Nabyta w projektach wiedza i umiejętności wzbogacają warsztaty i programy edukacyjne na temat aktywnego starzenia się w wersji „twarzą w twarz” oraz w wersji e-nauczania. Służą promowaniu wymiany praktyk i współpracy między organizacjami zajmującymi się uczeniem się osób dorosłych w ramach europejskiej sieci.

Ale copółroczne spotkania AIUTA to nie tylko kontakty z kolegami z innych krajów. Nie mniej ważne, a może nawet ważniejsze są spotkania organizowane tu, w Polsce. Tradycyjnie już, oprócz członków AIUTA z całego świata, zapraszani są nie przedstawiciele wszystkich środowisk związanych z edukacją seniorów, także przedstawiciele władz i instytucji mających wpływ na tę edukację, z kraju będącego gospodarzem konferencji. To jedyna taka okazja, kiedy nie muszą oni podróżować po całym świecie, żeby spotkać się bezpośrednio z najwybitniejszymi ambasadorami edukacji przez całe życie z całego świata. Tak więc, to nie tylko ja doskonalę swój warsztat dyrektora UTW, ale, dzięki aktywnej działalności w AIUTA, daję taką możliwość przedstawicielom wszystkich środowisk UTW w kraju. Wartości tych spotkań dla polskiego ruchu UTW nie da się przecenić. Są jedyną taką okazją dla osób chcących pełnić role nauczycieli i organizatorów UTW czy też dzielić się swoją własną wiedzą i doświadczeniem, także w zakresie nauczania o starzeniu się na kursach gerontologii na uniwersytetach. Nie potrafię zliczyć wszystkich projektów zrealizowanych dzięki kontaktom i relacjom nawiązanym podczas spotkań AIUTA.

2. W jaki sposób można wykorzystać tę wiedzę w działalności edukacyjnej prowadzonej przez LUTW?

Często, dokonując analizy czy też poszukując sensu i celowości udziału w projektach międzynarodowych, wskazujemy na tzw. wymianę doświadczeń. Ale co tak naprawdę kryje się w tym stwierdzeniu? Słowo „doświadczenie”, w tym kontekście, może mieć dwa różne znaczenia. Po pierwsze, współpraca międzynarodowa to wyjątkowa okazja do poznania doświadczeń zaangażowanych organizacji, do poznania licznych aspektów edukacji osób dorosłych osadzonej w ich uwarunkowaniach kulturowych. Ale, po drugie, jest to także zderzenie się różnych metod pracy nad projektem, wynikających z tychże różnych uwarunkowań historycznych i kulturowych. To „doświadczenie” wzajemnego ubogacania się, przenikania w działania, otwierania na inność i budowania wspólnych dróg.

Praca metodą projektu jest jedyną okazją do wzajemnego poznania, przełamywania stereotypów, do zobaczenia problemów z perspektywy osób ukształtowanych w różnych kręgach kulturowych. Daje możliwość znajdowania bardziej uniwersalnych rozwiązań w warunkach spotkania bardzo różnych kultur. Jest też platformą do zacieśniania więzi pomiędzy mieszkańcami Europy, wychodzenia naprzeciw sobie, przekraczania barier narodowych, czasami uprzedzeń (co szczególnie widoczne jest w partnerstwie starszego pokolenia), ograniczeń kulturowych, językowych. Okazją do wzajemnego ubogacania.

W działalności edukacyjnej UTW takie kontakty także można zobaczyć w dwóch różnych aspektach. Z jednej strony mamy okazję do czerpania z doświadczeń innych, do przenoszenia ich rozwiązań na grunt polski. Jednym z takich rozwiązań jest np. brytyjski model UTW, który opiera się na zajęciach prowadzonych społecznie przez samych słuchaczy. Takie uniwersytety nie zatrudniają zewnętrznych wykładowców, ale poszukują ich wśród swoich słuchaczy. Gdybyśmy tego nie zobaczyli na własne oczy, to nadal twierdzilibyśmy, że to niemożliwe. Tymczasem dziś możemy powiedzieć, że w polskich warunkach, wobec niskiego poziomu zaangażowania społecznego polskich seniorów, jest to być może trudne, ale nie niemożliwe. Są w Europie kraje, gdzie taki system świetnie funkcjonuje. Innym rozwiązaniem, którego być może nigdy nie zobaczylibyśmy bez udziału w pracach międzynarodowej organizacji, jest chiński system uniwersytetów trzeciego wieku, którego elementy dotyczące relacji pomiędzy UTW a lokalną społecznością można asymilować na polskim gruncie. Uczestnictwo w opiece nad dziećmi w zamian za możliwość korzystania z infrastruktury sportowej i rekreacyjnej wspólnoty to tylko jeden z przykładów zorganizowanej aktywności seniorów, którą chciałabym zaszczerpić na polskim gruncie. Ktoś mógłby powiedzieć, że to niewykonalne, ale ja, dzięki uczestnictwu w pracach AIUTA, wiem, że to działa! Podobnie jak wirtualne uniwersytety trzeciego wieku, tak popularne w Australii, Nowej Zelandii, Indiach, Wielkiej Brytanii.

Z drugiej strony, z wielkim sentymentem wspominam samą współpracę z partnerami z Islandii i Hiszpanii przy projekcie BALL (ang. *Be Active Through Lifelong Learning*) w programie Erasmus+. Były to dwa lata bardzo intensywnej pracy, podczas której wszyscy mieliśmy poczucie, że pracujemy nad wyjątkowym tematem, a wypracowane efekty będą jeszcze bardzo długo służyć wielu ludziom, organizacjom, instytucjom w Europie. Jednocześnie, obok problemów merytorycznych, bezustannie zmagaliśmy się z przełamywaniem różnic w sposobie pracy poszczególnych partnerów, wynikających z olbrzymich różnic kulturowych. Na tym poziomie bezpośrednio uczyliśmy się swoich zwyczajów, uczyliśmy się właściwie rozumieć swoje myśli i zachowania w kontekście olbrzymich różnic w tradycji i kulturze islandzkiej, hiszpańskiej i polskiej, mając przy tym świadomość, że projekt, w którym uczestniczymy, jest projektem ogólnoeuropejskim, a więc jego efekty powinny być ponadkulturowe. Świadomość znaczenia tego wyzwania rekompensowało nam zmęczenie. A widoczne efekty na gruncie lokalnym i olbrzymie zainteresowanie publikacją końcową ze strony przedstawicieli różnych środowisk dało satysfakcję z dobrze wykonanej pracy.

Inny projekt europejski – *More Than Neighbours* (MTN), w którym studenci-seniorzy, przełamując stereotypy, uprzedzenia czy wręcz brak doświadczenia w pracy metodą projektu, uczyli się od siebie nawzajem metodyki takich działań, a także poprzez działania projektowe poznawali swoją historię, kulturę, nabywali nowe umiejętności językowe – był syntezą tych dwóch aspektów projektów międzynarodowych. Składał się z szeregu działań, których nadrzędnym celem była wspólna ich realizacja przez grupy seniorów z różnych krajów w międzynarodowych zespołach, a poprzez tę pracę – wzajemne poznawanie siebie i swoich kultur oraz przełamywanie barier i uprzedzeń.

Ciekawym doświadczeniem w ramach programu Erasmus+ był dla nas także sam proces poszukiwania partnerów zagranicznych i pozyskiwania ich do wspólnych projektów. Począwszy od rozpoznawania doświadczeń innych organizacji, poprzez poszukiwanie wspólnych przestrzeni, a następnie wypracowywanie metody, która pozwoli na wspólne zaangażowanie w rozwiązanie postawionego problemu. Nie znam innych programów, gdzie słowo „partnerstwo” znaczyłoby tak wiele i było czymś tak bardzo odczuwalnym.

3. Jaka jest największa korzyść z dotychczas zrealizowanych projektów, w porównaniu do tego, co możliwe byłoby do osiągnięcia w projekcie krajowym?

Populacja osób starszych, rosnąca niezwykle dynamicznie, stwarza duże wyzwania społeczne. W krajach uprzemysłowionych liczba osób, których emerytura trwa kilkadziesiąt lat, stale rośnie. Działania w ramach projektu BALL koncentrowały się na rozpoznaniu obecnej sytuacji osób wchodzących w tzw. trzeci wiek, a następnie na wypracowaniu propozycji uniwersalnych metod przygotowania pracowników do przejścia na emeryturę w oparciu o wiedzę i doświadczenia osób, które jakiś czas już są emerytami. Rezultaty projektu są obecnie szeroko rozpowszechnione, a opracowane materiały posłużyły za punkt wyjścia kolejnych projektów.

Dla nas, jako uniwersytetu trzeciego wieku, uczestnictwo w projekcie było okazją do poznania potrzeb i oczekiwań osób przechodzących na emeryturę, z których do tej pory nie zdawaliśmy sobie sprawy. Wykorzystujemy tę wiedzę zarówno w działaniach uniwersyteckich, jak i w projektowaniu aktywności naszego UTW w środowisku lokalnym. Mamy nadzieję, że już wkrótce będziemy mogli pochwalić się konkretnymi efektami naszych działań. Potrzeba zaangażowania emerytów w środowisko społeczne i kulturowe dla dobra tego środowiska, ich udział w aktywizowaniu osób przechodzących na emeryturę, wspieranie w planowaniu emerytury, to dziś dla nas już nie tylko teoria, ale, dzięki poznaniu doświadczeń hiszpańskich i islandzkich, realna rzeczywistość, od której nie możemy się odwracać.

Dzięki temu projektowi, ale także dzięki innym projektom, tworzymy coraz lepsze programy i metody działania naszego uniwersytetu, uczymy się dostrzegać problemy, których dotychczas nie widzieliśmy, a następnie znajdować swoje miejsce i pole do działania dla ich rozwiązania. Dotyczy to zarówno zjawisk wewnątrz uniwersytetu, jak i w szeroko pojętym środowisku lokalnym (w tym przypadku „lokalnym” może znaczyć także „krajowym”, a nawet „europejskim”). Takie efekty nie byłyby w żaden sposób osiągalne w projektach krajowych, ponieważ żaden z polskich UTW nie ma doświadczeń ani wiedzy o zjawiskach psychologicznych i socjologicznych związanych z przechodzeniem na emeryturę, porównywalnych do UTW w rozwiniętych krajach Europy, gdzie nad tymi problemami pracuje się od wielu lat. Nam, niewielkim kosztem, udało się tamte metody i doświadczenia dostosować do polskich realiów. Na wymierne efekty musimy, niestety, jeszcze poczekać, ale to odłożenie wyników w czasie w działaniach, których celem jest przede wszystkim budowanie świadomości społecznej, jest zjawiskiem normalnym. Pierwsze kroki zostały zrobione, a kolejne efekty z pewnością niebawem dadzą się zauważyć nie tylko w środowisku lubelskiego UTW, ale także w działaniach środowisk senioralnych w całej Polsce.

Ekologiczny Uniwersytet Ludowy

1. Co międzynarodowa współpraca może wnieść do działalności posiadających wieloletnią tradycję uniwersytetów ludowych?

Dlaczego dla inicjatywy wokół polskich uniwersytetów ludowych, posiadających wieloletnią tradycję, współpraca międzynarodowa miała tak zasadnicze znaczenie? Po pierwsze uniwersytety ludowe w Polsce na początku XXI wieku miały charakter niszowy, nie istniało żadne trwałe wsparcie instytucjonalne, co skutkowało akcyjnym, projektowym charakterem działalności i uniemożliwiało prace nad konsekwentnym rozwojem skutecznych metod i programów nauczania.

Naszym głównym celem było praktyczne wypróbowanie metodologii uniwersytetów ludowych w edukacji dorosłych we współczesnej Europie, tak aby stawić czoła nowym wyzwaniom, przede wszystkim zaś problemowi wysokiego bezrobocia, zwłaszcza wśród ludzi młodych. Innowacyjność naszego projektu polegała na łączeniu „starej” europejskiej tradycji edukacji dorosłych ze zmarginalizowanych środowisk z „nową” ideą kompetencji kluczowych rozwijaną w Unii Europejskiej. Innymi słowy, skupiliśmy się na kreatywnym wykorzystaniu grundtvigiańskiej filozofii i metodologii edukacji w celu zwiększenia efektywności uczenia się dorosłych w naszych krajach, a tym samym na wspieraniu przedsiębiorczości oraz zwiększaniu szans na zatrudnienie młodych dorosłych

Te przesłanki legły u podstaw budowania partnerstwa do naszego projektu w programie Erasmus+, w ramach Akcji Partnerstwa strategiczne, głównie w obszarze edukacji dorosłych.

Projekt zatytułowaliśmy: Budowanie Kompetencji Kluczowych i Pedagogika Uniwersytetów Ludowych w Europie XXI wieku (akronim: KeyFolkXXI). Jego czas trwania to trzy lata: od 1 września 2014 r. do 31 sierpnia 2017 r.

W skład partnerstwa oprócz naszego Stowarzyszenia Ekologiczno-Kulturalnego ZIARNO (www.ziarno.grzybow.pl/), pełniącego rolę koordynatora projektu, weszły: duński uniwersytet ludowy, z którym współpracowaliśmy wcześniej przy projektach z programu Grundtvig – Brenderup Højskole (www.brenderuphojskole.com), a także instytucje z krajów o dużym doświadczeniu w dualnej edukacji: Niemiec i Szwajcarii: Universität für Nachhaltige Entwicklung Eberswalde (www.hnee.de), gdzie od lat prowadzone są studia licencjackie i magisterskie w zakresie rolnictwa ekologicznego, oraz Verein für biologisch dynamische Landwirtschaft (Stowarzyszenie na rzecz rolnictwa biodynamicznego) ze Szwajcarii (www.ausbildung-biodyn.ch), z którym współpracujemy od kilkudziesięciu lat i którego doświadczenie w powołaniu szkoły z inicjatywy samych rolników biodynamicznych jest nie do przecenienia.

Zaprosiliśmy też bułgarski Uniwersytet Rolniczy w Płowdiw (www.au-plovdiv.bg) z którym współpracowaliśmy wcześniej, a którego profesorowie byli zainteresowani alternatywnymi formami uczenia się rolnictwa ekologicznego. Dodatkowo z polskich

---

EWA SMUK STRATENWERTH
Z wykształcenia biolog antropolog,
z pasji ekolożka i propagatorka
uniwersytetów ludowych.
Z mężem założyła w Grzybowie
Ekologiczny Uniwersytet Ludowy.
Od początku programów Grundtvig
jej Stowarzyszenie Ekologiczno-
Kulturalne ZIARNO realizuje
na terenach wiejskich projekty
edukacji dorosłych.

partnerów wybraliśmy Kaszubski Uniwersytet Ludowy (www.kul.org.pl), aby rozpocząć pracę na rzecz promowania idei uniwersytetów ludowych we współczesnej Polsce, oraz powiat płocki (www.powiat.plock.pl), który dołączył do partnerstwa, aby w leżących na jego obszarze szkołach zawodowych szerzyć rezultaty projektu oraz zdobyte w trakcie jego trwania doświadczenia.

W szczególności współpraca z Danią, ojczyzną uniwersytetów ludowych, gdzie nieprzerwana tradycja tej formy uczenia się sięga ponad 150 lat, wydawała się niezbędna. Po drugie chcieliśmy podjąć się innowacyjnego zadania polegającego na połączeniu pedagogiki grundtvigiańskiej z edukacją zawodową w zawodzie rolnik ekologiczny. I tu współpraca międzynarodowa też była nie do przecenienia. Choćby z tego powodu, że zawód ten w Polsce jeszcze nie istnieje ani nie istnieją żadne regularne formy kształcenia w tym kierunku. Natomiast takie kraje, jak Niemcy i Szwajcaria mają w tej dziedzinie kilkudziesięcioletnie doświadczenie: opracowane programy nauczania, harmonogramy, podręczniki, wypracowane metody i wypróbowanych nauczycieli. W tych krajach funkcjonuje dualny system edukacji, gdzie oczywiste jest łączenie praktyki z teorią.

Przekrój geograficzny, historyczny i ekonomiczny partnerów projektu był bardzo szeroki, co umożliwiło dzielenie się bogactwem różnorodnych doświadczeń w wielokulturowym środowisku.

2. Z jakich krajów Polska może najskuteczniej czerpać wzorce i które rozwiązania wydają się najbardziej użyteczne do wdrożenia w Państwa uniwersytecie ludowym?

Jak wspomniałam, udział partnera duńskiego w projekcie związanym z uniwersytetami ludowymi był kluczowy. Dania jest kolebką tej formy uczenia się dorosłych, więc chcąc rzetelnie przedstawić historię i metodologię folkehøjskoler (metodologia uniwersytetów ludowych), nie sposób nie uwzględnić doświadczeń tego małego skandynawskiego kraju, w którym silne tradycje demokratyczne i poczucie tożsamości narodowej są wyprowadzane z grundtvigiańskich tradycji. Peter Mogensen, koordynujący pracę naszego partnera z Danii, Brenderup Højskole, nie dość, że sam pracował jako nauczyciel w uniwersytetach ludowych, to miał także doświadczenie w rolnictwie ekologicznym. Dodatkowo Brenderup Højskole już ponad 20 lat temu jako swoją misję wybrała edukację dla pokoju i pracę w wielokulturowym środowisku. Współcześnie, kiedy Europa zmaga się z kryzysem migracyjnym, skorzystanie z doświadczenia BHS, gdzie w czasie długiego kursu na 52 studentów można usłyszeć ponad 20 różnych języków osób pochodzących ze wszystkich kontynentów, w tym uchodźców i migrantów, było bezcennym przeżyciem. Mogliśmy posłuchać dyrektora placówki Ole Dedenrotha, który tłumaczył, że określono zasadę przyjmowania maksymalnie 2–3 studentów z danego kraju, np. Erytrei, Etiopii, Syrii czy Nepalu, aby nie tworzyć środowiska sprzyjającego powstaniu swoistego „getta” złożonego np. z 20 młodych Somalijczyków, ale poprzez zindywidualizowaną pracę w pokojowej atmosferze pracować na rzecz integracji przez naukę języka duńskiego i poznawanie kultury i tradycji europejskich. Tego wszystkiego mogliśmy doświadczyć bezpośrednio, mieszkając i ucząc się w wielokulturowym środowisku w ciągu 5 dni naszego szkolenia w Danii.

Rola duńskiego partnera była ważna przede wszystkim z racji tradycji uniwersytetów ludowych. Współcześnie w tym 5-milionowym kraju aktywnie działa ok. 70 uniwersytetów ludowych o różnych profilach oraz placówki takie jak Grundtvig Akademie, badająca i rozwijająca spuściznę Grundtviga, czy Międzynarodowy College w Ollerup, od lat kształcący nauczycieli praktykujących pedagogię grundtvigiańską. Dzięki duńskiemu partnerowi mogliśmy z tego bogatego dziedzictwa czerpać „pełnymi garściami”. Zaowocowało to nie tylko wizytą partnerstwa w College’u w Ollerup czy artykułem Ingrid Ank z Akademii Grundtviga w naszej końcowej publikacji, ale nawet debiutem poetyckim Mikołaja Grundtviga w Polsce! Peter Mogensen przywiózł na jedno ze spotkań projektowych antologię pieśni i hymnów ojca uniwersytetów ludowych przetłumaczonych na język angielski: „Easter flower? What would you here?”, żeby nauczyć nas jednej z pieśni do dziś śpiewanych nie tylko w folkehøjskoler. Po czym ofiarował nam tę publikację, a my znaleźliśmy tłumacza, który z dużym kunsztem przełożył na język polski ponad dziesięć pieśni Grundtviga.

Partnerzy niemieccy, m.in. dr Henrieke Riken, której praca magisterska i doktorska dotyczyły rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce, dzieliła się z nami swoimi obserwacjami na temat wykorzystania doświadczeń niemieckich w nauczaniu rolnictwa ekologicznego w naszym kraju. Zaś Martin Nobelmann, koordynujący zaangażowanie niemieckiego partnera w nasz projekt, znakomicie zaprezentował dualny system nauczania w Niemczech, który ma znaczący wpływ na radzenie sobie z problemami bezrobocia i nowego zjawiska zwanego NEET (not in education, employment and training) u naszych sąsiadów. Martin Nobelmann, posiadający osobiste doświadczenie i pasję w obszarze pracy niemieckich uniwersytetów ludowych, nie tylko świetnie przygotował wizytę studyjną w swoim kraju, która pozwoliła nam zapoznać się z historią czy aktualną sytuacją w rozwoju Heimvolkshoch Schule w Niemczech, ale też z wyzwaniem, jakie placówki te napotykają we współczesności. Na przykład zaprezentowano nam najnowsze opracowania badań wskazujących na oczekiwania współczesnej młodzieży, która zamiast form internatowych, typowych dla uniwersytetów ludowych, szuka przede wszystkim szkoleń on-line. Martin Nobelmann, znając dobrze środowisko, zaproponował też fachowe i doświadczone osoby do udziału w wizytach studyjnych oraz autorów artykułów do przewodnika i końcowej publikacji. Dzięki temu najlepsze niemieckie praktyki w zakresie uniwersytetów ludowych działających na obszarze wiejskim i w dziedzinie ekologii mogły zostać zaprezentowane.

3. Jaka jest Państwa największa korzyść z dotychczas zrealizowanych projektów, w porównaniu do tego, co możliwe byłoby do osiągnięcia w projekcie krajowym? Prosimy o podanie konkretnego przykładu.

W chwili kończenia projektu KeyFolkXXI z całym przekonaniem możemy potwierdzić, że korzyści, jakie osiągnęliśmy, nie byłyby możliwe do uzyskania na poziomie krajowym. Przykłady dotyczą zarówno wspomnianych konkretnych rezultatów pracy intelektualnej, jak i tzw. rezultatów miękkich, polegających na wymianie doświadczeń, podpatrywaniu metod pracy, odkrywaniu, jak w XXI wieku sprawdza się idea uczenia się przez całe życie w uniwersytetach ludowych czy

placówkach stosujących podobne metody, jak nasza partnerska szkoła rolnictwa biodynamicznego w Szwajcarii.

Kiedy rozpoczynaliśmy pracę nad programem i harmonogramem uczenia na kursach rolnictwa ekologicznego i prezentowaliśmy nasze oczekiwania i potrzeby, wynikające z konkretnego polskiego kontekstu, nasi niemieccy i szwajcarscy partnerzy z pełną otwartością dzielili się swoim wieloletnimi doświadczeniami. Proponowali konkretne, praktyczne rozwiązania, na przykład podział obszernego materiału na działy, pozwalające go uporządkować, tabele opisujące planowane treści i metody, nad którymi mogliśmy dalej się pochylić, żeby je doprecyzować i udoskonalić do naszej sytuacji. Podobnie było z podręcznikiem. Dr Reto Ingold z Verein für biologisch dynamische Landwirtschaft w ramach wizyty, w czasie której mógł zapoznać się z praktyczną realizacją wypracowanego przez Partnerstwo programu nauczania, jednocześnie demonstrował nam stosowaną przez siebie znakomitą paletę metod uczenia i ewaluacji, wypracowaną w czasie wieloletniej praktyki. Jest to podejście zarówno na wysokim poziomie merytorycznym (Reto Ingold ukończył szkołę rolnictwa biodynamicznego oraz uniwersyteckie studia magisterskie i doktoranckie w zakresie rolnictwa), jak i znakomicie wypracowana metodyka pracy dydaktycznej, umiejętność śledzenia postępów studentów bez ocen i innych stresorów. Przykładowo, kiedy zauważył w jednej grupie, że dla niektórych studentów tematyka staje się zbyt trudna, wprowadził formę samoewaluacji poprzez wykonanie indywidualnych prac plastycznych. Omawiając prace, mógł przypomnieć i wyjaśnić najistotniejsze aspekty, które okazały się dla pojedynczych osób zbyt złożone. Ponadto w czasie wizyty studyjnej w Szwajcarii polscy nauczyciele i rolnicy mogli podpatrzeć, jak w praktyce wyglądają lekcje w gospodarstwie, jaki system funkcjonuje w tym kraju w zakresie edukacji w rolnictwie ekologicznym i biodynamicznym, jak rolnicy stają się nauczycielami.

Centrum Kształcenia Ustawicznego nr 2 w Warszawie

1. Co instytucja prowadząca formalną edukację dorosłych może czerpać z rozwiązań zagranicznych?

Problem wzrastającej liczby młodych dorosłych przedwcześnie rezygnujących z uczestnictwa w kształceniu formalnym bądź niekontynuujących nauki na kolejnym etapie edukacyjnym, a jednocześnie niewchodzących na rynek pracy, dotyka wiele państw, w tym także Polskę. Ważnym stała się zatem współpraca na poziomie międzynarodowym, mająca na celu wypracowanie atrakcyjnych form pracy z dorosłym słuchaczem, sprzyjających włączaniu go zarówno do systemu edukacyjnego, jak i do życia społecznego.

Projekty Erasmus+ mają tę ogromną zaletę, iż w znaczącym stopniu wspierają działania służące wymianie doświadczeń, dobrych praktyk pomiędzy instytucjami oraz ich pracownikami, zaangażowanymi w proces kształcenia dorosłych. Instytucje prowadzące formalną edukację dorosłych mogą poznawać sprawdzone, pozytywne zagraniczne rozwiązania na wiele sposobów. Pierwszym z nich jest możliwość uczestnictwa w kursach, szkoleniach, warsztatach, praktykach czy konferencjach w ramach Mobilności kadry edukacji dorosłych. Organizatorzy tych różnorodnych form szkoleniowych dają możliwość poznawania bardzo ciekawych rozwiązań organizacyjnych, które sprawdzają się w zagranicznych instytucjach edukacyjnych, a które można wdrażać na gruncie krajowym. Podczas wyjazdów przedstawiane są atrakcyjne i zachęcające do nauki innowacyjne metody pracy, ciekawe materiały oraz pomoce dydaktyczne, które z powodzeniem można stosować w polskich szkołach i instytucjach edukacyjnych. Bardzo ważna jest również możliwość rozmowy z praktykami, dzielenie się doświadczeniami zarówno dotyczącymi trudności w codziennej pracy, jak i sukcesów, które można wdrażać do naszego systemu edukacyjnego.

Kolejną formą poznawania w sposób praktyczny rozwiązań zagranicznych jest udział w działaniach Partnerstw strategicznych na rzecz edukacji dorosłych. Jest to wspiane rozwiązanie dla tych pracowników, którzy cenią sobie maksymę „nauka przez działanie”. Możliwość nawiązania współpracy europejskiej na rzecz tworzenia nowych rozwiązań organizacyjnych oraz metodycznych wspierających proces nauczania i uczenia się dorosłych słuchaczy dają szansę wszechstronnego rozwoju polskim i jednocześnie zagranicznym instytucjom. Mamy liczne przykłady zakończonych już projektów, z wyników których możemy korzystać w codziennej pracy bądź dzięki którym inspirowani jesteśmy do twórczego działania.

Dla osób preferujących stacjonarne doksztalcanie cennym źródłem informacji stała się platforma EPALE. Licznie publikowane artykuły, raporty,

---

EWA DUDA

Nauczycielka matematyki, od 11 lat pracuje w Centrum Kształcenia Ustawicznego Nr 2 w Warszawie. Od 2008 r. bierze aktywny udział w różnych projektach wspieranych przez FRSE, w latach 2011–2013 była promotorem programu Grundtvig.

dokumenty, materiały dydaktyczne, ciekawa wymiana doświadczeń na forach dyskusyjnych pomiędzy uczestnikami procesu nauczania – uczenia się dorosłych, dają nieograniczone możliwości czerpania rozwiązań stosowanych we wszystkich zakątkach Europy. Ich wykorzystanie przysporzyło wiele satysfakcji niejednemu pedagogowi.

● 2. Co skłoniło Państwa do realizacji przedsięwzięcia edukacyjnego w środowisku międzynarodowym?

Jednym z najtrudniejszych zadań związanych z pracą z osobami dorosłymi jest umiejętność stworzenia atrakcyjnych warunków motywujących słuchaczy do nauki. Głównym celem udziału w działaniach w środowisku międzynarodowym była chęć podniesienia jakości naszego kształcenia poprzez wzmocnienie i poszerzenie kompetencji naszej kadry pedagogicznej. Spotkania z przedstawicielami różnych szczebli europejskich systemów edukacyjnych pozwoliły na zdobycie praktycznej wiedzy, jak nauczyciele różnych instytucji kształcenia formalnego i nieformalnego radzą sobie z podobnymi problemami dydaktycznymi czy organizacyjnymi. Poznaliśmy różnorodne sposoby motywowania słuchaczy do uczęszczania do szkoły, podnoszenia atrakcyjności zajęć, ciekawe i innowacyjne formy pracy. Zdobyliśmy rozległą sieć kontaktów międzynarodowych, które możemy wykorzystywać przy rozwijaniu dalszej współpracy czy przy bieżących działaniach lokalnych. Nie bez znaczenia była również chęć pogłębienia praktycznej znajomości języka angielskiego przez naszą kadrę. Dzięki znajomości języków obcych przez znaczną część grona pedagogicznego realizujemy kolejne działania partnerskie oraz korzystamy z licznych obcojęzycznych materiałów metodycznych oraz pomocy dydaktycznych. Nasza aktywność przyczyniła się do promocji placówki, docenianiu jej w środowisku lokalnym oraz przez władze oświatowe, czego świadectwem jest przyznana w ubiegłym roku szkolnym nagroda burmistrza. Impulsem do udziału w projektach była również chęć pozyskania funduszy na mobilności dla naszych słuchaczy, gdyż rozwój szkoły następuje poprzez rozwój jej uczniów. Słuchacze uczestniczący w projekcie rozwijają swoje umiejętności językowe, informatyczne, poszerzają wiedzę o Europie, zdobywają kompetencje społeczne, obywatelskie. Słuchacze nieuczestniczący bezpośrednio w projektach, korzystają z nich pośrednio. Dzięki zaangażowaniu nauczycieli w unowocześnianie oraz atrakcyjność procesu nauki zyskują najlepsze warunki do nauczania/uczenia się. Upowszechnianie nauki, stwarzanie większych możliwości podnoszenia swoich kompetencji daje im szansę na lepszą pozycję na rynku pracy. Wyjazdy edukacyjne dorosłych słuchaczy to cenne doświadczenie nie tylko dla nich samych, ale także dla nas, nauczycieli. Dają one możliwość zobaczenia, jak dorośli uczą się w nowych sytuacjach i jak wykorzystują w praktycznych działaniach nabyte w szkole wiadomości i umiejętności.

● 3. Jaka jest Państwa największa korzyść z dotychczas zrealizowanych projektów, w porównaniu do tego, co możliwe byłoby do osiągnięcia w projekcie krajowym? Prosimy o podanie konkretnego przykładu.

Podczas kilkuletniej przygody z programem Erasmus+ zrealizowaliśmy kilka projektów, których nie dałoby się zastąpić żadnym działaniem krajowym. Pierwsze akcje, w jakich braliśmy udział, to indywidualne mobilności naszej kadry

pedagogicznej. Kursy miały za zadanie zapoznanie z innowacyjnymi i kreatywnymi metodami prowadzenia zajęć, transfer dobrych praktyk, pozyskanie nowych pomysłów dla kolejnych działań, a także rozwijanie znajomości języka angielskiego. Podczas kursu *Content and Language Integrated Learning for Mathematics and Science Teachers* w Exeter poznaliśmy metody oraz techniki pozwalające na jednoczesne nauczanie matematyki i języka angielskiego, a także zdobyliśmy bogate źródło ciekawych materiałów dydaktycznych. W trakcie kursu *Developing Intercultural Competence in a European Context* w Scarborough mieliśmy możliwość pogłębiania praktycznych umiejętności przydatnych w sytuacjach zderzenia międzykulturowego, rozumienia mowy ciała, zachowań typowych dla różnych kultur. Kurs przygotowywał do współpracy międzynarodowej. Wizyta studyjna *Increasing opportunities for adult learning* w Hadze była szansą na poznanie systemów edukacyjnych kształcenia dorosłych w poszczególnych państwach, z których pochodzili uczestnicy spotkania. Dała również możliwość wypracowania zbioru przykładów efektywnych praktyk w nauczaniu/uczeniu się dorosłych. Warsztat *Wow Effects via New Adult Literacy Skills* w Jyväskylä był okazją do wymiany doświadczeń związanych z nauczaniem dorosłych o niskich kompetencjach językowych i matematycznych. Prezentowane były również fińskie metody wykorzystania technik informatyczno-komunikacyjnych w edukacji w obszarze alfabetyzacji osób dorosłych. W ramach *job shadowing* odwiedziliśmy szkoły dla dorosłych w Wielkiej Brytanii, na Malcie i Islandii.

Dzięki tym pierwszym doświadczeniom międzynarodowym, zwiększeniu własnych kompetencji oraz wzmocnieniu przekonania o wysokiej jakości polskiej edukacji postanowiliśmy samodzielnie zorganizować warsztaty dla dorosłych z innych państw europejskich. Zakończony sukcesem projekt „*Check! Do you really live healthy, safely and ecologically?*” umożliwił bezpośrednio 12 słuchaczom w wieku 50+ pochodzącym z Bułgarii, Łotwy, Rumunii, Słowenii, Turcji, Węgier i Włoch, a pośrednio ich rodzinom i znajomym pogłębić wiedzę dotyczącą jakości otaczającego nas środowiska, zdrowego, bezpiecznego i ekologicznego trybu życia. Były to pierwsze i jedyne w Polsce, a być może i w Europie Warsztaty Grundtviga (poprzednik programu Erasmus+ Edukacja dorosłych) propagujące nauki ścisłe wśród dorosłych słuchaczy. Projekt ten dodatkowo wzmocnił nasze umiejętności organizacyjne, pozwolił wypracować nowe, kreatywne metody nauczania oraz był bodźcem do udziału w kolejnych międzynarodowych przedsięwzięciach.

Ostatni zrealizowany projekt „*IQ Life – Improving the Quality of Lifelong Learning in Future Europe*” wpłynął bardzo korzystnie na funkcjonowanie naszej placówki. Działania partnerskie prowadziliśmy wspólnie ze szkołą dla dorosłych z Hiszpanii, szkołą dla dorosłych z Turcji, organizacjami na rzecz kształcenia dorosłych z Norwegii oraz Estonii. Bardzo dużą wartością projektu była możliwość bezpośredniego udziału słuchaczy naszej szkoły w mobilnościach. Uczestniczyli oni razem z nauczycielami w spotkaniach partnerskich. Otrzymaliśmy wsparcie finansowe na realizację 12 mobilności, mimo to udało nam się zrealizować aż 24 mobilności, z czego 12 z nich przez słuchaczy naszej szkoły. Po raz pierwszy w życiu uczestniczyli oni w międzynarodowym projekcie, a wielu miało pierwszy

raz okazję wyjazdu za granicę. Dzięki uczestnictwu w działaniach projektowych, stacjonarnych i wyjazdowych dorośli słuchacze mieli możliwość w atrakcyjnej formie pogłębić wiedzę o krajach partnerskich, ich historii, tradycjach i kulturze, w sposób praktyczny wykorzystywać narzędzia TIK, usprawnić umiejętność komunikacji w międzynarodowej grupie oraz wzmocnić motywację do nauki języków obcych. Ważna była dla nich rola gospodarzy w spotkaniu w Warszawie, prezentacja naszej kultury, zwyczajów, możliwość przedstawienia miasta i jego historii. Słuchacze nawiązali liczne znajomości, które pielęgnują dzięki możliwości komunikacji za pomocą portali społecznościowych, komunikatorów i innych narzędzi internetowych, wzmacniając umiejętności językowe i prospołeczne.

Nauczyciele biorący udział w projekcie mieli przede wszystkim możliwość zobaczenia swoich słuchaczy w zupełnie innym świetle. Większość działań realizowana była poza godzinami lekcyjnymi, mimo to dorośli słuchacze czynnie włączyli się we wszystkie aktywności. Samodzielnie zaprojektowali i wykonali w programie graficznym logo projektu, nagrywali filmy zachęcające nowych słuchaczy do uczenia się przez całe życie, projektowali i tworzyli kalendarze, ulotki, plakaty, prezentacje z poszczególnych spotkań. Pokazywali z dumą naszą szkołę, atrakcje Warszawy oraz integrowali się z pozostałymi uczestnikami poszczególnych wizyt. Ich aktywność nieraz w pozytywny sposób nas zaskakiwała. Z drugiej strony nauczyciele mieli możliwość poznania ciekawych rozwiązań organizacyjnych usprawniających działania partnerskich szkół dla dorosłych, porównać wyposażenie pracowni, podręczniki i materiały dydaktyczne, następnie najlepsze wdrożyć do własnej pracy dydaktycznej. Podniesienie jakości kształcenia w naszej placówce jest konsekwencją wymiany doświadczeń związanych z ograniczeniem zjawiska przedwczesnego kończenia nauki, rozwijaniem kreatywnych i innowacyjnych praktyk dydaktycznych. Nowe pomysły wpłynęły na atrakcyjność prowadzonych przez nas lekcji, pozwalając lepiej motywować słuchaczy do uczestnictwa w zajęciach. Dla wielu nauczycieli była to także pierwsza szansa na współpracę w międzynarodowej grupie, możliwość sprawdzenia i pogłębienia kompetencji językowych oraz interpersonalnych. Dzięki zwiększeniu mobilności kadry nastąpiła znacząca integracja między pracownikami szkoły oraz bardzo dobre relacje pomiędzy nauczycielami a słuchaczami. Wszystkie te działania mają znaczenie i wartość tylko w aspekcie międzynarodowym i nie byłyby możliwe do zrealizowania jako projekt krajowy. Mamy nadzieję, iż program Erasmus+ będzie trwał jak najdłużej, dając szansę wielopłaszczyznowego rozwoju instytucji prowadzących edukację dorosłych.

**Oblicza niezawodowej edukacji dorosłych w programie Erasmus+.
Korzyści z realizacji projektów**

Koncepcja i redakcja: Michał Chodniewicz, Alina Respondek

Korekta: Agnieszka Karolczuk, Magdalena Grela-Tokarczyk

Projekt graficzny i skład: Podpunkt

Druk: MEDIA Drukarnia Studio Reklamy Rafał Przybylak

Wydawca: Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji

Narodowa Agencja Programu Erasmus+

Al. Jerozolimskie 142a, 02-305 Warszawa

e-mail: kontakt@erasmusplus.org.pl

www.erasmusplus.org.pl

ISBN: 978-83-65591-29-6

Publikacja została zrealizowana przy wsparciu finansowym Komisji Europejskiej w ramach programu Erasmus+. Publikacja odzwierciedla jedynie stanowisko jej autorów i Komisja Europejska nie ponosi odpowiedzialności za zamieszczoną w niej zawartość merytoryczną.

Publikacja bezpłatna

Warszawa 2017

Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji

Erasmus+

fnse
Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji

